

КПСС Марказий Комитетининг Совет Иттифоқи коммунисттик партияси XXVII Съездида сиёсий доклади

КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари ўртоқ М. С. ГОРБАЧЕВнинг 1986 йил 25 февралда қилган доклади

Делегат ўртоқлар! Хурматли меҳмонлар!

КПСС XXVII съезди мамлакат, умуман ҳозирги дунё ҳаётида кескин бурилиш даврида бўлгани. Биз ишни партия ва совет халқи олдидаги ўз масъулиятимизни чуқур тушунган ҳолда бошладик. Бизнинг вазифамиз давриймизни кенг, ленинча мушоҳада этишдан, реални, ҳар тарафлама ўйлаб қўришдан ҳаракат программасини ишлаб чиқишдан иборат бўлиб, бу программа улут мақсадлар ва реал имкониятларни, партия режаларини ҳар бир инсоннинг умид ва ороуларни билан узвий тарада боғлаш лозим. XXVII съездининг қарорлари кўп йилларга ва ўн йилликларга мўлжалланган олға томон ҳаракатимизнинг, совет социалистик жамиятининг сифат жиҳатидан янги ҳолати сари ҳаракатнинг характерини ҳам, суръатларини ҳам белгилаб беради.

Съезд янги тахрирдаги КПСС Программасини, партия Уставига киритиладиган ўзгаришларни, халқ ҳўжалигини ривожлантиришнинг беш йилликка ва истиқболга мўлжалланган Асосий йўналишларини муҳокама қилиши ва қабул этиши лозим. Ушбу ҳужжатлар партияимиз учун, давлатимиз ва халқимиз учун нақадар улкан аҳамиятга молик эканлигини таъбириб ўтиришнинг ҳожати бўлмаса керак. Бу ҳужжатларда босиб ўтилган йўлга баҳо бериш, етилган вазифаларни ўртага қўйиш билангина чекланмасдан, айни чоғда келажакка ҳам назар ташланади. Гап Совет Иттифоқи XXI асрга қандай ҳолда қадам қўйиши, халқроқ майдонда социализмнинг қиёфаси ва позициялари қандай бўлиши, инсониятнинг эртанги куни қандай бўлиши ҳақида бормоқда.

Партиянинг ҳозир амал қилиб турган Программаси қабул қилинган вақтдан буён совет жамияти ўз тараққиётида жуда килариллаб кетди. Биз аслида бутун мамлакатни янгидан қурдик, экономикада, маданиятда, социал соҳада жуда катта ўзгаришлар қилишга муваффақ бўлдик, янги жамият бунёдкорлари авлодларини тарбиялаб еттирдик. Инсоният учун космосга йўл очиб бердик. Ҳарбий-стратегик мувозанатни таъминладик, бу ҳол империализмнинг ядро уруши бошлаб юбориш агрессия режалари ва имкониятларини жиддий чеклаб қўйди. Халқлароқ майдонда Ватанамизнинг, жаҳон социализмнинг позициялари анча мустаҳкамланди.

Мамлакат босиб ўтган йўли, унинг иқтисодий, социал ва маданий ютуқлари марксиз-ленинча таълимнинг ҳаётийлигини, социализм замирида ётган ва совет жамияти тараққиётида мукассамлашган улкан потенциални яққол тасдиқлаб турибди. Биз ана шу йиллар — зўр меҳнат ва кураш йиллари давомидаги барча зафарлар билан ҳақли равишда фахрланамиз! **(Қарсақлар).**

КПСС раҳбарлиги қўлга киритилган ютуқларга муносиб тарада баҳо бериш билан бирга бизнинг сиёсий ва амалий фаолиятдаги нуқсонларимиз, экономика ва социал-маънавий соҳадаги нохуш тенденциялар ҳақида, ана шундай ҳолатларнинг сабаблари ҳақида партия ва халққа виждонан, рўй-рост айтишни ўз бурчи деб билади. Фақат объектив омиллар таъабалигагина эмас, балки энг аввало субъектив сабабларга кўра ҳам бир қанча йиллар мобайнида партия ва давлат органларининг амалий ишлари давр талабларидан, ҳаёт талабларидан орқада қолиб келди. Мамлакатни ривожлантириш проблемалари уларнинг ҳал этилишдан кўра тезроқ қўзғайиб борди. Бошқарув формалари ва методларининг сустлиги, қотиб қолганлиги, ишда динамизмнинг пасайиб кетиши, бюрократизмнинг кўчмайб кетиши — ана шунларнинг ҳаммаси ишга озмунча зийн келтирди. Жамият ҳаётида турғунлик ҳолатлари пайдо бўла бошлади.

Вазият ўзгаришлар бўлишини талаб қиларди, аммо марказий органларда, шунингдек жойларда ҳам: ҳеч нарсани ўзгартирмасдан туриб, қандай қилиб ишларни яхшиласак экан, деган ўзига ҳос бир кайфият устунлик қила бошлади. Лекин бундай бўлиши мумкин эмас, ўртоқлар. Бир лаҳза тўхтасанг — бир қақирим орқада қолиб кетасан, дейишди. Етилган проблемаларни ҳал қилишдан қочиб бўлмайди.

Бундай позиция мамлакатга, давлатга, партияга гоёт қимматга тушади. Келинг, бу ҳақда тангал таъбирлиқ!

Келажак учун чиқариладиган қарорларимиз гоёт аниқ ва масъулиятли бўлиши, конкрет ҳаракатлар эса аниқ мақсадни қўзғлаши ва самарали бўлиши учун жамиятни социал-иқтисодий ривожлантиришдаги салбий ҳолатларни қандай қилиб мумкин қадар тез бартараф этиш, унга зарур жүшқинлик ва маддаллик бaxш этиш, ўтмишдан илқни борича кўпроқ сабоқ чиқариб олиш керак, деган масала қўндаланг бўлиб қолди.

Бурлидиш вазияти фақат ички ишлардагина юз бериб қолмади. У ташқи ишлар учун ҳам характерлидир. Ҳозирги жаҳон тараққиётдаги ўзгаришлар шу қадар чуқур ва улканки, улар шу тараққиётнинг барча омилларини қайта мушоҳада қилишни, комплекс таҳлил этишни талаб қилади. Ядровий воситалар билан бир-бирига қаршима-қарши туриш ва-

I. ҲОЗИРГИ ДУНЁ: АСОСИЙ ТЕНДЕНЦИЯЛАР ВА ЗИДДИЯТЛАР

Ўртоқлар! Партиянинг янги тахрирдаги Программаси лойиҳасида ҳозирги жаҳон тараққиётининг асосий йўналишлари ва ҳусусиятлари ҳар тарафлама таҳлил қилиб берилган. Программа келажакни, унинг конкрет кўринишларини бутун хилма-хиллиги билан олдиндан айтиб беришнинг ўз олдинга мақсад қилиб қўймайди. Бундай қилиш беҳуда иш бўлур эди. Аммо мана бу бошқа бир гап ҳам жуда тўғридир. Реал воқелиқнинг ҳал қилувчи тенденцияларини фақат равшан тушуна олган таъдирлагина тўғри, илмий жиҳатдан асосланган сиеват юриш мумкин. Содир бўлаётган воқеалар диалектикасини, унинг объектив мантиқини чуқур тушуниб олиш, давр ҳаракатини ифодаловчи тўғри ҳулосалар чиқара билиш осон эмас, лекин бу гоёт зарур ишдир.

Октябрь революциясидан илгарйёқ фақат капиталистик ҳўжалиқнигда кўзда тутиб, В. И. Ленин жуда хилма-хил ўзгаришларнинг жамини ва уларнинг барча хилдаги тармоқларини Маркс каби 70 одам ҳам тўла-тўқис билиб ололмас эди, деб қайд этган эди. Аммо, деб давом этган эди Владимир Ильич, марксизм томонидан «бу ўзгаришларнинг қонунари кашф этилди, бу ўзгаришларнинг ва уларнинг тарихий тараққиётининг объектив мантиқи бошлича ва асосан кўрсатиб берилди...»

Ҳозирги дунё мураккаб, ранго-ранг, жўшқин дунё, бир-бирига қарама-қарши тенденциялар билан йўғрилган, зиддиятларга тўлиб-тошган дунёдир. Бу дунё гоёт мураккаб альтернативлар, ташвиш ва умид-орзулар дунёсидир. Биз яшаб турган дунё аввал ҳеч қачон бундай сиёсий ва жисмоний мушкулотларга дўп келмаган эди. Инсон ҳеч қачон табиатдан бунчалик кўч неъмат ундириб олмаган ва ҳеч қачон ўзи бунёд этган қудрат олдйда ўзини бунчалик оқиз сезмаган.

Жаҳон тараққиёти марксизм-ленинизмнинг жамият тарихи тасодифий таркибий қисмларини йиғиндиси эмас, бетартиб «палла-партиш ҳаракат» эмас, балки қонуний равишда ялғирлаб боровчи жараёндир, деган асосли ҳулосасини тасдиқламоқда. Унинг зиддиятлари эски дунё устидан, олға томон ҳаракатга халал берувчи барча нарсалар устидан чиқаришдан ҳўқмин ифодаланадиган қолмай, балки иктымий тараққиётнинг ҳаракатлантирувчи кучининг манбаи ҳамдир. Модомики эксплуатация ва эксплуататор синфлар мавжуд экан, юз бериши муқаррар бўлган кураш шартонда бу тараққиёт давом этаверад.

Улут Октябрь бошлаб берган озодлик революциялари XX аср қиёфасини белгилайди. Фан ва техника ютуқлари, шиддатли фан-техника тараққиётининг жамият ҳаётига таъсири қанчалик катта бўлмасин, инсоний чинакам эркин қилидиган нарсас уни социал ва маънавий озод этишдир, ҳолос. Бинобарин, бу йўлдаги қийинчиликлар — эски дунё келтириб чиқараётган объектив ва сунъий қийинчиликлар — қанча-

зишти турли социал системалар, давлатлар ва регионлар ўртасидаги ўзаро муносабатларда янгича ёндашишлар, усуллар ва формаларни шарт қилиб қўяди.

Империализм бошлаб юборган қўролланши пойғаси шунга олиб келдики, XX аср жаҳон сиёсатида инсоният ядро ҳавфидан ҳоли бўла оладими ёки ядровий низо аҳтимолини қучайтиришга олиб боровчи муҳолифлик сиёсати устун бўлиш билан тўғайдими, деган савол қўндаланг бўлиб қолди. Капитал дунёси гегемонизм идеологияси ва сиевсатидан воз кечгани йўқ, унинг ҳўқимлари ҳамон социал ўч олишга умид боғламоқдалар, улар куч жиҳатидан устун бўлиб олиш тўғрисидаги хом хайёллар билан ўзаларни ҳамон овинтирмоқдалар. Юз бераётган воқеаларга ҳўшёрлик билан баҳо беришга ҳўқимрон синф тафаккуридаги жаҳолат ва янглиш фикрлар гоёини катта қийинчиликлар билан ериб ўтиш орқалигина ёришилмоқда. Аммо тарихий моментнинг мураккаблиги ва кескинлиги ядро қуролини гайри қонуний деб эълон қилиш, уни ва бошқа оммавий қирғин воситаларини батамом тутатиш, халқроқ муносабатларни соғломлаштириш вазифасини яна ҳам долзарб қилиб қўймоқда.

1985 йил апрель Пленуми илгари сурган жамиятимизни социал-иқтисодий ривожлантиришни жадаллаштиришга қаратилган йўл-йўриқ партия мамлакат ичидиги ва жаҳон майдониданги принципиал янги вазиятни, Ватан тақдирини учун ўз масъулиятини чуқур англаганилигининг, етилган тўб ўзгаришларини амалга оширишга қатъий азму қарор қилганлигини ифодаси бўлди.

Марказий Комитет узоқ вақтга мўлжалланган, принципиал вазифаларни таърифлаб берад экан, иктымий тараққиётнинг чинакам илмий назарисини бўлишш марксизм-ленинизмга изчил амал қилмоқда. Бу назария меҳнат аҳлининг тўб манфаатларини, социал адолат идеалларини, ифодалайди. Унинг ҳаётий кучи — боқий навқиронлигида, ривожланиб боришга, янги-янги фактлар ва ҳодисаларни, революцион кураш ва социал тўб ўзгаришлар таърибасини ижодий тарада умумлаштиришга доимо қодирлигидадир.

Биз амал қилиб келаётган назарияни ҳамма ерда ва турмушда учрайдиган ҳамма ҳодисаларга ярайдиган қотиб қолган схемалар ва андозалар йиғиндисидан иборат қилиб қўйиш йўлидаги ҳар қандай уриниш марксизм-ленинизмнинг моҳиятини ва рўҳига тамомила зиддир. Маркс билим Энгельс, деб ёган эди В. И. Ленин 1917 йилда, «жуда де-ганда умумий вазифалариниға белгилай олувчи, тарихий жараёнининг ҳар бир алоҳида палласидаги конкрет иқтисодий ва сиёсий шаронита қараб муқаррар суратда ўзгариб турувчи «формулалар»ни ёллаш ва оддий суратда тақоррлашни» ҳақли равишда масхара қилган эдилар. Ўртоқлар, бу шундай сўзларки, бизнинг ҳар биримиз бу сўзларни яхши ўйлаб қўришимиз, уларни ўзимизга қўрол қилиб олишимиз лозим.

Биз айнан бошдан кечираётган мана шу конкрет иқтисодий ва сиёсий вазият, тарихий жараёнининг совет жамияти ва бутун дунё босиб ўтаётган айнан ҳозирги алоҳида палласида партиядан, ҳар бир коммунистдан ижодкорликни, новаторликни, одат бўлиб қолган, лекин аллақачон эскирган тасаввурлар доирасидан чиқа билишни талаб қилмоқда.

Съездолди ҳужжатларини муҳокама қилиш давомида бизнинг ҳаётимиз ва партия сиевсатида оид барча ҳал қилувчи проблемалар юзасидан катта, очик-ойдин ва амалий фикр алмашув бўлди. Биз съездга бутун партия, бутун халқнинг айл-зақовати ва тақрибалари билан бойинган ҳолда келдик. Биз олға томон теггишизга мадал ҳаракат қилишимиз учун қайси ишни, қай тартибда қилиш, қандай воситаларни ишга солиш кераклигини аниқлиқда яхшироқ кўримоқда.

Энди кўп нарса, аслида ҳамма нарса, биз социалистик тузумнинг афзалликлари ва имкониятларидан, унинг иқтисодий қудрати ва социал потенциалидан қанчалик самарали фойдалана олишимизга, эскириб қолган иктымий формаларни, иш усулбу ва методларини янгиллашимизга, уларни ўзгарган шароитларга мослаб билишимизга боғлиқ бўлади. Биз фақат шундай йўл билангина мамлакатимизнинг қудратини оширишимиз, совет халқининг моддий ва маънавий турмуш даражасини сифат жиҳатдан янги поғонага кўтаришимиз, иктымий тузум сифатида социализм намунасини жаҳон тараққиётига бунёдкорлик таъсирини қучайтиришимиз мумкин бўлади.

Биз келажакка дадил қараймиз, चुчки ўз вазифаларимизни ва уларни амалга ошириш йўлларини яхши кўриб турмиш. Биз келажакка дадил қараймиз, चुчки халқнинг қудратли маддагига таянамиз. Биз келажакка дадил қараймиз, चुчки социалистик Ватан манфаатларини қўзлаб, буюк идеалларни қўзлаб иш тутмоқдамиз, зотан коммунистлар партияси ўзини ана шу буюк идеалларга фидокорона хизмат қилишга бағишланган. **(Давомли қарсақлар).**

II. ҲОЗИРГИ ДУНЁ: АСОСИЙ ТЕНДЕНЦИЯЛАР ВА ЗИДДИЯТЛАР

лик катта бўлмасин, тарих ҳаракатини тўхтатиб бўлмайди. **(Қарсақлар).**

Асримиздаги социал силжишлар бундан буюнги иктымий тараққиёт шароитларини ўзгатиради. Янги-янги иқтисодий, сиёсий ва илмий-техникавий, ички ва халқроқ омиллар ҳаракатга келади. Давлатлар ва халқларнинг ўзаро боғлиқлиги қучайиб боради. Ана шунларнинг ҳаммаси ҳар бир давлат олдинга — гап жамиятнинг ташқи сиевсати, иқтисодий ва социал лаёқати, маънавий қиёфаси ҳақида борадимми, барибир — айниқса қаттиқ талаблар қўяди.

Давриймиз тараққиёти ҳақли равишда социализм билан чамбарчас боғланмоқда. **Жаҳон социализми** — қудратли халқроқ уюшма бўлиб, у юксак даражада ривожланган экономикага, бақувват илмий базага, мустаҳкам ҳарбий-сиёсий потенциалга таянади. Жаҳон социализми инсониятнинг учдан бир қисмидан қўроғини, ўйлаб мамлакатлар ва халқларини ўз ичига олган бўлиб, булар инсон ҳамда жамиятнинг интеллектуал ва маънавий бойлиқларини ҳар тарафлама рўббга чиқариш йўлидан бормоқдалар. Социалистик адолат принципларига асосланган янги турмуш тарзини вужудга келдики, унда эзувчи ва эзилувчилар ҳам, эксплуататорлар ва эксплуатация қилинувчилар ҳам йўқ, унда ҳўқимият халқиникидир. Коллективизм ва ўртоқларга ўзаро ёрдам озодлик гоёларининг тантанаси, жамият ҳар бир аъзоси ҳўқуқлари ва бурчларининг ақралмас бирлиги, шахсининг қадр-қиммати, чинакам инсонпарварлик унга ҳос белгилашдир. Социализм — бутун инсоният баҳраманд бўла оладиган реал имконият, келажакни қўзловчи намунадир. **(Давомли қарсақлар).**

Социализм ўтмишда ўз иқтисодий ва иктымий даражалари жиҳатдан анча қолоқ бўлган, ўз уқладлари, тарихий ва илмий айналарига кўра, бир-бирилардан жуда фарқ қиладиган мамлакатларда вужудга келди ва қурилди. Уларнинг ҳар бири янги формация томон ўз йўлидан бориб, Маркснинг айни бир иқтисодий базис конкрет тарзда «чек-сиз шакл ва даражаларда» намоён бўлиши ҳақидаги башоратини тасдиқлады.

Бу равон ёки оддий йўллар эмас эди. Қолоқ ёки вайрона ҳўжалиқни тиклаш, миллион-миллион кишиларни ўқиш-ёзишга ўргатиш, уларга бошпана, озиқ-овқат бериш, бепул медицина ёрдами қўрсатиш гоёт қийин иш эди. Иктымий вази-фаларнинг янглиғи, империализмнинг бетўхос ҳарбий, иқтисодий, сиёсий, психологик таъйиқлар қўрсатиб турганлиги, мамлакатни мудофаа қилиш учун жуда катта куч сарфлаш зарурлиги — ана шунларнинг ҳаммаси воқеаларнинг боришига, уларнинг характерига, социал-иқтисодий программаларини ҳал ўзгаришларини амалга ошириш суръатларига таъсир қилмай қолмади. Сиевсатда хатолар ҳам, турли хил субъективистик оғинилар ҳам бўлди.

Зотан ҳаётнинг ўзи шунанга, у ҳаминча жуда хилма-хил, баъзан эса сари қутилмаган зиддиятларда намоён бўлади. Аммо бошқа бир нарсас мўҳимроқдир. Социализм иктымий проблемаларини ҳал этишининг шу дамгача бўлганига қараганда принципиал бошқача имкониятини, яъни коллективистик асосда ҳал этиш мумкинлигини намоён қилди, мамлакатни тараққиётнинг анча юксак марраларига олиб чиқди, меҳнат аҳлига муносиб ва умидбахш ҳаёт берди. **(Қарсақлар).**

Социализм иктымий муносабатларни муттасил тақомиллаштиради, қўлга киритилган ютуқларни аниқ мақсадни қўзлаб қўпайтириб боради, ўз намунасининг қуввати ва таъсир кучини ошириб боради, бутун турмуш уқладининг реал инсонпарварлигини намоёнй этади. Социализм бу билан уруш ва милитаризм идеологияси ва сиевсатиға, реакция ҳамда зўравонликка, инсонга нафрат билан қарашнинг ҳамма форма-ларига қарши тобора мустаҳкам тўсиқ қўйиб боради, социал тараққиётга фаол қўмаклашади. Социализм қудратли маънавий ва моддий кучга айланиб, ҳозирги цивилизация олдига қандай имкониятлар очилаётганлигини кўрсатди. **(Қарсақлар).**

Социал тараққиёт жараёни мустамлакачиликка қарши революциялар билан, миллий озодлик ҳаракати билан, қўп давлатларнинг қайта тикланиши ва ўйлаб янги давлатларнинг пайдо бўлиши билан чамбарчас боғлангандир. Бу давлатлар сиёсий мустақиллиқни қўлга қиритиб, қолоқликка, камбағалликка, қўпича ҳаддан ташқари қашшоқликка — қулидиган иборат ўтмишнинг бутун машаққатли меросига барҳам бериш учун оғир кураш олиб бормоқдалар. Ўтмишда империалистик сиевсатнинг ҳақ-ҳўқўқсиз объектлари бўлган маъзур давлатлар мустақил тарихий ижодиёт йўлига чиқиб олдилар.

Иктымий тараққиёт халқроқ коммунистик ва ишчилар ҳаракатининг ривожланишида, ҳозирги замондаги янги оммавий демократик ҳаракатнинг, шу жумладан урушга қарши, ядровий урушга қарши ҳаракатнинг авж олишида ўз ифода-сини топмоқда. У капиталистик дунёда, шу жумладан империализм метрополиисини бўлимиш АҚШда сиёсий қуларини таъабаллашувида ҳам яққол кўзга ташланмоқда. Бу мамлакатларда прогрессив тенденциялар монополистик тоталитаризм системасини ериб ўтиб, ўзига йўл очмоқда, уюшган реакциянинг, шу жумладан унинг ички бошига миния айни-тувчи ёлғон-ашиқлар ёғдираётган жуда катта пропагандастик машинасининг муттасил таъйиғига бардош бормоқда.

Маркс эксплуататорлар жамиятидаги тараққиётни «маъ-жусийларнинг жирканч санамига, яъни шарбатни фақат ўл-дирилган кишиларнинг қалла сугиздан қилинган қосадагина ичадиган санам»га ўхшатар эди. «Бизнинг замона-мизда ҳамма нарсас гўё ўз қарама-қаршилиғи билан лиқ тўғалади бўлиб тўулади. Қўриб турибмизки, ки-шининг меҳнатини қисқартирувчи ҳамда серунмроқ қилувчи муъжизали кучга эга бўлган машина одамларга очлик ва қашшоқлик келтирмоқда. Ҳозиргача маълум бўлмаган ва янгидан ихтиро қилинган бойлик манбалари қандайдир галати, ноаниқ тилсим оқибатида йўқлик, юпул-лик манбаларига айлانмоқда. Техника галасаларни, афти-дан, ахлоқий танаъзул тўғайли қўлга киритилган. Инсоният табиятини ўзига бўйсундириб боргани сари, бир киши бошқа кишиларнинг қули ёки ўз раъзиллигининг қули бўлиб қола-ётганга ўхшайди. Ҳатто фанининг соф шўчулмаси ҳам жаҳо-латнинг зулматли фонида нур сочилидан ўзгача нур соса олмайди, шекилли. Барча қашибётларимиз ва бутун тарақ-қетиғимиз гўё моддий қуларининг интеллектуал ҳаётга кири-шига, ўзининг интеллектуал томонидан маҳрум бўлган инсон ҳаётининг эса оддий моддий куч даражасига тушиб кетишига олиб келмоқда.»

Маркснинг таҳлили ўзининг тарихий миёеси, ўтирлиги ва чуқурлиги билан кишини ҳайратга солади. Бу таҳлил йигирманчи асрдиги буржуа воқелиғига табиқан олинадиган бўлса, чамаси, ўш тўққизинчи асрдигига нисбатан янада актуалроқ бўлиб қолди. Бир томондан, фан ва техниканин шитоб билан ривожланиши табият қуларини қўлга кири-тишда, инсониятнинг турмуш шароитларини яхшилашда мис-ли қўрилмаган имкониятлар очиб беради. Иккинчи томондан эса, «маърифат»ли XX аср тарихта империализмнинг энг қонли урушлари, милитаризм ва фашизмнинг авж олиши, теюндик, илмиларнинг маҳрумийлари каби оқибатлари билан кириб келди. Капитал дунёсига жаҳолат ва ҳуробот фан ва маданиятнинг юксак ютуқлари билан, бимаън яша-моқда. Бизга мана шундай жамият билан қўпшичлик қи-лишга, ҳамкорлик ва бир-бирини тушуниш йўлларини из-лашга тўғри келмоқда. Тарих тақозоси шундай бўлди.

Инсоният тараққиёти фан-техника революцияси билан ҳам бевосита боғлиқдир. Бу революция зимдан, аста-секин етила бориб, кейинчилик, асрининг сўғити чорагида инсон моддий ва маънавий имкониятларининг гоёт даражада ўсиб кети-шига зямин яратди. Бу икки ёқлама имкониятдир. Инсониятнинг ишлаб чиқарувчи қулариди сифат жиҳатдан сакрашн булганлиги аниқ. Аммо байрон қилувчи воситаларда, ҳар-бий ишда ҳам сифат жиҳатдан сакраш содир бўлдики, бу сакраш тарихда биринчи марта инсонга Ер юзидаги жамини жонли мавжудотни қириб ташлаш учун жисмоний имконият «яратиб берди».

Турли иктымий-сиёсий системаларда фан-техника рево-люцияси ўзининг турли қирралари ва оқибатларини намоён қилади. 80-йиллар капитализми, электроника ва информати-ка, компьютерлар ва роботлар асри капитализми янгидан янги миллионлаб кишиларни, шу жумладан, ёш ва билимли кишиларни қўчага улоқтириб ташламоқда. Бойлик ва ҳўқимият бир ҳовуш кишилар қўлида тобора кўпроқ жамлан-моқда. Ҳўқимиятнинг сиёсий воситаларини ҳам қадамба-қадам ўз қўлига киритишга интилаётган милитаризм қўрол-ланши пойғаси орқасида мислсиз қўлчиб бормоқда. У XX асрининг энг жирканч ва хавфли андаҳосига айланмоқда. Унинг зўр беришлари сабабли энг йилор илмий-техникавий тафаккур оммавий қирғин қуролига айланмоқда.

Фан-техника революцияси ривожланаётган мамлакатлар олдинга: улар фан ва техника ютуқларидан тўла-тўқис фой-далана оладиларми, бу билан янги мустамлакачиликка ва империалистик эксплуатацияга қарши курашда кучга эга бўлаолдиларми, ёки жаҳон тараққиётининг бир чеккасида яна қолиб кетаверадиларми? деган гоёт кескин саволни қўймоқда. Фан-техника революцияси дунёнинг шу қисмида-ғи тараққиётга ҳалал бераётган қўпдан-кўп социал-иқтисодий проблемаларнинг ҳал қилилмаганлигини очик-ойдин кўр-сатмоқда.

Социализм замонавий фан ва техникани одамларга хиз-мат қилдириш учун барча зарур имкониятларга эга. Аммо фан-техника революцияси социалистик жамият олдинга ҳам проблемалар қўймайди, деб ўйлаш нотўғри бўлур эди. Бу революциянинг ривожланиши, таърибга қўрсатиб тургани-дек, иктымий муносабатларни тақомиллаштириш, тафак-курни қайта шакллантириш, янги психология ҳосил қилиш, турмуш тарзи, илаш нормаси сифатида динамизмни барқ-рор этишга боғлиқдир. У таркиб топган бошқарув схемала-рини муттасил қайта қўриб чиқишни, янгилаб туришни қат-тиқ талаб этади. Бошқача қилиб айтганда, фан-техника ре-волюцияси фақат истиқболни очибгина қолмай, балки бутун ички ва халқроқ ҳаётни ташкил этишга нисбатан талабча-ликни ҳам қучайтиради. Фан-техника тараққиёти, таъйиғки, иктымий тараққиёт қонуларини, унинг социал маъносини ва маъзунини бекор қила олмайди, аммо дунёда содир бўлаёт-ган барча жараёнларга, жаҳондаги зиддиятларга жуда катта таъсир кўрсатади.

Икки социал-иқтисодий система юзага келаётган пробле-маларни мушоҳада этиш ва ҳал қилишга таъйирлиги жиҳа-тдан ҳам, қодирлиги жиҳатидан ҳам бир-биридан жиддий фарқ қилишини қўрсаткич мумкин эмас.

Биз учинчи миғ йиллик бугасидага яшаётган дунё ана шундай. Бу умид-орзуларга тўла дунёдир, चुчки авваллари ҳеч қачон кишилар цивилизациянини янада ривожлантириш учун шунчалик ҳар томонлама таъминланмаган эдилар. Лекин бу дунё айни замонда тарихнинг энг хатарли палласи ҳақида гапиришга мажбур этадиган таҳликалар ва зиддият-ларга тўлиб-тошган дунёдир.

Зиддиятларнинг биринчи, инсоният тақдирини нуқтан наза-ридан энг муҳим гуруписи **иikki система, икки формация давлатлари ўртасидаги муносабатлар** билан боғлиқдир. Бу зиддиятларнинг қўп йиллик тарихи бор. Россиядаги Улут Октябрь вақтидан, дунёнинг социал-сиёсий беллига кўра бўлиниб кетишидан бошлаб содир бўлаётган воқеаларга баҳо беришда ҳам, жаҳоннинг социал истиқболига қараш-ларда ҳам принципиал тафовутлар намоён бўлди.

Социализмнинг дунёга келишини капитализм тарихининг «тузатилиши» лозим бўлган «хатоси» деб қарши олди. Ка-питализм социализмни ҳар нима қилиб бўлса ҳам, ҳар қан-дай усул билан, ҳўқўқ ва ахлоқ билан ҳисобиланб ўғирмас-тир: қуролини интервенция, иқтисодий қамал, қўролчилик билан, чоралар қўриш ва «жаҳолашлар» билан, ҳар қандай

ҳамкорлик қилишдан бош тортиш билан тузатиш лозим, деб билиди. Аммо янги тузумнинг қарор топишига, унинг ялаш-га бўлган тарихий ҳўқўқига ҳеч нараса халақит бера ол-майди.

Капиталистик дунёдаги ҳўқимрон синфларнинг воқелиқни тушуниб олишидаги қийинчилиги, икки дунёни ажратиб тур-ган бутун зиддиятлар гуруҳларининг зўравонлик билан ҳал қи-лишга уринишларининг вақт-вақти билан тақоррланиб тур-ганлиги тасодифий эмас, албатта. Империализмнинг ички қуларчи, унинг социал-иқтисодий моҳиятининг ўзи ҳам икки система муносақасини ҳарбий қарама-қаршилиқ жабаҳсига ўтказишга ундамоқда. Империализм ўз иктымий табиятига кўра тақовузкорлик, авантюристик сиевсатини муттасил қу-чайтириб бормоқда.

Бу ўринда шунга олиб келувчи сабабларнинг бутун бир комплекси: қўрол-яроғ ишлаб чиқарувчиларнинг ва нуфузли ҳарбий бюрократия турўқларнинг йиртқичларча иштахалари, монополияларнинг хом ашё манбалари ва сотиш бозорлари-дан гаразли манфаатдорликлари, буржуазиянинг содир бў-лаётган ўзгаришлардан таҳ

ЎРТОҚ М. С. ГОРБАЧЕВ ДОҚЛАДИ

(Давоми. Боши иккинчи бетда).

Капитализм кризисининг антикоммунизм ва антисоветизм каби хавфли кўриниши ҳақида алоҳида гапириб ўтмоқ керак. Бу ташқи сийосатига эмас. Империялизмнинг ҳозирги системасида бу ички сийосатнинг энг муҳим йўналиши, капитал мамлакатларида, дунёнинг носоциалистик қисмида яшайётган ва курашаётган ҳамма илгор ва прогрессив кучларга таъйиқ ўтказишнинг воситаси ҳамдир.

Тўғри, умумий кризиснинг ҳозирги босқичи ҳам капитализмнинг мутлақ дотиб қилишига олиб келмайди, унинг экономикасидаги ўсиш имкониятларини, янги-янги илмий-техникавий йўналишлар ўлаштирилишини истисно этмайди. У конкрет иқтисодий, ҳарбий, сиёсий ва бошқа позицияларни ушлаб қолишга, қандайдир соҳаларда эса, ҳатто социал ўчи олиш, илгари бой берилган нарсаларни қайтариб олиш имкониятига «йўл қўяди». Аммо капитализм меҳнаткашлар оммаси маънавиятини яқинлаштириш ижобий мақсад ва мўлжалларга эга бўлмаганлиги сабабли иқтисодда ўз зиддиятлари барча гуруҳларнинг мисли кўрилмаган даражада қатибиё қилиниши ва бир-бирини қўчайтиришга дуч келмоқда. Капитализм ўз тараққиётининг барча асрлари давомида бу надар кўп социал ва бошқа жумбоқларга дуч келмаган эди.

Энг аввало меҳнат билан капитал ўртасидаги зиддият кескинлашмоқда. 60—70-йилларда, қўлай иқтисодий конъюнктура шaroитида ишчилар синфи, меҳнаткашлар ўз аҳволларини бирмунча яхшилаб олишга муваффақ бўлдилар, аммо 70-йиллар ўрталаридан эътиборан тез-тез юз бера бошлаган иқтисодий кризислар ва ишлаб чиқаришни технологик жиҳатдан галдаги қайта қуриш ваъиятини ўзгартириб юборди, капитал учун қарши ҳужумга ўтиш, меҳнаткашларни ўз ютуқларининг аниқ-муъассасидан маҳрум этиш имкониятини туғдирди. Турмуш даражасининг бир қатор кўрсаткичлари жиҳатидан меҳнаткашлар кўп йилларга орага суриб ташланди. Ишчиларнинг урушдан кейинги бутун давр ичда рекорд даражага етди. Деҳонларнинг ва фермерларнинг аҳоли сезиларли даражада ёмонлашди: бир хил ҳўжаликлар хонавайрон бўлмоқда, уларнинг собиқ эгалари ёлланма меҳнат кишилари сафини тўлдирмоқда, бошқалари йирик кишлоқ ҳўжалик монополиялари ва банкларига қарамлик асоратига тушиб қолмоқда. Социал табақаланиш чуқурлашиб, тобора мисли кўрилмаган даражага етмоқда. Масалан, АҚШда энг бой оилаларнинг бир проценти шундай бойликка эгаларки, бу бойлик мулкий айналовнинг кўйи қисмида турган 80 процент оилалар жами бойлигидан деярли бир ярим барабар ортирди.

Империялизмнинг ҳўкмон доиралари бундай аҳвол социал портлашларга, сиёсий турғунсизликка олиб келишини тушунамасликлари мўмкин эмас. Ленин бу ҳол уларнинг сийосатини ваъимлаштираётгани йўқ. Ансична, кейинги йилларда сийосатда умуман олганда, ҳўкмон синфининг энг муросасиз реакциян гуруҳлари устуи бўлиб қолмоқдалар. Бу даврда монополиялар меҳнаткашларнинг ҳўқуқларига айинқса ёппасига ва шиддатли ҳўжум қилдилар.

Капитализм тўғрисида воситаларнинг ҳаммаси ишга солинмоқда. Касаба союзулари таъйиб этилиб, иқтисодий фитналарга дучор қилинмоқда. Ишчиларга қарши қонуиулар жорий этилмоқда. Сўл кучлар, ҳар қандай тараққиёпарвар кучлар таъйиб қилинмоқда. Доимо контрол қилиб туриш, аниқроқ қилиб айтганда, кишиларнинг ўй-фикрлари ва ҳўқуқдорларини таъйиб қилиш норма бўлиб қолди. Индивидуализмни, яшаш учун курашда кучли кишининг ҳўқуқини, ахлоқсизлигини, ҳар қандай демократик тартибларга нисбатан нафратни аниқ мақсадни кўзлаб қўчайтириш мисли кўрилмаган қўлмага етди.

Меҳнат билан капитал ўртасидаги тўб зиддият бундан буён қандай ривожланиб боришини, юзага келган аҳволдан қандай ҳўсослар чиқариб олинишини келажак кўрсатади, меҳнаткашларнинг ўз ҳўқуқлари учун, социал тараққиёт учун кураш жараёни кўрсатади. Ленин баъзи бир капиталистик мамлакатларда сийосатнинг, бутун ички ваъиятнинг бундан буён ҳам анча ўзига оғиб бориши халқро мўносабатлар учун ҳам жиддий хавф туғдиратганлиги ҳақида гапирмаслигининг иломи йўқ. Бундай бурилишнинг оқибатларини олдиндан айтиш қийин, бу оқибатларнинг ҳавфлилигига етарли баҳо бермаслик мўмкин эмас.

Асризмнинг сўнгги ўн йилликларида империялистларро зиддиятлар тагин ҳам кескинлашиб кетди, уларнинг янги-янги форма ва йўналишлари пайдо бўлди. Синфий яқинлик ҳам, кучларини бирлаштиришдан манфаатдорлик ҳам, ҳарбий, иқтисодий ёки сиёсий интеграция ҳам, фан-техника революцияси ҳам капитализм зиддиятларининг ана шу гуруҳларини бартараф эта олмади. Фан-техника революцияси, шўбҳасиз, капиталистик ишлаб чиқаришнинг интернационалашуви жараёнини тезлаштирди, капитализм мамлакатларнинг ривожланиши даражалари барабарлашувини ҳам, бу ривожланишнинг сакраш тарзида боришини ҳам қўчайтирди. Фан-техника тараққиёти замирида кескинлашиб кетган рақобат орада қўлаётганларга янада шавфатсизроқ зарба бермоқда. Капиталистик такрор ишлаб чиқариш шароитларининг анча мураккаблашуви, кризис жараёнларининг хилма-хиллиги, халқро рақобатнинг кескинлашуви империялистик беллашувга айинқса кескин ва қатъий тус берди. Жаҳон бозоридagi савдо-иқтисодий кураш «ўз Ватани»нинг давлат-монополиястик капитализмлари кудратига кўпроқ таянган, буржуа давлати тобора агрессив ва гаразли роль ўйнаётган бир шароитда олиб боришмоқда.

Транснационал монополиястик капитал тезда қўчайиб кетди. У алоҳида мамлакатлар миқёсида ҳам, умуман бутун жаҳон ҳўжалиги миқёсида ҳам ишлаб чиқаришнинг бутун-бутун тармоқларини ёки соҳаларини ўз ичига бўйсундирмоқда ва монополиялаштираётган. 60-йиллар бошида капиталистик дунёдаги сановат ишлаб чиқаришнинг ушдан бир қисмидан кўпроқ, ташқи савдонинг ярмидан ортиги, янги техника ва технологията патентларнинг қарийб 80 проценти транснационал корпорациялар улушига тўғри келди.

Транснационал корпорацияларнинг ўзагини Америка корпорациялари ташкил қилади. Улар чет элларда барпо этган корхоналар комплекс қўшмача ишчи ва хизматчилар армиясидан фойдаланмоқда, бу армия сои жиҳатидан АҚШнинг ўзида ишлаб турган сановатда машғул бўлган ишчи ва хизматчиларнинг ярмига тенг келади. Бу комплекс ҳозирги вақтда жами қиймати йилига қарийб 1,5 триллион долларлик товар ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатишни таъминлаб турибди, бу АҚШ ялли маҳсулотининг деярли 40 проценти тўғри келади.

АҚШ «иккинчи экономикаси»нинг миқёслари Ғарбий Европадаги ГФР, Франция, Англия сингари етакчи давлатларнинг экономикасидаан икки-уч хисса ортиқ, фақат Япония экономикасидаан сал камроқдир. Ҳозир АҚШнинг энг йирик транснационал монополиялари — иқтисодий фаолияти миқёсларини бутун-бутун давлатларнинг ялли миллий маҳсулотига таққосласа бўладиган империялардир.

Транснационал корпорациялардан билан жамият сиёсий таъкилотининг миллий—давлат шакли ўртасидаги зиддиятларнинг янги туғуни вужудга келди ва тез тарагналишиб бормоқда. Транснационал корпорациялар ҳам ривожланаётган мамлакатларнинг, ҳам ривожланган капиталистик мамлакатларнинг суверенитетига пўтур етказмоқда. Улар ўзлари учун манфаатли бўлган пайтларда экономикани давлат-монополиястик тарзда тартибга солишдан актив фойдаланмоқдалар. Башарти, буржуа ҳўкуматларининг ҳаракатларида ўзларининг фойдалошлари учун айданкина бўлса ҳам, хавф бор, деб билсалар, бундай тартибга солишга қарши қатъий курашмоқдалар. Аммо шу билан бирга Американинг транснационал ўта катта монополиялари, одатда, давлат ге-геомонизмин, шу мамлакат ҳўкмон кучларининг жаҳонгирлик мўддаоларини амалга оширувчилик ролини актив бажармоқдалар.

Ҳозирги империялизмнинг учта асосий маркази — АҚШ, Ғарбий Европа, Япониянинг ўзаро мўносабатларида ошқор ва пинҳона зиддиятлар жуда кўп. АҚШ ўзининг энг яқин рақобатчилари устидан 60-йилларнинг охиригача эга бўлиб келган иқтисодий, молиявий, технологик устуилик қатъий синовга дуч келди. Ғарбий Европа ва Япония айрим соҳаларда америкалик ҳўмийларни суриб чиқаришга муваффақ бўлди. Улар Америка ге-геомониясининг энг янги техника сингари аъъанавий соҳасида ҳам қўшма Штатлардан ўзиб кетишга интилоқдалар.

Вашингтон ўз иттифоқчиларини ўзаро жанжалларга беҳуда куч сарфламасликка доимо қачириб келмоқда. Бирок америкаликларнинг ўзлари доллар ва процент ставкаларидан усталик билан фойдаланиб, ўз экономикасини Ғарбий Европа ва Япония ҳисобидан мустаҳкамлаб олишни кўзлаётган бир пайтда ҳозирги империялизмнинг уч маркази бошини қандай қилиб қўвуштириб бўлади? Империялизм уч марказининг позицияларини келтиштиришга эришилган пайтларда, бу нарса қўлнча. Американинг таъйиқи ёки очилган очиқ ҳўжум ўтказиши оқибати бўлиб, аввало АҚШнинг ўз манфаатлари ва мақсадлари кўзга тутади. Бу эса, ўз навбатида, зиддиятларнинг бартараф этилишига эмас, балки кескинлашувида олиб боради.

Чамаси, мана шундай сабаб-оқибат боғланиши устида тобора кўпроқ ўйлаб бошламоқдалар. Ғарбий Европанинг бир қанча мамлакатлари ҳўкуматларида, социал-демократик ва либерал партияларида, кенг жамоатчилик орасида: Американинг ҳозирги сийосати Ғарбий Европанинг ўз хавфсизлиги тўғрисидаги тасаввурларига мос келаяптими, АҚШ ўзининг «рақбарлик» даъволарида ҳаддан ошиб кетмаяптими? — деган мулоҳазалар биринчи марта ошқорга айтилмоқда. Қўшма Штатларнинг шериклари бировнинг кўзойнаги ўз кўзларидек бўлмаслигига неча марта-лаб ишонч ҳосил қилдилар.

Марказдан қўчуви ва марказга интилувчи тенденцияларнинг ўзаро кураши кучлар нисбатидаги ўзгаришларнинг натижаси сифатида империялизм системасида бундан буён ҳам давом этавериши шўбҳасиз. Ҳозирги дунёнинг реал шароитларида уч «куч маркази» иқтисодий, ҳарбий-сиёсий ва бошқа умумий манфаатларининг таркиб топган комплекс узулишини кутиш қийин. Бирок шу комплекс доирасида Вашингтон иттифоқи-рақобатчиларнинг айниқса ўз манфаатларига зарар етдирган тарзда Америка иъзига иттифойлик билан бўйсунушига умид қила олмайд.

Ҳозирги даврдаги империялистларро зиддиятларнинг ўзига хослиги ана шундан иборатки, яқин ўн йилликларда бу зиддиятларнинг бошқача шакли вужудга келиши, капиталистларнинг янги «куч марказлари» пайдо бўлиб қолиши мўмкин. Бу эса зиддиятлар майдонининг янада кенгайишига, уларнинг янада кўпроқ ўзаро ҷирмасиш ва кескинлашиб кетишига сабаб бўлиши шўбҳасиз.

Империялизм билан ривожланаётган мамлакатлар ва халқлар ўртасида зиддиятларнинг янги, мураккаб ва ўзгарувчан комплекс вужудга келди. Собиқ мўстамлака ва ярим мўстамлакалар озолинка чиққанлиги капиталистик системага урилган кучли сиёсий ва мафкуравий зарба бўлди. Ўн тўққизинчи асрда тартиб топган ва йигирманчи асрнинг ярмисига давом этган бу системанинг ўша даврдаги кўриниши тутади. Инсониятнинг кўпчилигини ташкил этувчи халқлар ҳаётида аста-секин, қийин, аммо муқаррар социалистик иқтисодий ўзгаришлар жараёни давом этмоқда. Бу жараён бирталай принциплал ўзгаришларни олиб келди, бирок, кўпгина қийинчиликларга ҳам дуч келди.

Капитализм сиёсий найранг ишлатиш, ёлгон ваъдалар бериш ва сотиб олиш, ҳарбий дўқ-пўнса ва шантаж қилиш, кўпнча эса озолинка чиққан мамлакатларнинг ички ишларига ҳатто бевосита аралашиб йўли билан илгари вужудга келган иқтисодий қарамлик мўносабатларини кўп жиҳатдан сақлаб қола олди. Шу негизда империялизм янги мўстамлакачилик эксплуатациясининг энг маккорона системасини вужудга келтириш ва йўлга қўйишга, озолинка чиққан давлатларнинг аначина қисмини ўзига маҳкам-роқ боғлиқ қилиб қўйишга муваффақ бўлди.

Бунинг оқибатлари фожиали бўлиб чиқди. 2 миллиарддан ортиқ киши яшаб турган ривожланаётган мамлакатлар аслида ёппасига қашшоқлик региони бўлиб қолди. Озолинка чиққан мамлакатларда 80-йилларнинг бошларида аҳоли жамияти тўғри келадиган даромадлар даражаси умуман ривожланган капиталистик мамлакатлардагига нисбатан 11 барабар кам бўлди. Сўнгги ўттиз йил давомида бу тафовут қисқармаяпти, балки ошиб борапти. Гап нисбий қашшоқлиқнинг ўзигагина эмас. Бу ўринда гап савдосизлик ва жаҳолат, доимо ёлчиб оқватланмаслик ва очлик, боаларнинг ҳаддан-ташқари кўп нобуд бўлиши, юз миллионлаб кишиларнинг ёстигини қўритаётган юқумли касалликлар ҳақида бормоқда.

Бу аҳвол маданий инсоният учун шармандалиқдир! Бунинг айбори — империялизмдир. Бутун-бутун қитъаларда чидаб бўлмайдиган қолоқлик меросини қолдирган мўстамлакачилик бедоллигидан иборат тарих нўқтани назаридангина эмас, шу билан баб-баравар бутунги практика нўқтани назаридан ҳам шу гапни айтмоқ керак. Кейинги ўн йилнинг ўзидagina АҚШ корпорацияларининг ривожланаётган мамлакатлардан сўриб олган фойдаси улар сарфлаган маблағлардан тўрт баравар ошиб кетди. Лотин Америкаси ва Қариб ҳавзаси регионига эса АҚШ монополияларининг худди шу даврдаги фойдаси улар сарфлаган маблағга нисбатан саккиз баравардан ҳам ортиқ бўлди.

Ҳеч муболагасиз айтиш мўмкинки, империялизм системаси кўп жиҳатдан ривожланаётган мамлакатларни талаш, уларни нийоятда шарфатсиз эксплуатация қилиш ҳисобига яшаб келмоқда. Унинг шакл ва усуллари ўзгармоқда, бирок моҳияти аввалгича қолмоқда. Масалан, АҚШдаги миллий даромадининг аначина салмоқли қисми шу манбалар ҳисобига ҳосил бўлмоқда. Ривожланаётган мамлакатларни ҳамма империялистик давлатлар эксплуатация қилмоқда, аммо АҚШ империялизм бу ишни ўтакетган даражада сурбетлик билан қилаётганлиги яққол кўриниб турибди. Но-тенг айирбошлаш, тенг ҳўқуқли бўлмаган савдо-сотих, ҳисоб-ставкалари ёрдамида қилинаётган найранглар ва ўзбошимчиликлар, транснационал корпорацияларнинг зулуги—ҳаммаси бир мақсадга хизмат қилмоқда. Булар бир хил давлатларнинг камбағаллиги ва қашшоқлигини қўчайтирмоқда, бошқа давлатларнинг бойлигини яна ҳам қўжайтирмоқда, жаҳон капиталистик ҳўжалигидаги табақаланишни қўчайтирмоқда.

Ривожланаётган мамлакатларнинг мўсбатли аҳоли—энг катта умумжаҳон проблемасидир. Осиё, Африка, Лотин Америкасидаги кўпгина низоларнинг ҳақиқий манбалари қандайдир бошқа нарасда эмас, айни мана шу мўсбатли аҳволдир. Империялистик давлатларнинг ҳўкмон доиралари ўзларининг янги мўстамлакачилик сийосатини, жаҳонга ҳўкмон бўлиш даъволарини оқлаб, «Москванинг қўли» ҳўсусида қанчалик айёрлик қилмасинлар, ҳақиқат мана шундан иборат.

Қарздорлик проблемасини олайлик. Ҳар йили ривожланаётган мамлакатлардан олиб кетиладиган фойда ҳажминини тўланиб қолган қарздорлик билан бирга қўшганда битта маъно келиб чиқади: ривожланаётган мамлакатларнинг тарқайиш этиш истиқболлари тўрайиб бормоқда, бунис ҳам жузда оғир бўлган социал, иқтисодий ва бошқа проблемаларнинг бевтар кескинлашуви муқаррар бўлиб қолмоқда.

Бу мамлакатлар мавжуд шароитларда қарзни уза олмайдилар, албатта. Одилона бир қарорга келинмаса, бу ваъият халқро мўносабатлар учун таҳликали социал-иқтисодий ва сиёсий оқибатларга олиб бориши мўмкин. Ҳўкмон империялист доиралар бу ерда яшириниб ётган хавф-хатарни пайқамаяптилар, деб бўлмайди. Аммо уларнинг бутун фикр-зикри бир нараса—ривожланаётган мамлакатларнинг халқларини эксплуатация ва ўта эксплуатация қилиш ҳисобига ўз бойликларини қўпайтиришнинг ҳозирги системасини қандай қилиб бўлмасин сақлаб қолшга қаратилган. Бошқа бир нараса ҳам шўбҳасиздир. Шу мамлакатларнинг триллион доллар қарзи билан АҚШ ҳарбий ҳаракатларининг кейинги ўн йил мубойида триллион доллардан ошганлиги ўртасида шўбҳасиз сабабий алоқа бор. Ривожланаётган давлатлардан ҳар йили сўриб олинаётган 200 миллиард доллардан ортиқ маблағ билан кейинги йилларда АҚШ ҳарбий бюджетининг аслида шўнча миқдордаги ҳажм ҳам тасодифий мўвофиқлик эмас. Шу сабабли милитаризм янги мўстамлакачилик усулидаги ўта эксплуатация системасини сақлаб қолш ва қўчайтиришдан бевосита манфаатдордир.



Капитализм зиддиятлари кескинлашиб, унинг ҳўкмонлиги доираси тўрайиб бораётган шароитда янги мўстамлакачилик монополиястик капиталининг социал соҳада найранг ишлатиш, етакчи буржуа давлатларидаги социал кескинлигини юмшатиш, меҳнаткашларнинг баъзи табақаларини сотиб олиш имкониятини таъминлайдиган маблағларнинг тобора муҳим манбаан бўлиб қўлаётганлиги ҳам равшан кўриниб турибди. Бу — чиндан ҳам ноб манабдор: ривожланган капиталистик мамлакатларда меҳнатнинг ҳар соатиға тўланадиган ҳақ баъзан Осиё, Африка, Лотин Америкаси давлатларидаги ишчиларнинг кунлик маошидан анча, баъзан бир неча барабар ошиб кетмоқда.

Буларнинг ҳаммаси узлуксиз давом эта олмайд. Мўъжизага умид боғлаш мўмкин эмас, албатта — аҳвол ўз-ўзидан тузалиб қолмайди. АҚШнинг мавжуд аҳолини сақлаб қолш, монополиялар билан ҳарбий-сановат комплексининг манфаатларини ҳимоя қилиш, озолинка чиққан мамлакатлардаги илгор ўзгаришларнинг давом этаверишига йўл қўймаслиги учун ҳарбий кучга умид боғлаётганлиги аҳолини фақат чиғаллаштириши, янги кишиларни келтириб чиқариши мўмкин, холос. Пул тўлдирилган қоплар порох тўлдирилган бочкаларга айланиб кетиши мўмкин. Эртани ёки кечми бу ерда ҳам капитализм зўравонлик ва адишпасизларча талон-тороқ қилиш сийосатини ёки одилона асосда ҳажмкорлик қилиш имкониятини тавлаб олишга мажбур бўлади. Ривожланаётган давлатлар халқларининг манфаатлари йўлида қатъий қарорларга келиниши керак. (Қарасалар).

Зиддиятларнинг яна бир гуруҳи—цивилизация ҳаётининг тўб негизларига дахлдор бўлган умумжаҳон миқёсдаги зиддиятларнинг таълики жиддий ҳўсосларга олиб келмоқда. Аввало гап атропо-муҳитнинг, ҳаво ҳавзаси ва океанларнинг ифлосланаётганлиги, табиий ресурсларнинг камайиб кетаётганлиги ҳақида бормоқда. Бу проблемалар фан-техника революцияси, инсон фаолияти миқёсларининг кенгайиши оқибатида табиий системаларга ортиқча зўр келаяётганлиги орасидagina кескинлашаётгани йўқ. Энгельс ҳам ўз замонида табиатдан фойдаланишни бозор кучларининг кўр-кўришган ботқоқларига нақадар ҳалоқатли бўлишини олдиндан билган эди. Бутун инсониятнинг мулкни бўлиш пиланета ресурсларидан оқилона фойдаланишни таъминлай оладиган самарали халқро тартиб-қонда ва меҳанизмларга эҳтиёж тобора равшан кўриниб қолмоқда.

Умумбашарий, умумжаҳон проблемаларини бир давлатнинг ёки давлатлар гуруҳларининг кучлари билан ҳал этиб бўлмайди. Бу соҳада умумжаҳон миқёсда ҳамкорлик, кўпчилик мамлакатларнинг баҳамжиҳат, амалий ҳаракат қилишлари зарур. Бу ҳамкорлик тўла тенг ҳўқуқлилик, ҳар бир мамлакатнинг суверенитетини ҳўрмат қилиш асосида, олинган мажбуриятларни, халқро ҳўқуқ нормаларини виқдондан бажариш асосида бўлиши лозим. Биз яшаб турган замоннинг қатъий талаби мана шу.

Капитализм халқларнинг маданиятини қашшоқлаштириб ҳам қўймоқда, асрлар давомида ҳосил қилинган маънавий бойликларни емириб ташламоқда. Инсонинг улуглашда ҳеч нараса билимга тенг келмайди. Бирок, эҳтимол, инсоният ўз ҳаётининг бошқа бирон бир даврида ҳозиргидек сохтанкорлик ва алдамчилик таъйиқига дуч келмагандир. Буржуа пропагандаси бутун дунёдаги одамларнинг онига усталик билан сохталаштирилган ахбороти сиғдирмоқда, мана шундай фикр ва тўйгуларни тиқштирмоқда, ҳўкмон кучлар учун манфаатли бўлган граждалик ва социал позицияни тарғиб қилмоқда. Аҳолига тарқатилаётган ахборотга ва маориф системасига қандай билимлар, қандай маданий бойликлар ва маънавий нормалар асос қилиб олиниши — аввало сиёсий проблемадир.

Маданиятнинг сақлаб қолш тўғрисидаги, уни буржуа ҳаётининг ваҳшийлантиришдан ҳимоя қилиш ҳақидаги масалани турмушининг ўзи ўртага қўймоқда. Бу — энг муҳим умумбашарий ваъифлардан биридир. Империялизмнинг маданият соҳасидаги ҳозирги практикасининг узоқ муқддлати психологик ва ахлоқий оқибатлари ҳақида ўйламай бўлмайди. Тийинсиз манфаатпарастлик ва зўравонликка ситиниш таъйиқи остида маданиятни қашшоқлаштириши, йирқилиш таъйиқи қилишни, қабих ҳис-тўйгуларни, жиноятчи тўла-ларининг ва жамиятдаги тўбан қатламларнинг феъл-атворларини тарғиб этишни инсоният рад қилиш лозим ва рад қилади ҳам.

Ўртоқлар! КПСС Марказий Комитети ўзининг апрель Пленумида мамлакат социал-иқтисодий тараққиётини жадаллаштириш стратегиясини олға сўриб, шу тариқа тарихий аҳамиятга молик қарор қабул қилди. Бу қарорни партия, бутун халқ кенг миқёсда қўллаб-қувватлади ва у съезд муҳокамасига тақдим этилмоқда. Жадаллаштириш деганда биз нимаи тушунамиз? Аввало, иқтисодий ўсиш суръатларини оширишни тушунамиз. Аммо бутгина эмас. Жадаллаштиришнинг моҳияти ўсишнинг янги сифатида: фан-техника тараққиёти, экономика структурасини қайта қуриш, бошқаришнинг, меҳнатни ташкил этиш ва рағбатлантиришнинг самарали шакллари асосида ишлаб чиқаришни ҳар томонлама интенсификациядан иборат.

Жадаллаштириш йўли иқтисодий соҳада ўзгаришлардангина иборат эмас. У актив социал сийосат юритишни, социалистик адолат принципини изчиллик билан қарор топтиришни кўзда тутади. Жадаллаштириш стратегияси ижтимоий муносабатларни таъюмиллаштиришни, сиёсий ва идеология муассасаларини иш форма ва усулларини янгиллаштириш, социалистик демократияни чуқурлаштириш, ижтимоий тараққиётга тўсиқлик қилаётган ёсиноча иш юритиш, турғунлик ва консерватизм каби ҳамма илдатларни қатъиян бартараф этишни назарда тутади.

Омманинг жоли ижодкорлиги, социалистик тузумнинг жуда катта имкониятлари ва афзалликларидаан максимал даражада фойдаланиш — бизнинг муваффақиятимизни таъминлаб бериши лозим бўлган беш омилдир.

Хўллас, ўртоқлар, мамлакат социал-иқтисодий тараққиётини жадаллаштириш — яқин ваът ичидagi ва истиқболдаги бача проблемаларимизни, иқтисодий ва социал, сиёсий ва идеология, ички ва ташқи проблемаларимизни ҳал этиш калитидир. Фақат шу йўл билангина соъиет жамиятининг янги сифат ҳолатига эришиш мўмкин ва лозим.

Урушдан аввал ва урушдан кейинги дастлабки йилларда

Кенг миқёсли ва мураккаб проблемалар кўпчилигини кўриб турибсиз, ўртоқлар. Бирок, бу проблемаларни мушоҳада қилиш умуман вужудга келаятган ваъифларнинг қўламини ва теранлигиндан орада қўлаётганини ҳам кўрмасдан бўлмайди. Сийсий аҳдиномаларга эришиш йўлларини қидиришга, амалий ҳаракатларга тезроқ ўтишга кетадиган вақтни қисқартириш — халқро ҳаётининг етилган масалаларини ҳал этишдаги муваффақиятнинг зарур шартидир.

Бу ишларнинг ҳаммаси ҳам бизнинг қўлимиздан келавермаслигини, кўп нараса Ғарбга, тарихнинг муҳим чорраҳаларида Ғарб рақобатларининг серган ақл-идрокини йўқотиб қўймаслиқ маҳоратиға боғлиқ эканини яқин англаб туришимиз. Бир пайтлар Америка президенти, башарти ўзга планеталикларнинг бизнинг планетамизга келиб қўниш хавфи туғилдиган бўлса, СССР билан АҚШ дарҳол умумий тил тоған бўлур эдилар, деб айтган эди. Аммо яқиний фалокат аллақандай ўзга планеталикларнинг келиб қўнишидан кўра реалроқ хавф эмасми, ахир? Экология соҳасидаги хавф нақдларнинг проблемалари оқилона ва одилона ёндашш йўлини топишга барча мамлакатлар баб-баравар қизиқиб қарасалар бўлмайди, ахир?

Нихоят, қандайдир навбатдаги тангликни кутиб турмай, ҳозирнинг ўзидаёқ мутлақ асосланган амалий ҳўсослар чиқариш учун инсоният ортиртган тажриба наҳотки камлик қилса? Америка хавфсизлигини планетамизнинг тор ҳажмига ортиқ сиғдиролмаётган доктриналарни кўтариб чиқаятган Қўшма Штатлар олис истиқболдан қандай манфаат қўришга умид қилайти?

Империялизм тарих эгарида қолшга интилиб, ҳар қандай воситаларни ишга солимоқда. Аммо бундай сийосат дунё учун қимматга тушмоқда. Халқлар бу сийосат учун тобора кўпроқ хун тўламага мажбур бўлмоқдалар. Ҳам бевосита, ҳам билвосита хун тўламоқда. Миллион-миллион кишиларнинг ёстиги қўриқилаётганлиги, миллий ресурслар исроф қилинаётганлиги, курулганлиги пойғасига ҳаддан ташқари кўп маблағ сарфланаётганлиги билан хун тўламоқдалар. Қўндан кўп тобора қийин проблемаларнинг ҳал этилиши қўлаётганлиги билан хун тўламоқдалар. Келгусида эса, эҳтимоли, ақл бовар қилмайдики даражада жуда юқори нарх билан хун тўлашга тўғри келар.

АҚШнинг ҳўкмон доиралари тарихнинг мана шу мураккаб даврида реалистик йўлни тавлаб олмаётганликлари кўриниб турибди. Халқро миқёсдаги агрессив феъл-атвор, сийосат ва тафаккурнинг тобора қарбийлаштирилиши, бошқаларнинг манфаатларини менсимаслик америка империялизмининг маънавий ва сиёсий жиҳатдан яқналаниб қоллишига, у билан барча қолган инсоният ўртасидаги жуда катта ихтилоқ қўчайишига муқаррар олиб бормоқда. Бу мамлакатдаги тинчлик душманлари ўзларини ядро қуроли шай бўлиб турган пайтда цивилизация учун замон ва макон ўзининг одатдагига чегараларини йўқотишини, инсоният эса тасодиф асирли бўлиб қоллишини пайқамаятгандек қилиб кўрсатмоқдалар.

Капитализм ҳўкмон марказлари рўй бораётган воқеаларни серганлик билан амалий баҳолаш йўлига ўта оладиларми? Эҳтимол, ўта оладилар, эҳтимол, ўта олмайдилар, деб айтиш энг осон жавоб бўлур эди. Аммо тарих бизга бундай таҳмин қилиш ҳўқуқини бермайди. Биз инсониятнинг омон қоллиши ёки қолмаслиги тўғрисидаги саволга жавоб тариқасида «йўқ» сўзини қабул қила олмайдим. Биз: ижтимоий тараққиёт, цивилизациянинг ҳаёти давом этиши лозим ва албатта, давом этади, деб айтмамиз. (Давоми қарасалар).

Коммунистларга хос бўлган оптимизм, одамларнинг ақл-заковатига ва соғлом фикрга ишонч тақозоси билангина бундай дейётганимиз йўқ. Биз реалистларм

ЎРТОҚ М. С. ГОРБАЧЕВ ДОКЛАДИ

(Давоми. Боши учинчи бетда).

Бу ютуқлар — халқнинг жуда катта куч-гайратлари натижасидир. Бу ютуқлар совет кишиларининг фаровонлигини анча ошириш имконини берди. Чорак аср мобайнида аҳоли жон бошига реал даромадлар 2,6 баравар, ижтимоий истеъмоқ фондлари 5 баравардан зиёд кўпайди. 54 миллион квартира қурилди, бу эса кўпчилик оилаларнинг уй-жой шароитини яхшилашга имкон берди. Умумий ўрта таълимга ўтқилди. Олий ўқув юр்தларини битирганлар сони тўрт бара-вар кўпайди. Фан, медицина, маданият соҳасидаги муваф-фақиятлар ҳаммага аён. Социал, миллатлараро муносабат-лар соҳасидаги чуқур силжишлар, демократиянинг янада ри-вовклантирилганлиги айтиб ўтилмаса, ютуқлар манзараси тўлиқ бўлмайди.

Шу билан бирга 70-йилларда халқ ҳўжалигидаги қийин-чиликлар кўпая борди, иқтисодий ўсиш суръатлари се-зиларли даражада пасайди. Натижада экономикани ривон-клантириш соҳасида КПСС Программасида кўйилган вазифа-лар, ҳатто тўққизинчи ва ўнинчи беш йилликларнинг нисба-тан камайтарилган тошмириқлари ҳам бажарилмай қолди. Шу йиллар учун мўлжалланган социал программани ҳам тўлиқ амалга оширишга муваффақ бўлинмади. Фан ва маориф-тириб бўлмаслигини англаб олмадик. Бу хусусда давлатлар ва гап-сузлар кўп бўлдию, ишлар эса аслида бир жойда ту-раверди.

Бизга боғлиқ бўлмаган баъзи омиллар ҳам ишларнинг ҳўволига таъсир қилди, албатта. Аммо булар ҳал қилувчи омиллар бўлмади. Энг муҳими шуки, биз иқтисодий вазият ўзгаришига ўз вақтида сиёсий баҳо бермадик, экономикани интенсив ривожланиш усулларига ўтказишнинг, халқ ҳўжа-лигини фан-техника тараққиёти ютуқларидаан актив фойда-ланиш йўлига ўтказишнинг нечоғлиқ зарурлигини ва кеин-тириб бўлмаслигини англаб олмадик. Бу хусусда давлатлар ва гап-сузлар кўп бўлдию, ишлар эса аслида бир жойда ту-раверди.

Экономика эски одатга кўра кўп жиҳатдан экстенсив асо-да ривожланиб борди, кўшимча меҳнат ва моддий ресурс-ларни ишлаб чиқаришга жалб этиш йўлидан бораверди. Оқи-батда меҳнат умумдорлигининг ўсиш суръатлари ва самара-дорлиқнинг баъзи бошқа кўрсаткичлари анча пасайди. Янги қурилиш ҳисобига ишни ўнглаб олиш йўлидаги интилишлар баланслилик проблемасини кескинлаштирди. Жуда катта ресурсларга эга бўлган халқ ҳўжалигида шу ресурсларнинг етишмовчилигига дуч келинди. Ижтимоий ахтиёжлар билан эришилган ишлаб чиқариш даражаси ўртасида, тўловга қо-бил талаб билан унинг моддий жиҳатдан таъминланишини ўр-тасида узилиш вужудга келди.

Гарчи кейинги вақтларда куч-гайрат сарфланган бўлса ҳам аҳоливи тўла-тўқис тузатиб олишга муваффақ бўлинма-ди. Ўн биринчи беш йилликда саноат ва қишлоқ ҳўжалиги маҳсулотлигини кўпчилик турларини ишлаб чиқариш КПСС XXVI съезди белгиланган маррага етмади. Машинасозликда, нефть ва кўмир саноатида, электротехникада, қора металлур-гия ва химияда, капитал қурилишда анчагича орқада қолми-га йўл кўйилди. Самарадорлиқни ўстиришнинг асосий кўр-саткичлари, аҳолининг турмуш даражасини ошириш юзаси-дан белгиланган тошмириқлар бажарилмади.

6. Иқтисодий сиёсатнинг асосий йўналишлари

Ўртоқлар! КПСС Программаси ва Асосий йўналишлар ло-йиҳаларида иқтисодий ва социал ривожланишнинг энг му-ҳим марралари белгиланган. Шу аср охиригача ишлаб чи-қариш потенциаллини икки ҳисса оширган ва унинг сифатини ўзгартирган ҳолда, миллий даромадди қарийб икки баравар кўпайтириш лозим. Меҳнат умумдорлиги 2,3—2,5 баравар ортади, миллий даромаднинг энергия сарфи 1,4 баравар ва металл сарфи қарийб 2 баравар камайди. Бу эса ишлаб чи-қаришнинг интенсивлаш, сифат ва самарадорлиқни ошириш сари туб бурилишни билдиради.

Келгусида шу жараёнларни чуқурлаштириш асосида юк-сак даражада ташкил топан ва самарали, ҳар томонлама ривожланган ишлаб чиқарувчи қушчалар, етук социалистик ишлаб чиқариш муносабатларига, яхши созланган ҳўжалик механизмига эга бўлган экономикага ўтишни амалга ошириш кўзда тутилади. Бизнинг стратегик йўлимиз мана шундан иборат.

КПСС Марказий Комитетида 1985 йил июнь кенгашида ташкиллангандек, фан-техника тараққиёти, жамиятнинг ишлаб чиқарувчи кучларини тубдан ўзгартириш шу стра-тегиянинг амалга оширишнинг асосий воситалари бўлади. Ав-валги моддий-техникавий асосда туб ўзгаришларга эришиб бўлмайди. Биз фан ва техниканинг энг янги ютуқлари, фан-техника тараққиётининг бош йўналишларида олдинга ўтиб олиш, ҳўжалик механизмини, бошқариш системасини қайта қуриш неғизида халқ ҳўжалигини чуқур реконструкция. қи-лишни асосий йўл деб биламиз.

1. Халқ ҳўжалигини фан-техника тараққиёти асосида реконструкция қилиш

Энг йирик фан-техника ва социал-иқтисодий ўзгаришлар-ни амалга ошириш соҳасида КПССнинг катта тажрибаси бор. Аммо бу ўзгаришлар нақадар салмоқли бўлмасин, бизнинг ўтмишдаги ишимизни ўз миқёслари ва мураккаблиги жиҳа-тидан халқ ҳўжалигини реконструкциялаш учун келгуси даврда қилиниши лозим бўлган ишлар билан таққослаб бўл-майди.

Бунинг учун нималар қилиш керак?

Авалло структура ва инвестиция сиёсатини ўзгартириш керак. Ўзгартаришнинг моҳияти — диққат марказини миқ-дор кўрсаткичларидан сифат ва самарадорликка, оралиқ натижалардан пировард натижаларга, ишлаб чиқариш фон-дарини кенгайтиришдан шу фондларни янгилашга, ёқилиш-ком ашё ресурсларини кўпайтиришдан шу ресурслардан фойдаланишни яхшилашга, фанни энг кўп талаб этадиган тармоқларни, ишлаб чиқариш ва социал инфраструктурани жадал ривожлантиришга кўтиришдан иборат.

Шу беш йилликда мазкур йўналишда олга катта қадам қўйилиши лозим. Ишлаб чиқаришни реконструкциялаш ва техника билан қайта қуруллатиришга 200 миллиард сўмдан зиёд, яъни ўтган 10 йилдагига нисбатан кўпроқ капитал маблағ сарфлаш кўзда тутилган. Бу катта маблағ бўлса ҳам, аммо план ва ҳўжалик органлари шу мақсадлар учун қў-шимча имкониятларни қидириб топишни давом эттиришлари керак.

Стратегик йўналишлар соҳасида йирик комплекс про-граммалар ишлаб чиқилди, уларни амалга ошириш бошланди. Фан-техника тараққиётини белгилаб берадиган, тез иқ-тисодий самарани ва кеинктириб бўлмайдиган социал про-лемаларнинг ҳал этилишини таъминлайдиган тармоқлар янада динамик тарзда ривожлантирилади. Бу йўналишлар-ни жадал ривожлантириш учун катта моливий, моддий, ил-мий ва меҳнат ресурслари жамланади.

Реконструкциялаш самарадорлиги, иқтисодий ўсиш суръ-атлари **машинасозлик**ка ҳал қилувчи даражада боғлиқ экан-лиги равшан. Энг муҳим илмий-техникавий гойлар айна ма-шинасозликка моддий жиҳатдан рўбга чиқарилади, халқ ҳў-жалигининг бошқа тармоқларидаги тараққиётни белгиловчи янги меҳнат қуруллари, машиналар системалари яратилади. Бу соҳада ресурсларни тежайдиган принципал янги те-хнологияларга кенг миқёсда ўтиш учун, меҳнат умумдор-лигини ва маҳсулот сифатини ошириш учун асос солинади.

КПСС Марказий Комитети билан СССР Министрлар Со-вети машинасозлиқни янада ривожлантириш тўғрисида яқин-да қарор қабул қилганликлари съезд делегатлариға маълум. Аслида бу қарор индустриянинг энг муҳим секторини модер-низациялашнинг умумдалаб программасидир. Бу секторни бошқарилининг ягона органи барпо этилди. Машинасозлик

Мана шуларнинг ҳаммасидан биз жуда жиддий сабоқлар чиқариб олишимиз керак, ўртоқлар.

Булardan биринчисини ҳақиқат сабоғи деса бўлади. Ўт-мишни масъулият билан таҳлил этиш келажак йўлини то-залаб беради, ўткир муаммоларни тортинчоқлик билан чет-лаб ўтадиган чала ҳақиқат эса реал сиёсатни ишлаб чиқишга тўсқинлик қилади, олга томон ҳаракатимизга халақит бе-ради. «Бизнинг кучимиз,—деган эди В.И.Ленин.—ҳақиқатин айтишда» **(Давомии қарасанлар)**. Айна шу бондан ҳам пар-тиянинг янги таҳрирдаги Программасида Марказий Комитет 70-йилларда ва 80-йилларнинг бошларида пайдо бўлган сал-бий жараёнлар ҳақида яна бир бор айтиб ўтишни зарур деб ҳисоблади. Шу сабабли биз бутун съездда ҳам бу жа-раёнлар ҳақида гапираялмиз.

Иккинчи сабоқ амалий ҳаракатлардаги собитқадамликка ва қатъиятга тааллуқлидир. Бизнинг ҳўжалигимиз каби ул-кан ҳўжалиқни интенсив изга кўчириш — бирталай куч-гай-рат, вақт ва жуда юксак масъулиятни талаб қиладиган му-раккаб ишдир. Бироқ, ўзгаришларни бошлаб қўйиб, ярим-ёрти тадбирлар билан чекланиш ярамайди. Энг дадил қа-дамлар қўйишдан тўхтамай, изчиллик ва ғайрат билан иш кўрмоқ керак.

Яна бир сабоқ борки, уни асосий сабоқ дейиш мумкин. Ҳар қандай ишнинг муваффақияти омманинг унда нақадар актив ва онгли равишда қатнашиши билан ҳал қилувчи да-ражада белгиланади. Кенг меҳнаткашлар оммасини танлаб олинган йўлнинг тўғрилигиа ишонтириш, уларни маънавий ва моддий жиҳатдан қизиқтириш, кадрларнинг психологи-сини қайта қуриш — тараққиётимизни жадаллаштиришнинг энг муҳим шартларидир. Интнзюм ва ушшоққлик, ҳар бир кишининг тошпирилган иш, унинг натижалари учун масъу-лият нақадар юксак бўлса, олга томон ҳаракатимиз шу қадар тезлашади.

Ҳозир партиянинг, бутун халқнинг биринчи галдаги вазифа-си — экономикани ривожлантиришдаги ноҳуш тенденция-ларни қатъиян бартароф этишдан, унга лозим даражада ди-намик бaхш этишдан, омманинг ташаббускорлиги ва ижод-корлигиға, чинакам революцион ўзгаришларға кенг йўл очиб беришдан иборат.

Бундан бошқа йўл йўқ. Экономика жадал ривожлантирил-мас экан, социал программалар яхши ниятлигича қолавера-ди, бу программалар эса зудлик билан бажариладиган иш-дир, ўртоқлар. Озиқ-овқат проблемасини тубдан ҳал этиш, юқори сифатли товарлар ва хизматларға бўлган ахтиёжлар-ни таъминлаш, медицина хизматиини, уй-жой, маиший ша-роитларни, атроф-муҳитни муҳофиза этишни яхшилаш соҳа-сидаги ялли куч-гайратларнинг натижаларини совет кишила-ри қисқа муддатларда ҳис қила олишлари керак.

Социал-иқтисодий тараққиётни жадаллаштириш жаҳон социализмини мустаҳкамлашга салмоқли ҳисса қўиш имконини беради, қардош мамлакатлар билан ҳамкорлиқни янада юқори поғонага кўтареди. У ривокланаётган мамла-катларнинг халқлари билан, капиталистик дунё давлатлари билан иқтисодий алоқалардаги имкониятларимизни анча ке-нгайтиради. Бошқача қилиб айтганда, жадаллаштириш йўли-ни амалга ошириш Ватанимиз тақдирига узоқ вақтгача таъ-сир қиладиган оқибатларга эга бўлади. **(Қарасқлар)**.

Биз бу программани амалга оширишдан конкрет нима-ларни кутаялмиш? Машина ва ускуналар ишлаб чиқариш 40 процентидан зиёд кўпайтирилади, уларнинг сифат ҳосса-лари яхшиланади. Янги туркумдаги техниканинг тобора кў-пайиб бориши халқ ҳўжалигини тубдан қайта қуруллати-риш, унинг самарадорлигини ошириш учун шароит яратди. Натижада беш йилга салкам 12 миллион кишининг меҳна-тини, юз миллион тоннадан кўпроқ ёқилишни тежай оламиз, кўплаб миллилард сўмлик самара оламиз. Ҳисоб-китобларға қараганда «Дон-1500» комбайнидан фойдаланишнинг ўзи галла ўрни машиналарини анча қисқартириш, 400 мингта янги механизаторни бўшатиб олиш, доннинг ноубуд йиллигини миллионлаб тонна камайтириш имконини беради.

Ишлаб чиқаришни кен миқёсда электронлаштириш ва комплекс автоматлаштириш техниканинг реконструкциялаш суръатларига жуда катта таъсир қилади. Замонавий ком-пьютер техникасини ишлаб чиқиш ва оммавий равишда ўзлаштириш, элементлар базасини ривожлантириш юзаси-дан конкрет тошмириқлар белгилади. ЭХМларни ва авто-мат бошқариш системаларини программа билан таъминлаш индустриал асосға кўйилади. СССР Фанлар академиясида информатика ва ҳисоблаш техникаси бўлими тузилади, у шу соҳадаги ишларни илмий жиҳатдан таъминлаш вазифа-си юклатилган институтлар билан конструкторлик бюро-ларини бирлаштиради.

Ёқилиғ-энергетика комплексини тубдан реконструкция-лаш гоиси энергетика программасиға сингдириб юборилган. Бу программалар энергияни тежайдиган технологияларни қўлланашга, суюқ ёқилгини газ ва кўмир билан алмашти-ришга, нефтини янада чуқур қайта ишлашға асосий эътибор берилган. Кончилдик саноатида ҳам илгор технологияларни ўзлаштириш — кўмирни очиқ усудда қазиб чиқариш ва сув ёрдамида қазиб олиш, нефть машина-ускуналарининг дара-жаси ва ипишқ-пухталлигини ошириш, ҳамма жойда автомат системаларни жорий қилиш белгиланган. Шу беш йиллик-да атом электр станцияларида ўтган беш йилликка нисбатан икки ярим баравар кўп қувватлар ишга туширилади ҳамда ёқилиш билан ишлайдиган станциялардаги эскирган агрегат-лар оммавий равишда янгилари билан алмаштирилади.

Металлургия ва химия индустриясида, уларни янада умумли машина-ускуналар билан қайта қуруллатиришда кўп иш қилиниши лозим. Принципиал янги ва яхшилланган конструкторион ҳамда бошқа прогрессив материаллар ишлаб чиқарилиши электроникани, машинасозлиқни, қурилишни, ва халқ ҳўжалигининг бошқа тармоқларини ривожлантириш-ни жадаллаштиради.

Партия ишлаб чиқариш инфраструктурасини, биринчи галда транспорт ва алоқани техника билан қайта қуруллат-тиришға жуда катта аҳамият беради. Бевосита аҳолининг ахтиёжларини қондириш учун ишловчи енгил саноат ва бошқа саноат тармоқлари кўпроқ ривожлантирилади. Улар учун прогрессив машина-ускуналар ишлаб чиқаришға сано-атнинг ихтисослашган тармоқларига эмас, шу билан бир-га бошқа тармоқлари ҳам жалб этилади.

Биз капитал қурилишни тубдан яхшиламай туриб, техни-кавий реконструкцияни амалга ошира олмаймиз. Бу эса бутун қурилиш комплексини янги индустриал ва ташкилий даражаға кўтаришни, корхоналарни реконструкция қилишда ҳам, шунингдек янги объектлар қурилишида ҳам инвести-ция циклини камида 2 баравар қисқартиришни талаб қи-лади. Қурилишнинг сует суръатларига ортқ тоқат қилиб бўл-майди, чунки бунинг оқибатида жуда кўп маблағлар ҳара-катсиз туриб қолмоқда, халқ ҳўжалигидаги фан-техника та-раққиётига тўғоноқ бўлмоқда.

Ўртоқлар, мана шуларнинг ҳаммаси ўз кўлами ва аҳамия-ти жиҳатидан улкан вазифалардир, бу вазифаларнинг ҳал этилиши пировард натижада планларнинг бажарилиш тақ-дирини, ўсиш суръатларини белгилаб беради. Ҳар бир тар-моқ, ҳар бир корхона ишлаб чиқаришнинг узлуксиз янгилаш-нинг аниқ программасига эга бўлиши керак. Бинобарин, белгиланган режаларнинг бажарилиши учун план ва ҳўжа-лик органларининг маъсулияти анча ошади. Партия ташки-лотларининг фаолияти ҳам шунга қаратилиши керак.

Ҳўжақўрсин қабилида ишлашга, ишнинг моҳиятини вақ-тинчалик қарорлар билан алмаштиришға йўл қўймаслик, айниқса, муҳимдир. Министрлик ва идоралар реконструкция ниқоби остида янги объектлар қуриб, уларға эскирган ма-шина-ускуналарни тикиштириб ташлаётган, ишлаб чиқариш-нинг олий техникавий-иқтисодий кўрсаткичларға чиқиб оли-шини таъминламайдиган ва қимматга тушадиган лоийҳалар тузаётганлигини кўрсатувчи кўпдан-кўп фактлар бизни бе-зовта қилмоқда.

Ишга мана шундай ёндашишнинг бир далилини келтира-

ман. Ҳозир тепловозлар учун моторлар ишлаб чиқарувчи Брянск машинасозлик заводи қайта ускуналанмоқда. Бу ишга 140 миллион сўмға яқин маблағ сарфлаш мўлжаллан-моқда, шу маблағнинг ярмиси ҳозирнинг ўзидаёқ ўзлашти-риб бўлинди. Ҳўш, қувватларни янгилаш қандай самара кел-тиради? Маълум бўлишича, илгор технологияларни қўлла-ниш кўзда тутилмаган, ишчиларнинг сони ҳозирнинг ўзида-ёқ қарийб-минг кишига кўпайтирилган, фондларнинг самара-дорлиғи камайган. Энг муҳими шуки, гарчи анча самарали модель ясалиб, текширишдан ўтказилган бўлса-да, янги қувватларда эскирган давгатегили ишлаб чиқармоқчи бўлиб турибдилар.

Оғир машинасозлик министрлиги билан Темир йўл ми-нистрлиги раҳбарларининг позициясини қандай тушуномоқ керак? Айтидан, баъзи ўртоқлар ўз олдирида турган ва-зифаларнинг нақадар салмоқли ва муҳимлигини ўқиб олма-ган-техника тараққиётни жадаллаштириш йўлига пугур ет-казди, деб жуда қаттиқ қоралаш лозим. Бундай ҳодиса-ларға жуда қатъийлик билан ёндашмоқ керак.

Реконструкциялаш зарурати фан олдинга янги вазифалар қўймоқда. КПСС фанининг моддий-техника базасини ҳар то-монлама мустаҳкамлаш йўлини изчиллик билан ўтказавера-ди, олимларнинг самарали фаолияти учун шароит яратаве-ради. Аммо мамлакат олимлардан техника ва технологияни ривожлантиришда чинакам революцион ўзгаришларни таъ-минлайдиган кашфиётлар ва ихтиролар куттишға ҳақлидир.

Кейинги вақтларда илмий тадқиқот муассасаларининг са-марали ишланишини ошириш борасида муҳим тадбирлар бел-гиланди. Бу тадбирлар олимларнинг меҳнатини, фан билан ишлаб чиқариш ўзаро алоқасининг янги формаларини рағ-батлантириш масалаларига тааллуқлидир. Яқинда қудратли бош институтларни, шу жумладан академия институтлари-ни, лойиҳа-конструкторлик ташкилотларини ва тажриба-са-ноат ишлаб чиқаришларини ўз ичига оладиган тармоқлар-аро фан-техника комплексларини барпо этиш тўғрисида қар-ор қабул қилинди.

Тармоқ илмий тадқиқот институтларининг ишини актив-лаштириш, уларнинг фан-техника тараққиётини жадаллаш-тиришға қўшадиган ҳиссасини кўпайтириш учун ҳам чора-лар қурилмоқда. Аммо бу жараён йўл қўйиб бўлмайдиган даражада сует бормоқда. Кўпгина институтлар министрлик-лар аппаратининг бир қисми бўлиб қолмоқда, улар кўпича маҳкамачилик манфаатларининг ҳийоачилари ролини ўйна-моқдалар, улар қолюқлик ва қорғозчилик гирдобига тушиб қолганлар. Июнь кенгашида фанни практикаға яқинлашти-риш, тармоқ институтларини ишлаб чиқариш ва илмий иш-лаб чиқариш бирлашмаларига қўшиб юбориш масаласи кес-кин қилиб қўйилган эди. Бунга кимлар қаршилик қилаёт-ганини, министрликлар ва уларнинг партия комитетлари бу соҳада қандай позицияда турганликларини, улар ҳаёт та-лабларига қандай жавоб бераётганликларини суриштириб билиш керак.

Олий ўқув юр்தларининг илмий потенциалидан ҳам янада самарали фойдаланиш лозим. Мамлакатдаги илмий-педагог ҳодимларнинг 35 процентидан кўпроғи, шу жумладан фан докторларининг ярмиға яқини олий ўқув юр்தларида ишлаб турган бўлсалар ҳам, улар илмий тадқиқотларнинг кўпи би-лан 10 процентини бажармоқдалар. Тегисли идоралар олий ўқув юр்தларида фанининг ишлаб чиқариш билан алоқасини мустаҳкамлашға оид тақлифларни ишлаб чиқиб тақдим этишлари лозим. Бу тақлифларда олимларнинг ўринбосар-ларини тайёрлаш манфаатлари ҳам эътиборға олиниши ке-рак. Нихолсиз туркираб ўсадиган ўрмон бўлмагандек, чин олимни ҳам шогирдларсиз тасаввур қилиб бўлмайди. Гап фанининг, бинобарин, мамлакатимизнинг ҳам келажағи тўғри-сида бормоқда. Таълимнинг дастлабки йилларидаан бошлаб студентлар тадқиқот ишига жалб этилиши, бу ишнинг нати-жаларини ишлаб чиқаришға жорий қилишда қатнашиши за-рур. Ҳақиқий олимлари, ижодий фикрловчи мутахассислар-ни фақат шу йўл билангина тарбиялаб етиштириш мумкин.

Умуман, ўртоқлар, фани халқ ҳўжалиги ахтиёжлари сари буриб юборишни янада зўр гайрат билан амалга ошириш керак. Аммо ишлаб чиқаришнинг ҳам фан томон юз ўгири-шга эришиш, унинг фан-техника ютуқларини максимал да-ражада сингдираолишини таъминлаш ҳам жуда муҳимдир. Афсуски, кўпгина илмий кашфиётлар, йирик ихтиролар йил-лар, баъзан эса ўн йиллар давомида амалий равишда қўл-ланилмай ётибди. Мисоллар келтирмам.

Совет олимлари бундан ўттиз йил муқаддам яратган сийқаланмаслик самараси кашфиёти принципал янги мой-лаш материалларнинг ҳосил қилиш имконини берган эди, бу материаллар машина ва механизмларнинг ишқалланувчи узеллари чидамиллигини кўп марталаб оширади ва меҳнат сарфини кескин камайтиради. Ҳўш миллионлаб маблағни те-жайдиган бу кашифёт СССР Нефть химияси саноати ми-нистрлиги, бошқа бир қанча министрликлар ва идоралар ай-рим раҳбарларининг эскинча ишлаши оқибатида шу пайтгача кенг қўлланилмай турибди.

Энг оғир шароитларда ишлатиладиган механизмларнинг ипишқ пухталлигини ва узлуксиз ишланиши оширадиган ан-тифрикцион тўлдиригчи подшпини ихтиро қилинган эди. Бу подшпининг автомобиль саноати министрлиги ва планлаш-тирувчи органларнинг айби билан 10 йиллардан бери омма-вий равишда қўлланилмапти. Станоксозлик саноати ми-нистрлиги кончилдик машина-ускуналари ва бошқа ускуна-ларни кенг миқёсда гидрофикация қилиш, меҳнат умумдор-лигини бир неча баравар ошириш ва унинг шароитларини яхшилаш имконини берадиган дунёда тенгсиз юксак мо-ментли гидромоторларни ишлаб чиқаришни ҳаддан ташқари чўзиб юборди.

Афсуски, бундай мисолларни яна келтириш мумкин. Ай-рим группа олимларнинг нафсонити, «ўзгаларнинг ихтиро-ларига маҳкамачилик нуқтаи назаридан йўл бермаслик, иш-лаб чиқариш ҳодимлари эса уларни жорий қилишдан ман-фаатдор эсамиларни кўпича янгиланик мана шундай му-носабатта сабаб бўлмоқда. Ҳатто ихтиро учун берилган бу-юртмаларни кўриб чиқиш ҳам баъзан бир неча йилга қўй-лаётганлиги, «саросен-саргардонлик»ка айлантриб юбори-лаётганлиги сир эмас.

Коллективларни жамини янги ва илгор нарсаларни актив жорий этаётган, юқори сифатли ва самарали маҳсулотлар ишлаб чиқариш йўллариини қидираётган тадқиқот муассасала-рига, саноат корхоналарига афзаллик таъминлаб берадиган воситаларни топмасак, фан-техника тараққиётини жадаллаш-тириш юзасидан қўйилган вазифаларни ҳал қила олмаймиз.

Биз фанининг иқтисодий механизмини, унинг ишлаб чи-қариш билан ўзаро боғланишини тақомиллаштиришда муайян тажриба орттирганимиз. Шу тажрибани эътибор билан таҳлил этиб, пайсалга солмай жорий қилиш, илмий коллективлар ва айрим ҳодимларни моддий рағбатлантиришни уларнинг фан-техника проблемаларини ҳал этишға қўшган реал ҳиссаси билан узвий боғлиқ қилиб қўйиш керак.

Экономикани бошқаришнинг ҳамма бўғинлари ўзининг янгиллиқни жорий этишға муносабатини ўзгартириши лозим. Бу фан-техника тараққиётини бондан-оёқ планлаштиришға дадилроқ ўтиши лозим бўлган СССР Госпланига ҳам, ўз фао-лиятини қайта қуришни ҳаддан ташқари сует олиб бораётган СССР Фан ва техника давлат комитетиға ҳам тааллуқлидир. СССР Фанлар академияси, министрликлар ва идоралар фун-даментал тадқиқотларға, шу асосда эришилган натижаларни ишлаб чиқаришға жорий этишға кўпроқ эътибор беришлари керак. Бу иш — ҳар бир олим, инженер, конструкторнинг, корхона раҳбарининг муқаддас бурчидир.

Бизнинг ташқи иқтисодий фаолиятимизни ҳам янги вазифалар билан маҳкамроқ боғлаш зарур. Ҳазор манфаатли иқтисодий алоқаларға келажакни қўзлаб кенг миқёсда ёнда-шиш лозим. Ҳазор Иқтисодий Ёрдам Кенгашига қатнашув-чи мамлакатлар шундай сиёсатни ишлаб чиққанлар. Бу сиёс-ат улар ўртасидаги иқтисодий муносабатларда кўпроқ савдо-сотиқдан иборат алоқалардан ишлаб чиқаришни, аввало машинасозликдаги ишлаб чиқаришни янада чуқур ихтисос-лаштиришға ва кооперациялашға, қўшма бирылмалар, ил-мий-ишлаб чиқариш комплекслари тузишға ўтишни назарда тутади.

Биздаги бир қанча идора ва ташкилотлар ташқи иқтисо-дий алоқаларнинг бирон бир соҳаси учун жавоб беради, аммо улар ҳаммиша ҳам келишиб ишлаётганлари йўқ. Биз тараққиётимизни жадаллаштириш учун ташқи иқтисодий фаолиятдан актив фойдаланиш вазифасини қўйганимизда ташқи савдо оборотининг структурасини қайта қуришни қа-дамба-қадам амалга оширишни, экспорт ва импортта янада самарали тус беришни кўзда тутамиз.

2. Озиқ-овқат проблемасини ҳал этиш—

биринчи навбатдаги вазифа

Ўртоқлар! Биз жуда қисқа муддат ичида ҳал этишимиз керак бўлган вазифа — мамлакатни озиқ-овқат билан тўла-тўқис таъминлашдир. КПСС Марказий Комитетининг 1982 йил май Пленуми қарорларида, СССР Озиқ-овқат програм-масида таърифлаб берилган партиянинг ҳозирги замон аграр сиёсати ана шунга қаратилган. Мазкур ҳужжатлар қабул қи-линганидаги кейин қишлоқ ҳўжалиғи ва у билан боғлиқ тар-моқларнинг моддий-техника базасини ривожлантириш учун кўпгина ишлар қилинди. Колхоз ва совхозлар, ҳўжалиқлар-аро ва қайта ишловчи корхоналар экономикаси мустаҳкам-ланди, деҳқончилик ва чорвачилик маҳсулдорлиғи ошди.

Олга силжиш бор, аммо қишлоқ ҳўжалигининг қолюқлиғи-ға барҳам бериш сует кечмоқда. Ўн иккинчи беш йилликдаёқ озиқ-овқат таъминотини сезиларли даражада яхшилаш учун аграр секторда қатъий бурилиш қилиш керак. Қишлоқ ҳўжа-лик ишлаб чиқаришнинг ўсиш суръатларини икки бара-вардан зиёдлоқ ошириш, аҳоли жон бошиға истеъмоқ қилинади-ган гўшт, сует, сабзавот ва мева миқдорини анча кўпайтириш-ни таъминлаш мўлжалланмоқда.

Ҳўш, биз бунга эриша оламизми? Эриша оламиз ва эриш-моғимиз шарт. Бунинг учун партия агросаноат комплекси барча тармоқлар

ЎРТОҚ М. С. ГОРБАЧЕВ ДОКЛАДИ

(Давоми. Боши тўртинчи бетда).

3. Экономикани бошқаришни янги талаблар даражасига кўтарайлик

Ўртоқлар! Ҳўжалик механизмини тубдан қайта қурмай, социализм имкониятларини тўлароқ намоеъ этиш имконини берадиган бошқаришни яхлит, самарали ва пухта системасини вужудга келтирмай туриб экономика соҳасидagi янги вазибаларни ҳал қилиб бўлмайдиган.

Равшан кўриниб турибдики, ҳўжаликни бошқариш доимо такомиллаштириб борилаша муҳтождир. Аммо ҳозирги вазиет шундайди, қисман тузатишлар билан келганиб бўлмайди—тўб ислохот амалда зарур. Бу ислохотнинг маъмурий шундан иборатки, бутун ишлаб чиқаришнинг иктымий талабларга, одамларнинг эҳтиёжларини қондиришга бўйсундириш, бошқаришни самарадорлигини ва сифатини оширишга, фан-техника тараққиётини жадаллаштиришга, ишловчиларнинг меҳнат натижаларидан манфаатдорлигини, халқ ҳўжалигининг ҳар бир бўғинида ва аввало меҳнат коллективларида ташаббускорлик ва социалистик омилдорлигини ривонлаштиришга қаратиш зарур.

КПСС Марказий Комитети, унинг Сиёсий бюроси ҳўжалик механизминини қайта қуришнинг асосий йўналишларини белгилайди. Биз қуйдаги вазибаларни қўймоқдамиз:

— экономикага марказлаштирилган раҳбарлиқнинг таъсирчанлигини ошириш, партиянинг иқтисодий стратегияси асосий мақсадларини амалга оширишда, халқ ҳўжалигини ривонлаштиришнинг суръат ва нисбатларини белгилашда, унинг балансли бўлишини таъминлашда марказнинг ролини кучайтириш. Айни вақтда қуйи ҳўжалик бўғинларининг оператив фаолиятига марказнинг аралашаверишдан иборат практика барҳам топиши керак;

— бирлашма ва корхоналарнинг мустақиллик доирасини кенгайтириш, энг юксак пировард натижаларга эришиш учун уларнинг масъулиятини ошириш лозим. Бунинг учун уларни чинакам ҳўжалик ҳисобига, ҳаражатларнинг ўрнини ўзлари қоплашга ва маблағ сарфлашга ўзлари таъминлашларига ўтказиш, коллективларнинг даромади даражасини бевосита иш самарадорлигига боғлиқ қилиб қўйиш керак;

— халқ ҳўжалигининг барча бўғинларида раҳбарлиқнинг иқтисодий методларига ўтиш, бунинг учун моддий-техника таъминотини қайта қуриш, нарх қўйиш, маблағ ажратиш ва кредит бериш системасини такомиллаштириш, сарф-ҳаражатлар орттишига йўл қўймаслиқнинг таъсирчан воситаларини ишлаб чиқиш лозим;

— ишлаб чиқаришни концентратлаш, иқтисослаштириш ва кооперациялашни ҳисобга олган ҳолда бошқаришга замонавий таъкилий структурани бахш этиш лозим. Бунда гап ўзаро боғлиқ тармоқлар комплексларини, илмий-техникавий тармоқларро марказларни, ҳўжалик бирлашмаларининг хилма-хил формаларини, территориал-ишлаб чиқариш бирлашмаларини тузиш ҳақида боради;

— ҳўжалиқнинг тармоқ ва территориал бошқарилиши мақсадда мувофиқ даражада қўшиб олиб борилишини, республикалар ва регионларнинг комплекс иқтисодий ва социал ривонлашнинг таъминлаш, раионал тармоқларро алоқаларни йўлга қўйиш керак;

— бошқаришнинг ҳар томонлама демократлашувини таъминлаш, унда меҳнат коллективларининг ролини ошириш, қуйдан бунданга контролни кучайтириш, ҳўжалик органлари ишидаги ҳисобот бериб туриш ва ошкоралиқни кучайтириш лозим.

Шубҳа йўқки, ўртоқлар, биз социалистик ҳўжалик механизмини гош жиддий даражада қайта қуриш бўғасидага турибмиз. Бу қайта қуриш бошланди. Агросаноат комплексидаги ишларнинг йўналиши ҳақида юқорида гапириб ўтилдиган. Машинасозлик комплексини бошқариш такомиллаштирилмоқда. Саноат корхоналари бошқарувининг асосан икки бўғинлигига системасига ўтказилмоқда. Эксперимент тариқасида синовдан ўтказилган ҳўжалик юртишнинг янги методлари бу йилдан бошлаб бутун саноат маҳсулотининг ярмини ишлаб чиқараётган корхоналар ва бирлашмалар ҳаётига жорий этилди. Бу методлар маийний хизмат қўратиш соҳасида, қурилишда, транспортда жорий этила бошланди. Меҳнати ташкил қилиш ва рағбатлантиришнинг коллектив формалари, ҳўжалик пудрати тобора кенг тарбиқ этилмоқда.

Аммо биз йўлнинг бошидагина турибмиз. Улкан ва мураккаб экономикага эга бўлган мамлакатимиз шароитида ҳўжалик механизминини қайта қуриш учун вақт ва зўр куч-ғайрат сарфлаш керак бўлади. Қийинчиликлар бўлиши мумкин, камчиликлар бўлмайди, деб ҳам айта олмаймиз, лекин ҳозир энг муҳим нарсаси — таллаб олган йўлдан қатъийн бўлган, қадамба-қадам олға бориш, тўланган тажриба асосида ҳўжалик механизминини тўлдириб ва такомиллаштириш, умрини яшаб бўлган ёки ўзини оқламаган ҳамма нарсаларни бартараф этиб боришдан иборат. (Давоми қарсақлар).

Муваффақият кўп жиҳатдан марказий иқтисодий органлар ва аввало СССР Госплани фаолиятини қайта қуришга боғлиқ бўлади. Амалда СССР Госплани мамлакатнинг жорий ҳўжалик масалаларидан ҳоли қилинган чинакам илмий-иқтисодий штаб бўлиши керак. Биз бу ишни бошлаб юбордик. Тармоқларро комплексларга раҳбарлик қилишининг янги органлари тузилаётди, оператив бошқариш функцияларининг асосий қисми бевосита корхона ва бирлашмаларга ўтказилаётди. Госплан, бошқа иқтисодий идоралар эътиборини планлаштиришнинг истиқбол масалаларини экономика пропорционал ва балансли ривонлашнинг таъминлашга, структура сифатини ўтказишга, халқ ҳўжалигининг ҳар бир яқсиқсига энг юксак пировард натижаларга эришиш учун иқтисодий шароит ва рағбатлар яратишга қаратишлари лозим. Статистика иши жиддий яхшилашни талаб қилади.

Кейинги пайтда экономикага молиявий-кредитнинг таъсирини сусайди. Молия системаси экономика самарадорлигини оширишга етарли таъсир қўратмаётди. Қоқоқ корхоналар, министрликлар, регионлар зарарларини фойда олиб ишлаётганлар ҳисобига қоплаш йўли билан даромадларини қайта тақсимлашнинг ярамас практикаси кенг тус олди. Бу эса ҳўжалик ҳисобининг тағига сув қуяди, тайёрга айёрлиқни вужудга келтирибди, марказдан ҳудуд сўраб, ҳалдеб мурожаат қилаверишга олиб боради. Кредит ўзининг чинакам вазифасини йўқотиб қўйди.

«Агар биз молия сифатида муваффақият қозонмасак,— деб таъкидлаган эди В. И. Ленин,— бизнинг ҳар қандай кескин реформаларимиз ҳам муваффақиятсизликка учрайди». Шунга асосланиб молия-кредит органларининг иш маъмузини, уларнинг ишини ташкил қилиш ва методларини тубдан ўзгартириш керак. Уларнинг энг муҳим вазифаси — корхоналар фаолиятини бўлар-бўлмасга чеклайириш эмас, балки иқтисодий рағбатлантиришдан, пул муомаласини мустаҳкамлашдан, энг яхши назоратчи бўлган ҳўжалик ҳисобини мустаҳкамлашдан иборат. Ҳамма нарсаси пировард натижага боғлиқ қилиб қўйиш лозим. Оборот солиғи, фойдадан тўловлар ҳамда бюджетта бошқа тушумларни олишни такомиллаштириш масаласи пишиб етилганга ўхшайди. Уларнинг ҳажми ва тўлаш тартибни ишлаб чиқариш ҳаражатларини камайтиришга, маҳсулот сифатини яхшилашга ва уни реализация қилишни тезлаштиришга активроқ таъсир ўтказиш лозим.

Нарх иқтисодий ва социал сифатининг актив воситаси бўлиши керак. Чинакам ҳўжалик ҳисобини йўлга қўйиш манфаатлари ва аҳолининг реал даромаднинг ошириш вазибаларига мувофиқ нарх системасини яхлит система сифатида плани равишида қайта қуриш керак бўлади. Нарх янада мувофиқлашувчан бўлишини таъминлаш, унинг даражасини ҳаражатлар билангана эмас, балки товарларнинг истеъмол хусусиятлари, буюмларнинг самарадорлигини, ишлаб чиқарилаётган маҳсулотнинг иктымий истеъмол ва аҳоли талабни билан, баланслашув даражаси билан ҳам боғлаш керак. Лимитли ва шартнома нархларидан кенгроқ фойдаланиш мўлжалланмоқда.

Моддий-техника таъминоти системаси ҳам жиддий такомиллаштирилишга муҳтож. Бу система халқ ҳўжалиги бир маромада ва барқарор ишлашга ёрдам берадиган мослашувчан иқтисодий механизмга айланишироқ даркор. Госпланнинг бевосита вазифаси — шартнома асосида ишлаб чиқарувчилар билан истеъмолчилар ўртасида бевосита узоқ муддатли алоқалар ўрнатишга, маҳсулот етказиб бериш интизомини мустаҳкамлашга актив қўмаклашидир. Ишлаб чиқариш воситаларининг улгуриш савдосини ривонлаштириш лозим.

Оқибат натижада биз бошқариш ва планлаштиришни такомиллаштириш, таъкилий структураларни қайта қуриш юзасидан қилаётган ҳамма ишлар ҳўжалик системасининг асосий бўғини — бирлашмалар, корхоналар самарали ишлаши учун шароит яратишга қаратилгандир.

Таҳлил шунини кўрсатадики, ўтказилаётган экспериментлар, бир томондан, корхоналарнинг ҳўқўқларини чеклашга уринишларини ҳамон тарқ етмаётган тармоқ министрликлари ва марказий иқтисодий идоралар ишини қайта қуришга мос келганида, иккинчи томондан эса, самарадорлиқни ошириш рағбатлари ҳар бир ухтасга, бригада, иш жойига етказилганида эди, мазкур экспериментларнинг натижалари анча яхши бўлган бўлур эди. Бунга алоҳида эътибор бериш керак.

Нихоят, министрлик ва идоралар корхоналарнинг ишларига майда-чўйда ва билар-билмас аралашаверишга чек қўйиш пайти келди. Министрликлар ўз фаолиятларида эътиборни техника сифати масалаларига, тармоқ ишидаги мутахосбилка, халқ ҳўжалигининг ўз тармоқлари тайёрлайдиган юқори сифатли маҳсулотларга бўлган талабларини қондиришга қаратишлари лозим. Корхона ва таъкилотларга пландан ташқари маҳсулотни, фойдаланилмаётган ҳам ашё ва материалларни, усуналар ва ҳоказоларни мустақил равишда реализация қилиш ҳўқуқини бериш керак. Бу қондан аҳоли билан ўзаро муносабатларда ҳам қонунлаштириб қўйиш лозим. Рўзгорда, уй-жой, гараж, чорбоғдаги уйлари қуришда асқотини муқимни бўлган нарсаларни йўқ қилиш ёки ташлаб юбориш ақлданми, ахир?

Иқтисодий нормативларнинг роли бебаҳодир. Планлаштирилаётган давр шароитларини—маҳсулот бериш топириқлари, нарх, фойдадан бюджетта ажратма, иш ҳақи фондларини ташкил этиш нормативлари, рағбатлантиришнинг ҳўжалик ҳисобидида фондларини олдиндан билган ҳолда корхоналарнинг коллективлари ишлаб чиқаришни ўстиришининг юксакроқ суръатларини, унинг самарадорлигини анча оширини таъминлайдиган планларни икюдий тарзда, резервлари ошқоқа қилишдан чўчимасдан ишлаб чиқа оладилар. Бунда корхоналар ВАЗ ва Суми машинасозлик заводидан ўрнал олмоқ, ишлаб чиқаришни кенгайтириш, техника жиҳатидан янгиллаш учун зарур маблағларни ўзлари ишлаб топишларига имкон бериш керак.

Корхона ва таъкилотларнинг халқ истеъмол моллари ишлаб чиқариш ва хизмат қўратиш соҳасидаги мустақиллигини ошириш, айниқса муҳимдир, уларнинг вазифаси — истеъмолчиларнинг талабларини эътибор билан ва аниқ ўрганишдан иборатдир. Енгил саноатнинг иқтисодий механизминини биз худди ана шу йўналишда қайта қурмоқдамиз. Мазкур тармоқ корхоналари учун юқоридан тасдиқланадиган топириқлар доираси кескин қисқартирилляпти, уларнинг планлари, аввало, савдо таъкилотлари билан шартномалар асосида юзасига келади, савдо таъкилотлари эса ўз навбатида буюртмаларининг аҳоли реал талабларига мувофиқ келиши учун жаваб беришлари лозим. Бошқача қилиб айтганда, ялли маҳсулот эмас, балки одамларга керак бўлган товарларнинг миқдори, хили ва сифати бош мезон бўлиб қолади. (Давоми қарсақлар). Бундан ташқари енгил саноат товарларини тайёрлаш ва реализация қилиш бўйича тармоқларро ишлаб чиқариш ва саноат-савдо бирлашмалари тузиш, фирма савдосини кенгайтириш мўлжалланмоқда.

Қуйдаги масалани ҳам ҳал этиш пайти келди. Корхоналар иш ҳақи фонднинг ҳажми бевосита уларнинг маҳсулотини реализация қилишдан олинадиган даромад билан боғлиқ бўлиши зарур. Бу эса кераксиз, сифатсиз маҳсулотлар ишлаб чиқариш ва етказиб бериш, яъни омборни тўлдирш учун ишлашни истисно қилишда қўмаклашадиган. Кези келганда шунини ҳам айтиш керакики, масалага бундай ёндашишни енгил саноатдан бошқа соҳаларда ҳам тарбиқ этиш лозим. Яқросиз маҳсулот ишлаб чиқараётган корхоналарнинг ҳодимлари иш ҳақини ҳам, муқофотни ҳам, бошқа неъматларини ҳам бемалол олиб, бетаъвиш яшамоқдалар. Биз бундан бўён бу билан муроаса қила олмаймиз. Дарҳақиқат, биз ҳеч ким олмайдиган маҳсулотни ишлаб чиқарувчи меҳнатга нега ҳам тўғилишимиз керак. Буларнинг ҳаммаси бирон-бир тарзда ўзиниғиз зарар етказадиган, ўртоқлар! Бунинг унутмаслик керак. (Қарсақлар).

Ийрик, ўрта ва майда корхоналар ишини оқилона уйғунлаштириб бориш масаласи ҳам пухта ўйлаб ёндашишни талаб қилади. Тажриба шунини кўрсатадики, техника билан яхши жиҳозланган кичик корхоналар кўп ҳолларда ўз афзалликларига эга бўладилар. Улар технологияни янгиликларини, талабнинг ўзгаришини тезроқ ва пухтароқ ҳисобга ола билдилар, ҳам миқдорда ва доналаб чиқариладиган маҳсулотларга бўлган талабларини оперативроқ қондира оладилар. Айниқса, кичик шаҳардаги бўш меҳнат ресурсларидан яхшироқ фойдалана оладилар.

Қайта қуришнинг яна бир муҳим жиҳати — планлаштириш ва бошқаришга территориал ёндашишни кучайтириш тўғрисида ҳам гапириб ўтмоқчиман. Бу нарсаси бизнинг маилат келди сингари шароити хилма-хил ва кўп миллатли бепеён мамлакат учун, айниқса муҳимдир. Партия конференцияларида, иттифоднинг республикалар Компартияларининг съездларида регионларнинг шароити ва талабларини пнсанд қилмаётган министрлик ва идораларнинг хатти-ҳаракатлари ҳақли равишда танқид қилинди, бундай беписандлик натижасида экономикада номутаносибликлар келиб чиқмоқда.

Бу хусусда тақкирлар ҳам тўшмоқда. Агросаноат комплексини мисолида қурилиш, тармоқларро ишлаб чиқаришларини, социал ва ишлаб чиқариш инфраструктурасини, кенг истеъмол моллари ишлаб чиқарувчи кўпгина корхоналарни бошқаришда республика ва маҳаллий органлар ҳўқуқларини кенгайтириш ҳақида ўйлаб қуриш лозимга ўхшайди. (Қарсақлар). СССР Госплани ва министрликлар ўз фаолиятига кўпроқ территориал йўналиш берсин. Ийрик иқтисодий районлар бўйича халқ ҳўжалигини бошқариш масаласи ҳам ўрнанишга ариғулиқдир.

Яқин келажакдаги ва узоқ истиқболдаги планларимиз кўп жиҳатдан Сибирь ва Узоқ Шарқ таъкилий бойлиқларини ўлаштириш билан боғлиқдир. Бу катта аҳамиятга молик иш бўлиб, унга давлат нуқтаи назаридан ёндашиш, регионларни ривонлаштиришда комплекслиқни таъминлаш лозим. Бу ерда одамлар самарали меҳнат қилиши ва тўлақонли ҳаёт веириши учун зарур шароит яратишга алоҳида эътибор бериш керак. Ҳозир бу бош масала бўлиб, ўртага қўйилган вазибаларнинг бажарилиши ана шу масала қандай ҳал этилишига боғлиқдир.

Съездимизда Россия Ноқоратупроқ зонасини социал-иқтисодий жиҳатдан янада ривонлаштириш вазибаларига эътибори қаратиш керак. Икки жиҳатини таъкидлаб ўтмоқчиман. КПСС Марказий Комитети билан Совет ҳукумати Ноқоратупроқ зона қишлоқ ҳўжалигини юксалтириш юзасидан маҳсул қарорлар қабул қилдилар, бу қарорлар сўзсиз ва тўла-тўқис бажарилиши шарт. Бу, бйринчидан, Иккинчидан эса, маҳаллий партия, совет ва ҳўжалик органлари, меҳнат коллективлари бу ерда тўланган потенциалдан ва ажратилаётган ресурслардан самарали фойдаланишга кўпроқ эътибор беришлари зарур.

Бошқаришнинг территориал принципини мустаҳкамлаш ҳар бир республика, област, шаҳар, районда ҳўжаликка раҳбарлик савиясини оширишни талаб қилади. Қўпгина жойлардан пухта ишлаб чиқилмаган, халқ ҳўжалиги манфаатларидан эмас, балки кўпроқ тайёрга айёрлик ва хатто сохта нуфузли манфаатлардан келиб чиқадиган тақкирлар юборилмоқдаки, бу тақкирларнинг амалга оширилиши экономикани катта ҳажмда қоплаш маблағ талаб қиладиган ва самараси кам бўлган лойиҳалар томонга бурни юбориши мумкин бўлур эди. Ҳамма жойда ҳам ишлаб чиқариш самарадорлигини оширишга етарли эътибор берилаётди, деб бўлмайди. Масалан, Қозогистонда асосий ишлаб чиқариш фондларининг бирлик ўлчовидан «олинаётган» миллий даромад халқ ҳўжалигига бўйича ўртача даражадан уқдан бир ҳисса кам бўлаётди. Туркменистонда иктымий меҳнат унумдорлиги 15 йил ичида умуман ўсмади. Социал эҳтиёжларга ажратилаётган ресурслар ҳажминини регион экономикаси самарадорлиги билан мустаҳкамроқ боғлаш устида ўйлаб қўрсак дуруст бўлур эди. (Қарсақлар).

Ўртоқлар! Ҳўжалик механизминини ҳар қандай қайта қуриш, маълумки, олтин қайта қуришдан, фикрлашда ва амалда тарбиқ топган бир хилликдан воз кечиндан, янги вазибаларни равшан аниглаб олишдан бошланади. Бу эса, аввало ҳўжалик кадрларимизнинг, марказий бошқариш бўғинларининг ҳодимлари фаолиятига тааллуқли. Уларнинг ақсарияти партия бошлаган ишни яхши тасаввур қилишга ва актив қўллаб-қувватлашга, мураккаб вазибаларни ҳал этишга ладил қилишга, уларни ҳал этишининг энг яхши йўллариини қидириб топишга. Бундай позицияни бутун чор-

лар билан қўллаб-қувватлаш зарур. Аммо ниманидир кутиб ўтирган ёки Гоголь наҳрамонига ўхшаб хом ҳал сўраётган, амалда ҳеч бир иш қилмаётган ва ҳеч нарсани ўзгартирмаётган кишилар ҳўқўқворини тушуниш қийин. Бундай тоифадаги ҳодимлар позицияси билан биз чиқиша олмаймиз. Биз улар билан умуман ишлаб олмаймиз. Ҳамма нарсаси ўй-ғўрига тушиб кетаяди ва ёски йўлга қайтади, деб умид қилаётган кишилар билан, айниқса, келиша олмаймиз. Асло бундай бўлмайдиган, ўртоқлар! (Гулдўрос қарсақлар).

Экономика ва ҳўжалик механизминини қайта қуришда илм-фанга таяниш ҳар қачонгидан ҳам муҳимдир. Ҳаёт талабларидан келиб чиқиб, айрим назарий тасаввурлар ва концепцияларга янгича назар ташлаш керак. Бу гап ишлаб чиқарувчи кучлар билан ишлаб чиқариш муносабатларининг ўзаро таъсири, социалистик мулк ва уни реализация қилишнинг иқтисодий формалари, товар-пул муомаласи, централизм билан ҳўжалик таъкилотларининг мустақиллигини қўшиб олиб бориш ва шу сингари йирик проблемаларга тааллуқлидир.

Социалистик шароитда ишлаб чиқариш муносабатларининг ишлаб чиқарувчи кучлар ҳаракатига мувофиқлиги гўё, ўз-ўзидан таъминланади, деган тасаввур асоссиз эканлигини, ҳаёт кўрсатади. Ҳаётда ҳамма нарсаси мураккаброқдир. Тўғри, социалистик ишлаб чиқариш муносабатлари ишлаб чиқарувчи кучларнинг ривонлашшига кенг йўл очиб беради. Аммо бунинг учун ишлаб чиқариш муносабатлари доимо такомиллаштирилиши керак. Демак, ҳўжалик юртишнинг эскирган методларини ўз вақтида пайқаб олиш ва уларни янгилари билан алмаштириш зарур.

Ҳозирги вақтда амал қилаётган ишлаб чиқариш муносабатларининг формалари, ҳўжалик юртиш ва бошқариш системаси, асосан, экономикани экстенсив ривонлаштириш шароитида тарбиқ олди. Улар аста-секин эскириб, рағбатлантувчилик ролини йўқота бошлади, баъзи жиҳатлардан эса тўсиқча айланиб қолди. Эндиликда биз ҳўжалик механизмининг йўналишини ўзгартиришга, унинг ҳаракатларини мўлжаллаш хусусиятини бартараф этишга, сифат ва самарадорлигини ошириш, фан-техника тараққиётини жадаллаштириш, инсон омили ролини кучайтириш изига тушириб юборишни интиломоқдамиз. Бу — энг муҳим жиҳат бўлиб, амалда социалистик ишлаб чиқариш муносабатларини янада такомиллаштириш билдиради ва ишлаб чиқарувчи кучларни ривонлаштириш учун янги уфқлар очиб беради.

Бунда бизга қотиб қолган тасаввурлар, айниқса бидъатлар ров бўлмаслиқи керак. Масалан, қандайдир директив қўраткичлар ўрнига иқтисодий нормативларни тарбиқ этиш зарур ва асосли бўлса, бу плани раҳбарлик принципларидан чекиниш эмас, балки унинг метод ва усулларини ўзгартиришгана билдиради. Бирлашма ва корхоналар мустақиллиги, ташаббус ва масъулиятини кучайтириш, социалистик товар ишлаб чиқарувчи сифатида уларнинг ролини ошириш зарурилик ҳақида ҳам шуларни айтиш мумкин.

Афсуски, ҳўжалик механизмидаги ҳар қандай ўзгаришни социализм принципларидан сал бўлмаса чекиниш, деб қарашдек фикр кенг тарқалган. Шу муносабат билан қуйдаги фикрни таъкидлаб ўтмоқчиман: социалистик ишлаб чиқариш муносабатларининг бутун системаси сингари бошқаришни такомиллаштиришнинг ҳам энг юқори мезони — социал-иқтисодий ривонлашнинг жадаллаштириш, социализмини амалда мустаҳкамлаш бўлиб қолиши керак. (Давоми қарсақлар).

Иктымий тўзумимизнинг асоси бўлган социалистик мулкчилик проблемаларига гош муҳим аҳамият касб этмоқда. Социалистик мулкчилик бой маъзунга эга бўлиб, одамлар, коллективлар, тармоқлар, мамлакат регионлари ўртасидаги, ишлаб чиқариш воситалари ва натижаларидан фойдаланишдаги муносабатларнинг кўп киррали системасини, жуда хилма-хил иқтисодий манфаатларни ўз ичига олади. Муносабатларнинг бу мураккаб комплексини муайян даражада қўшиб олиб бориш ва доимо бошқариб туриш талаб қилинади, чунки улар доимо ҳаракатда. Бу ўзгаришларни назарий жиҳатдан чуқур идрок этиб олмадан, биз тўғри амалий ечимларни ҳам топа олмаймиз. Бинобарин социалистик мулкка нисбатан чинакам ҳўжалиқларча муносабатни шакллантириш учун ўз вақтида тадбирлар ишлаб чиқа олмаймиз.

Меҳнаткашларнинг халқ бойлигидан яхши фойдаланиш ва уни қўлайтиришдан манфаатдорликларини оширишимиз керак бўлади. Ҳўш, бу вазифани қай тариқа ҳал этиш мумкин? Ҳўжалиқнинг тўғусини қуруқ сўз билан тарбиялаш мумкин, деб ўйлаш тўғусиқ бўлур эди. Мулкка муносабат аввало, инсон яшаётган реал шароит, унинг ишлаб чиқаришни ташкил этишга, меҳнат натижаларини тақсимлаш ва ундан фойдаланишга таъсир қўратиш имкониятлари билан шакллантирилади. Шу тарзда, проблема экономикада социалистик ўз-ўзини бошқаришни янада чуқурлаштиришдан иборатдир.

Иктымий мулкдан фойдаланишда меҳнат коллективларининг ролини кескин ошириш лозим. Корхона ва бирлашма ўз иш зарар келтирмайдиган бўлиши учун тўла-тўқис жавабгар бўлишини, давлат эса уларнинг мажбуриятига бўйича масъулиятни ўз зиммасига олмаслигини таъминлайдиган принципни оғишмай амалга ошириш муҳимдир. Ҳўжалик ҳисобини моҳияти худди ана шунда. Ўз заводи ёки колхозига, цех ёки фермада ҳақиқий ҳўжалиқ бўлмай туриб, мамлакатнинг ҳўжайини бўлиш мумкин эмас. Меҳнат коллективини ҳамма нарсаси учун жавабгар бўлиши, иктымий бойлиқни қўлайтириш ҳақида гапмуҳуриқ қилиши керак. Бу мулкнинг қўлайтирилиши ҳам, нобуд қилиниши ҳам коллектив ҳар бир аъзосининг даромад даражасига таъсир қўратиши керак. (Қарсақлар).

Иктымий бойликдан меҳнатсиз даромад олиш борасидаги ҳар қандай уринишлар йўлини ҳам қатъий ёпиб қўйишимиз керак, албатта. Чунки бизда қўлга тушган нарсани корхонадан ташиб еттишнинг янйоват деб ҳисобламайдиган «ташмачилар», ўз хизмат мавқеидан таразли мақсадларда фойдаланишдан тоймайдиган ҳар хил парохўр ва лойиҳалар ҳамон учраб турибди-ку, ахир. «Ташмачиларга» нисбатан ҳам, парохўр ва лойиҳаларга нисбатан ҳам қонуннинг бутун қучиди, уларни жамоатчилик йўли билан қоралашнинг бутун кучидан фойдаланиш керак. (Давоми қарсақлар).

Тармоқ ва регионлар манфаатига нисбатан умумхалқ манфаатлари сўзсиз устун қўйилишини таъминлашдек социалистик мулк муносабатларини йўлга қўйишдан иборат муҳим проблематга ҳам эътибор бериш керак. Министрлик ва идоралар, территориал органлар — ишлаб чиқариш воситаларининг етарли эмас, балки халқ бойлигидан самарали фойдаланиш учун жамият олдида масъул бўлган давлат бошқариш муассасалари, холос. Бинобарин, биз тош маҳкамачилик ва маҳаллийчилик майллари социалистик мулкчилик афзалликларини амалга оширишда халақит беришига йўл қўя олмаимиз. (Қарсақлар).

Биз кооператив мулки масаласида ҳам тўла-тўқис аниқлик бўлишга тарафдоримиз. Бу мулк социалистик ишлаб чиқаришда, одамларнинг эҳтиёжларини яхшироқ қондиришда ўз имкониятларини ҳали тўла ишга солиб бўлгани йўқ. Қўпгина колхозлар, бошқа кооператив таъкилотлар ишни самарали олиб бормоқдалар. Зотан, кооператив таъкилотлар ҳамда корхоналарни ташкил қилиш ва ривонлаштиришга эҳтиёж бўлган жойларда уларни бутун чоралар билан қўллаб-қувватлаш лозим. Улар маҳсулот ишлаб чиқариш ва уни қайта ишлашда, уй-жой ва боғдорчилик-полиэчилик қурилишида, маийий хизмат ва савдо соҳасида кенг тарқалиши лозим.

Товар-пул муомаласи хусусидан ёски тасаввурларини, экономикага плани раҳбарлик практикасида бунга етарли баҳо бермаслиқни ҳам бартараф этиш пайти келди. Уларнинг одамлар манфаатдорлигини, ишлаб чиқариш самарадорлигини оширишга актив таъсирининг аҳамиятини рад этиш ҳўжалик ҳисобини заифлаштиради, бошқа номақбул оқибатларни келтириб чиқаради. Ақсинча, товар-пул муомаласининг социалистик асосда соғлом амал қилиши шундай вазиет, ҳўжалик юртишнинг шундай шароитларини вужудга келтира оладик, бунда унинг натижалари коллективнинг иш сифатида, раҳбарларнинг маҳорати ва ташаббусига тамомла боғлиқ бўлиб қолади.

Шундай қилиб, ўртоқлар, биз вужудга келган аҳволга яна ва яна бир бор баҳо беришимиз ҳамда эскирган, умрини яшаб бўлган тартибларни қатъий билан қайта қуришимиз керак. Бу вазифани партия активлари, барча кадрлар чуқур аниглаб олиши, уни кенг омма аниглаб олиши — муваффақиятга эришишимизнинг зарур шарт, янги ҳўжалик механизминини, бутун бошқариш системасини яратишдан иборат гош масъулиятни ишининг таянч нуқтасидир. (Қарсақлар).

4. Иқтисодий ўсиш резервларини ишга солайлик

Ўртоқлар! Партия халқ ҳўжалигида чуқур ўзгаришлар стратегиясини ишлаб чиқиб, уларни амалга оширишга қиришди. Шубҳа йўқки, улар экономикани ривонлаштириш жадаллаштириш имконини беради. Аммо бу нарсаси, кўп вақтнинг талаб қилади, ўсиш суръатларини оширишга эса биз дарҳол, шу буюнроқ эришмоғимиз керак. Ўн иккинчи беш йилликнинг ўзига ҳос хусусияти ҳам шундан и

ЎРТОҚ М. С. ГОРБАЧЕВ ДОКЛАДИ

(Давоми. Боши бешинчи бетда).

Яқинда КПСС Марказий Комитети партия комитетлари, совет ва ҳўжалик органлари, касаба союз ва комсомол ташкилотлариға, ҳамма меҳнаткашларға мурожаат қилиб, уларни маҳсулот сифатини тўбдан яхшилаш учўн иложи борича кўп кўч-ғайрат сарфлашға даъват этди. Бу вазифа ҳар бир коммунист, ҳар бир совет кишинининг, ўз меҳнатини қадрлайдиган, корхона ва тармоқнинг шаъниға, Ватанимиз шаъниға бефарқ қарамайдиган барча кишиларнинг ишидир. (Да-вомли қарсаклар).

Олдимизда масъулиятли ва тигиз бўлган кўп ишлар ту-рибди. Беш йилдикнинг биринчи йили — зўр ғайрат билан меҳнат қилиш, ҳар бир раҳбар ва ҳар бир коллективни ишда синая йилидир. Биз ана шу синоғта бардош беришимиз,

в. Социал сиёсатнинг асосий йўналишлари

Ўртоқлар! Социал сиёсат масалалари, инсон ҳақида ғам-ҳўрлик қилиш ҳамишпа партияимизнинг диққат марказида туриди.

Социал соҳа синфлар ва социал гуруپпаларнинг, миллат ва элатларнинг манфаатларини, жамият билан шахсининг муносабатларини, меҳнат ва турмуш шaroитларини, сиҳат-сало-матлик ва буш вақтни ўтказишни ўз ичига олади. Айнан ана шу соҳада меҳнаткашларнинг ҳаётий манфаатларига дахлдор бўлган иқтисодий фаолиятнинг натижаларни рўбға чиқади, социализмнинг юксак мақсадлари амалға ошади. Айнан шу ерда социалистик тузўмининг инсонпарварлик та-бияти, унинг капитализмдан сифат жиҳатдан ажрალიб тури-ши жуда кенг кўламда ва аяқол намоён бўлади.

Социализм социал адолатсизликнинг асосий манбани — кишининг киши томонидан эксплуатация қилинишини, иш-лаб чиқариш воситаларига нисбатан тенгсизликни бартараф қилди. Социал адолат социалистик ижтимоий муносабатлар-нинг ҳамма жиҳатларига сингиб кетган. У реал халқ ҳо-кимияти ва ҳамма граждaнларнинг қонуи олдидати тенг-лигга, миллатларнинг амалдати тенг ҳўқуқлигига, шахсини хўрматлаш, унинг ҳар томонлама камол топшиш учун шaroит яратишда намоён бўлади. Бу кенг социал гарантиялар ҳамдир: иш билан таъминлашни, билим олиш, маданият ико-ниятини, медицина хизматидан ва уй-жойдан фойдаланиш ико-ниятини, кескалар, оналар ва болалар ҳақида ғамхўрликдир. Социал адолат принципини қатъий амалға ошириш — халқ бирлигининг, жамият сиёсий барқарорлигининг, ривожла-ниш динамиэмизнинг муҳим шартидир.

Аммо ҳаёт бир жойда гуравермайди, деган гап бор, шу-нинг учун ҳам биз социал соҳанинг янада ривожланишиға янгича назар билан қарашимиз, унинг ортиб бораётган аҳа-миятиға тўла-тўкис баҳо беришимиз зарур. Социал-иқтисо-дий жадаллаштириш соҳасида партия ишлаб чиққан бош йўл, партияимизнинг жамият барча аъзоларининг тўла фaро-вонлигига ва эркин, ҳар тарафлама камол топишиға эри-шшдан иборат программ мақсади бизнинг зиммамизға шу вазифани юклайди.

Ўтмиш сабақлари ҳам биздан социал масалаларға кўпроқ эътибор беришимизни талаб қилади. Партия Марказий Комитети ҳисоблайдики, мамлакат социал-маданий соҳаси моддий базасининг етилган проблемаларига марказ ва ма-ҳаллий органлар етарлиҳа баҳо бермайдилар. Натигажа уни ривожлантириш учун, аслини олганда, қолдиқ ресурсларни ажратиш принципи вужудға келди. Технокрatik ёндашиш-лар томон муяйян даражада оғиш ишлаб чиқаришининг со-циал жиҳатиға, турмушға, буш вақтни ўтказишиға эътиборни сусайтирдик, бу ҳол муқарар равишда меҳнаткашларнинг меҳнат натижаларидан манфаатдорлигининг пайсаяишига, ин-тизомнинг бушашувиға ва бошқа салбий ҳолатларға олиб келди.

Моддий ва маънавий ҳаётни яхшилашға қандай йўللار ва воситалар билан эришилишига, у қандай социал оқибатлар-ға олиб келишиға биз асло бефарқ қараб туролмаймиз. Ба-шарти ҳусусий мулкчилик, бировнинг қарамоғида бўлиш кайфияти, текисчилик тенденциялари ўзини кўрсата бошла-са — демак, биз ишимизда, йўл ва воситаларни танлашда қандайдир хатоликка йўл қўйган бўламиз, бинобарин, уни тузатиш лозим. Съездолди хўнжкатларини муҳокама қилиш давомида коммунистлар ва партиясизлар меҳнат меъёри билан истеъмол меъёри устидан контрол сусайиб кетганли-ги ҳусусида, социалистик адолат талаблари бузилаётганли-ги фактлари, меҳнатсиз топилган даромадларға қарши ку-рашни кучайтириш зарурлиги ҳақида таъшивланиб гапирди-лар. Ушбу масалаларнинг жиддийлиги ва аҳамиятини кўр-маслик мумкин эмас.

Хуллас, ривожланишда эришилган даража, янги вазифа-ларнинг миёскалари жамият ҳаётининг ҳамма томонларини қамраб олувчи узоққа мўлжалланган, чуқур ўйлаб чиқил-ган, аяллит, кучли социал сиёсатта бўлган аҳтиёжни келти-риб чиқармоқда. Планлаштириш ва бошқариш органлари-нинг, марказий ва маҳаллий ҳўжалик ташкилотларининг социал соҳа аҳтиёжлари томон қатъян юз ўтиришлари зар-ур бўлиб қолди.

Социал сиёсат вазифалари партия Программаси ва Асо-сий йўналишларининг лойиҳаларида батафсил таърифлаб бе-рилган. Бу сиёсатни амалға оширишға оид биза бир ма-салалар устида тўхталиб ўтишға ижозат бергайсиз.

1. Халқ фаровонлигини муттасил ошириб бориш, социал адолатни кзчил қарор топтириш

Мамлакатни социал-иқтисодий ривожлантириш перспе-тив планларида халқ фаровонлигини сифат жиҳатидан янги поғонаға кўтариш белгиланган. Келгуси ўн беш йилликда турмуш шaroитини яхшилашға сарфланадиган ресурслар ҳажмини икки баравар ошириш назарда тутилмоқда. Аҳоли жон бошиға ҳисоблаганда реал даромадлар 1,6—1,8 бара-вар оширилади. Ўн иккинчи беш йилликда миллионлаб ки-шиларнинг даромадлари ортади. Уй-жой ва социал-маданий қурилишни кенгайтиришға жуда катта маблағлар сарфлана-ди. Планлар ана шундай. Аммо асосий масала ҳақида га-пириб ўтмоқ лозим — ҳар бир совет кишини, қандай иш жойида меҳнат қилмасин, қандай лавозимни эгалласин— қизғин ва самарали меҳнат қилган тақдирдагига ана шу планлар рўбға чиқади. Биз нима яратсак, шу бизники бў-лади, биз шунга яраша ишаймиз ҳам. (Давомли қарсаклар).

Социалистик ўзгаришлар меҳнатдан қўзланган мақсад-ни ҳам, ишчи ва деҳқонлар оmmasининг меҳнатта муносаба-тини ҳам тўбдан ўзгартариб юборди. Бу ҳол социалистик муносабаднинг оммавий ривожланишида айниқса аяқол на-моён бўлмоқда. Партия гоёт бой тажрибға таялиб, бундан буён ҳам ана шу ағъаналарни ривожлантириш, энг биринчи ижтимоий бурч бўлган меҳнатта онгли, ижодий муносабатни шакллантириш ниятидадир.

Ҳисобот-сайлов йиғилишлари ва конференцияларида ко-мунистлар маънавий рағбатлантириш формаларини фақат тақомиллаштиришиғина эмас, балки моддий рағбатланти-ришни қатъян яхшилаш, ана шу муҳим ишда тегишли тартиб ўриштиш масаласини ҳам тўғри қўйдилар. «Бир амаллаб яқун чиқариш» деган нарсатға, ишлаб топила-ман пулларни тўлашға, асоссиз тарзда мунофотлар бе-ришға, иш ҳақининг «тарантияланган», ҳолимнинг меҳнат улущи билан боғлиқ бўлмаган ставкаларини белгилашға йўл қўйиб бўлмаслиги ҳақини равишда кўрсатиб ўтилди. Бу ҳусусида мутлақо аниқ қилиш шундай дейиш лозим: яқши ҳолим билан ношуд ҳолим меҳнатига бир хилда ҳақ тўла-са — принципларимизни қўлоб равишда бузиш бўлади. Би-нобарин, энг аввало бу — янги ижтимоий тузўмга хос со-циал адолатнинг моҳиятини белгиловчи социализмнинг: «Ҳар кимдан — қобилиятиға яраша, ҳар кимға— меҳнатига яраша» деган асосий принципини йўл қўйиб бўлмайдиган даражада бузиш бўлади.

1986 ЙИЛ 26 ФЕВРАЛЬ

6 бет.

экономиканинг ҳамма резервларини ишлаб чиқаришға жалб этишимиз, бундан бўёнги тўб ўзгартишлар негизини мустаҳ-камлашимиз керак. (Қарсаклар).

Совет кишиларининг меҳнатсеварлиги ва истёъдоди — қўйилган мақсадға эришишининг ҳал қилувчи шартидир. Энди иш ана шу буюк кучини моҳирлик билан ташкил этиш, аниқ йўлга солиб туришда қолди. Шунинг учун ҳам бу жаба-ҳада социалистик муносабаднинг роли гоёт каттадир. У иш сифатини оширишға, иқтисод ва тежамкорликка, ҳар бир коллективда, ҳар бир иш жойида белгиланган марраларға эришишға қаратилмоғи керак. Ғайрат-ташаббус ва тобора ортиб бораётган маҳорат бизнинг ишончли таънчимиз бўлиб хизмат қилиб келди ва, аминимизни, бундан буён ҳам хиз-мат қилаверади. (Қарсаклар).

Давлатнинг иш ҳақи соҳасидати сиёсати ҳам иш ҳақи-нинг меҳнат миқдори ва сифатиға қатъий боғлиқ бўлишини таъминлашни лозим. Ана шу нарса ҳисобға олиниб, ўн ик-кинчи беш йилликда ишлаб чиқариш тармоқларида ишчи ва хизматчилар маоши ва оқладларини кўзда тутилаётган дара-жада ошириш биринчи марта асосан корхоналарнинг ўзлари ишлаб топган маблағлар ҳисобидан ва шу маблағлар доира-сида амалға оширилади. (Қарсаклар). Бундай тартиб техни-ка тараққийетни жадаллаштиришға, ишлаб чиқариш самара-дорлигини оширишға активроқ таъсир кўрсатади.

Ноишлаб чиқариш соҳасида маош ва оқладлар марназ-лаштирилган манбалар ҳисобидан ортиб боради. Ўтган йили врачларнинг ва бошқа соғлиқни сақлаш ҳодимларининг иш ҳақини босқичма-босқич ошириб бориш бошланди. 1987 йил-да халқ маорифи ҳодимларининг маош ва оқладларини оши-ришни нияёйсига етказиш ҳамда маданият ҳодимлари иш ҳақини оширишға киришиш кўзда тутилмоқда. Шарқий Си-бирь ва Узоқ Шарқнинг бир қатор районларида ишчи ва хизматчиларнинг иш ҳақинидаги имтиёзларни кенгайтириш чо-ра-тадбирлари амалға оширилмоқда.

Меҳнаткашларнинг кўлдан-кўп тақлифларида адолат принципини амалға оширишда ижтимоий истеъмол фонди-ларининг роли ҳақидаги масала кўтарилди. Ҳозирнинг ўзанда-ёқ истеъмол қилинаётган моддий нёзматлар ва хизматнинг салкам учдан бир қисми шу фондларға киради. Биз булар а-сло, ҳайр-аҳсон фондлари эмаслиғиға таянамиз. Бу фондлар жам-ият аъзоларининг билим ва маданиятдан, болаларни тар-биялаш учун шaroитларни тенглаштиришдан, у ёки бу сабабларға кўра бир аракай ёки доимо кўрсатилаб туради-ган ёрдамға муҳтож бўладиган кишиларнинг турмушунини ен-гиллаштиришдан баб-баравар баҳраманд бўлишини таъмин-лашда муҳим роль ўйнайди. Айни чоғда, бу фондлар мала-кали, ҳалоол меҳнатни қўллаб-қувватлаш, рағбатлантириш во-ситаси ҳамдир. Партия бундан буён ҳам ижтимоий фондлар-ни қўлайтириб бориш ҳамда улардан янада самаралроқ фойдаланиш йўлини ўтказаверишни мўлжалламоқда. Улар-нинг ҳажми ўн иккинчи беш йилликда 20—23 процент ор-тади.

Меҳнатсиз топилган даромадларға қарши кураш — со-циалистик давлатнинг муҳим функциясидир. Биз бугун шу нарсани эътироф этишимиз керакики, контролнинг сусайиб кетиши ва бошқа бир қанча сабаблар оқибатида ҳусусий мулкчиликка интилишларни аниқ кўриниб турган, жамоат манфаатларини меъсмайидиган кишилар гуруписи пайдо бў-ла бошлади.

Меҳнаткашлар ҳаққоний равишда бундай ҳолатларни та-ғтомири билан йўқотиш масаласини қўймоқдалар. Марказий Комитет бундай талабларни батамом қувват-лайди (Давомли қарсаклар). Яқин вақтдаёқ те-кинхўрларға, социалистик мулкни талон-тороқ қилув-чиларға, порахўрларға қарши, тузўминизнинг меҳнатта асосланган моҳиятиға ёт бўлган йўлга тушиб олган киши-ларға қарши қўшимча чоралар кўриш зарур, деб топилади. (Қарсаклар). Солиқ сиёсатини, шу жумладан мероста про-грессив солиқ солиш сиёсатини тақомиллаштириш ҳақидаги тақлиф устида ҳам ўйлаб қуриш лозим.

Лекин меҳнатсиз топилган даромадларға чек қўйиб, ҳа-лол меҳнати билан қўшимча иш ҳақи оладиган кишиларни шўбҳа остиға қўйишға йўл қўйиб бўлмайди. Бундан ташка-ри, давлат аҳолининг талаб-аҳтиёжларини қондиршиниш ва унга хизмат кўрсатишнинг турли формаларини ривожла-нтиришға қўмақлашверади. Индивидуал—меҳнат фаолияти-ни тартибға солиш ҳақидаги тақлифларни диққат билан кў-риб чиқиш керак. Равшаник, меҳнатнинг бундай турлари со-циалистик ҳўжалик юритиш принципларига батамом мос бў-либ туриши, ё кооператив негизларға, ёки социалистик кор-хоналар билан шартнома негизида ишлашға асосланган бў-лиши лозим. Жамият, аҳоли бундан фақат наф қўради, хо-лос. (Қарсаклар).

Мабодо, биз бозорини хилма-хил товарлар ва хизматлар билан таъминлай олмасак, таъсисламиз муносабатларини тақомиллаштириш борасидаги бутун куч-ғайрат ҳам самара беради, халқ фаровонлигини ошириш вазифаси эса бажари-лмай қолаверади. Халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқариш-ни ва хизматлар соҳасини ривожлантириш комплекс про-граммаси ҳам ана шунга қаратилган.

Шу беш йилликда истеъмол буюмлари ишлаб чиқариш-нинг, чакана товар оборотининг янада юқори суръатлар билан ўсишини таъминлаш, савдони ва умумий ояқталанишни ташкил этишни анча яхшилаш лозим бўлади. Оғир саноат тармоқлари олдиға ҳамма корхоналарни саноат товарлари ишлаб чиқаришға жалб этиш, енгил ва озиқ-овқат саноати учун юқори сифатли материаллар ва асбоб-ускуналар ишлаб чиқаришни таъминлаш вазифаси қўйилган.

Замонавий хизмат соҳасини мумкин қадар тез барпо этиш талаб қилинмоқда. Бу марказий ташкилотларнинг вазифа-сидир, лекин кам эмас, балки эҳтимол кўпроқ даражада иттифокдosh республикалар Министрлар Советларининг, барча маҳаллий ҳокимият органларининг ҳам вазифасидир. Хизматларға бўлган талаб билан уларни тақлиф этиш ўрта сиздаги кескин диспропорцияни тутатиш учун қатъий чо-ралар қурилмоғи лозим. Энг аввало, уй-рўзгор меҳнатини ен-гиллаштириш, квартираларни динам ҳақда келтириш ва ре-монт қилиш, туризм, автомобилларға хизмат кўрсатиш билан боғлиқ бўлган хизматларнинг етарли эмаслиғига бар-ҳам бериш лозим, чунки бу хизматларға бўлган аҳтиёж ай-ниқс тез ўсиб бормоқда. Биз меҳнаткашларнинг тақлифла-рини эътиборға олиб коллектив бодорчилиги ва полнзчилик-ни кенг ривожлантиришға киришдик. Иш жойидан қўзғалди. Бироқ барча сунъий говларни бартараф қилиб, ушбу ишни давмо эътиромго лозим.

Уй-жой проблемасининг социал аҳамияти ва кескинлиги бу проблемаға жиддий муносабатда бўлишимизни ҳам тақо-зо этади. 2000 йилта бориб ҳар бир оилани алоҳида квартира ёки уй билан таъминлаш — жуда катта, аммо бажарса бўладиган вазифадир. Шу беш йилликда ва ай-ниқс бундан кейинги беш йилликларда уй-жой қурилиши-нинг ва уй-жой фондини реконструкция қилишининг кўлами ортади. Кооператив тарзда ва яқна тартибда уй қуришни бутун чоралар билан рағбатлантирмоқ зарур. Бунинг зами-рида уй-жой қурилишини кенгайтиришининг катта-катта ре-зервларни ётибди. Ешлар комплексларини қуришни қўллаб-қувватлаётганлар тўғри иш қилишмоқда. Бу борада ҳам ешларнинг манфаатдорлиги ва ғайрат-шижоати кўп иш бери-ши мумкин.

Уй-жойларни тақсимлаш практикасини жиддий яхшилаш зарурлиги ҳақида кўп гапирилмоқда. Ва масалалар кенг де-мократик асосда ҳал этилиши, муттасил жамоат контроли остида бўлиши лозим. Уй-жой ҳақини тўлаш системасига одилова ўзгартишлар киритиш, бу ҳақини бутун уй-жой май-донининг ҳажми ва сифати билан маҳкам боғлаш ҳақидаги тақлифлар диққатта сазовордир. Уй-жойларни қуриш сифати паст эканлиги кўп эътирозларға сабаб бўлмоқда. Шу муно-сабат билан қурилиш сифатини анча оширишни, шунингдек шаҳарларимиз ва қишлоқларимизнинг планировкасини, ободончилигини, архитектурасини яхшилашни рағбатланти-рувчи тадбирларни ишлаб чиқиш зарур.

Ўртоқлар! Меҳнатнинг мазмунида чуқур ўзгаришлар қилмасдан туриб, социал соҳада сифат ўзгаришларига эри-шиб бўлмайди. Бу борада халқ ҳўжалигини техникавий реконструкциялаш-механизациялаш, автоматлаштириш, ком-пьютерлаштириш ва роботлаштириш асосий роль ўйнаш лозим. Шуни алоҳида таъкидлаб ўтмоқчиманки, булар аниқ социал йўналишға эга бўлиши керак. Шу беш йилдикнинг

ўзидаёқ қўл меҳнати улущини кескин қамайтириш, 2000-йилға бориб эса бу улущини ишлаб чиқариш соҳасида 15—20 процентта қисқартириш миллион-миллион кишиларни қўл меҳ-натидан озод қилиш мўлжалланмоқда. Фан-техника револю-цияси шaroитида меҳнатни янада тўбдан ўзгартириш киши-ларни маълумот ва касб жиҳатидан тайёрлашға юк-сак талаблар қўяди. Аслини олганда, уздуксиз таълим бе-риш ягона системасини вужудға келтириш вазифаси кўн тартибда қўйилди.

Марказий Комитет кейинги йилларда бу борада муҳим тадбирлар кўрди. Умумий таълим ва ҳўнар мактабларини ислоҳ қилиш бошлаб юборилди. Шуни айтиш керакики, ис-лоҳотда кўзда тутилган тадбирларни амалға ошириш суръ-атлари ва унинг кўлами ҳали бизни қаноатлантира олмайди. Иш манфаатлари замонавий ишлаб чиқаришининг илмий асо-сларини, уни интенсивлашининг етакчи йўналишларини ўрга-нишни янада пухтароқ йўлга қўйишни талаб этади. Ўқув-чиларнинг компьютер саводхонлигини таъминлаш эса, ай-ниқс зарурдир. Умуман, таълимни ишлаб чиқариш меҳнати билан қўшиб олиб бориш ленинча принципини янада тўла-роқ рўбға чиқаришға, таълим бериш самарадорлигини оши-ришға, ешларни мустақил ҳаётға ва меҳнатта тайёрлашни тўбдан яхшилашға, янги жамиятнинг онгли қурувчиларини тарбиялашға янада қатъийроқ тарзда эришмоқ керак.

Партия олиб ва ўрта махусу таълимни қайта қуриш ва-зифасини қўймоқда. Кейинги йилларда мутахассислар тай-ёрлаш кўпайиб боргани ҳолда уларни тайёрлаш сифати етар-ли даражада бўлмади. Олий мактабнинг моддий базаси жи-дий орқада қолди. Инженер-техник кадрлардан фойдаланиш практикасини анча яхшилаш зарур.

Ҳозирги кунда мавжуд аҳволи ўзгартиришға қаратилган тақлифлар тайёрлаб қўйилди. Жамият манфаатлари инже-нерлик меҳнатининг оёру-эътиборини ошириш талаб эта-ди. Олий ва ўрта махусу таълим структурасини қайта кў-риб чиқиш, замонавий савиядаги, пухта назарий билимларға ва амалий иш қўникмасига эга бўлган мутахассисларни тайёрлашни таъминлаш талаб лозим бўлади. Айтилган, олий ва ўрта махусу мак-табларининг халқ ҳўжалиги тармоқлари билан ўзаро муно-сабатларини янгича ташкил этиш лозим, уларнинг кадрларға таълим бериш ва уларни қайта тайёрлаш савиясини оши-ришдан, улардан ишлаб чиқаришда фойдаланишни тўбдан яхшилашдан ўзаро манфаатдорлигини кучайтириш лозим бўлади.

Ҳар бир инсон учун, шунингдек жамият учун ҳам сало-матликдан қимматроқ нарсa йўқ. Кишиларнинг сиҳат-сало-матлигини муҳофаза этиш ва мустаҳкамлаш — гоёт муҳим ишдир.

Биз сиҳат-саломамлиқ проблемаларига кенг социал пози-циялардан туриб қарашимиз керак. Сиҳат-саломамлиқ, энг аввало меҳнат ва турмуш шaroитларига, фаровонлик дара-жасига боғлиқ. Халқ соғлигини сақлаш жуда катта аҳамия-тга молик, албатта. Аҳолининг юқори сифатли даволаш профилактика ва дори-дармонға бўлган аҳтиёжини ҳамма жойда мумкин қадар тез қондирмоқ зарур. Ана шуларнинг ҳаммаси эса соғлиқни сақлашнинг моддий-техника базаси ҳақидаги масалани, етилган кўпгина илмий, ташкилий ва кадрлар проблемаларини ҳал этишни янгича қўймоқда. Бу-нинг учун, албатта, анча-мунча маблағлар зарур бўлади ва биз уларни қилириб топшимиз керак.

Соғлиқни дорихонадан сотиб олиб бўлмайди, деб аллақа-чон ва тўғри айтишган. Асосий гап — кишининг турмуш тарзида, ҳусусан, у ўз бўш вақтидан қанчалик оқилона ва ўринли фойдаланишидадир. Бунинг учун имкониятлар мав-жуд. Лекин ишнинг ташкилий жиҳати анча оқсамоқда. Кўп нарсa жамоатчиликнинг ғайрат-шижоатиға, аҳолининг та-шаббускорлиғига боғлиқ. Лекин шаҳар ва қишлоқларда, меҳнат коллективларида ҳам кўпчиҳа қўрсатма-лар кутиб ўтиришади ва юқоридан ёрдам бўлади, деб умид қилишади. Ҳўш, нима сабабдан биз ҳозирдаёқ ўз ихтиёримизда бўлган нарсалардан — саройлар, клублар, стадионлардан, парklar ва бошқа кўпгина масканлардан ёмон фойдаланмоқдамиз? Нима сабабдан Советлар, касаба союзулари, комсомол ана шу масалаларни ҳал этишға яқши киришиб кетмайлми? Нима сабабдан одамлар истижомат қи-ладиган жойларда энг оддий спорт маълончалари ва спорт залларини янада активлик билан қуриш учун ҳаракат бош-лаб юбормаслик керак? Ниҳоят, нима сабабдан кооператив асосларда спорт, туристик ва бошқа клубларни ташкил эт-маслик керак?

Мамлакатда ичкиликбозлик ва алкоголизмға қарши кураш авж олиб кетди. Биз жамият ва инсон соғлигини деб қатъий чоралар қуришға мажбур бўлдик, аслрлар давомида юзага келган ва ўрнашиб қолган ағъаналарға қарши жанг бошла-ди. Қўлга киритилган ютуқларға маҳлиё бўлмасдан, айтиш мумкинки, ичкиликбозлик ишлаб чиқаришдан суриб чиқа-рилди, у жамоатчилик тўлғанадиган жойларда қамайиб кет-ди. Хонадонлардаги вазият соғломлашмоқда, ишлаб чиқа-ришда майиб бўлиш ҳоллари қамайди, тартиб мустаҳкам-ланди. Аммо кўникиб қолинган одатларда узил-кесил бури-лиш ясашни таъминламоқ учун қатъий билан кенг кўлам-да, кўп қиррали иш олиб бормоқ лозим. Бу борадаги иш асло сусайтириб қўйилмаслигини керак! (Давомли қарсаклар).

Олдимизда табиятни муҳофаза этиш ва унинг ресурсларин-дан оқилона фойдаланиш вазифаси кескин бўлиб турибди. Ишлаб чиқаришни планли асосда ташкил этадиган ва ин-сонпарварлик дунёқарашига эга бўлган социализм жамият билан табият ўртасидаги ўзаро муносабатларға уйғунлик бахш этишға қодирдир. Бизда ҳозирдаёқ бу борада тадбир-лар системаси амалға оширилмоқда, анча-мунча маблағлар сарфланмоқда. Амалий натижаларни ҳам кўлга киритдик.

Шундай бўлишиға қарамай, бир қанча регионларда та-бий мухитнинг аҳволи таъшиш тудғирмоқда. Жамоатчилик, ёзувчиларимиз ерин, ер ости бойликларини, кўллар ва дарё-ларни, ўсимлик ва ҳайвонот дўнбсини жуда авайлаш маса-ласини ўртаға қўйиб, тўғри иш қилмоқдалар.

Табиятни муҳофаза қилиш ишида фан-техника ютуқлари-дан йўл қўйиб бўлмас даражада сўз фойдаланилмоқда. Ян-ги корхоналарни қуриш ва ишлаб турганларини реконструк-ция қилиш лойиҳаларига ҳали ҳам эскириб қолган енчилар асос қилиб олинмоқда, чиқитсиш ва кам чиқиндили техноло-гия жараёялари сўз жорий этилмоқда. Фойдали қазилмалар-ни қайта ишлашда қазиб олинаётган нарсаларнинг аксар-кўпчилиги чиқитта кетиб, теварак мухитни ифлослантириш-моқда. Бу борада иқтисодий, ҳуқуқий, тарбиявий характердаги янада қатъийроқ чора-тадбирларни кўрмоқ зарур. Биз, ҳо-зирги даврда яшаб турувчилар табият учун авлодлар олдида, тарих олдида жаовобгармиз. (Қарсаклар).

2. Социал-синфий ва миллий муносабатларни тақомиллаштириш

Ўртоқлар! Синфлар, ижтимоий гуруппалар ўзаро муно-сабатлари, проблемаларини таҳлил қилиш, маркс-ка-ленинча партия учун ҳаётий муҳим аҳа-миятга молик. Коммунистик партия ўз сиёсатида улар манфаатларининг муштараклигини, уларнинг ўзига хос ҳусусиятларини пухта ҳисобға олиб, жамиятнинг мустаҳкам бирлигини, унинг энг муҳим ва мураккаб вазифаларини му-ваффақиятли ҳал этишни таъминламоқда.

Совет жамиятида ишчилар синфи авангард ўринта эга. Иш-чилар синфи социалистик ишлаб чиқариш системасидати ўз маъкен, сиёсий тажрибаси, юксак онглилиги ва ушқоқлиғи, меҳнат ва сиёсий активлиги тўғайли жамиятимизни тақлислаштиради, социализмни тақомиллаштиришда, комму-нистик қурилишда етакчи роль ўйнайди. (Давомли қарсак-лар). Ишчилар синфи, деҳқонлар, энёиллар иттифоқини мус-таҳкамлаш ҳамда муттасил ғамхўрлик қилиш — Совет Иттифоқи Коммунистик партияси сиёсатининг негизидир. Биз ҳозир ўртаға қўйётган иқтисодий ва социал вазифалар-ни жадал ҳал қилиш учун кучларни жамлаш имкониятлари-миз аяни шунта асосланади.

Бироқ социалистик жамиятнинг бирлиги — асло ижти-моий ҳаётни текислаштиришдан иборат эмас. Социализм кишиларнинг жами хилма-хил манфаатлари, аҳтиёжлари, лаёқатларини ривожлантиради, ана шу хилма-хиликни инфо-даловчи жамоат ташкилотларининг ташаббускорлигини фaол қўллаб-қувватлайди. Бунинг устиға, социализм шундай хилма-хиликка муҳтож, уни одамларнинг ижодий активли-гини, ташаббусини билимдан ва истеъдодли кишилар мусо-

бақасини янада кучайтиришининг зарур шарти деб билади, бусиз умуман социалистик турмуш тарзини, олға ҳаракат қилишни тасаввур этиб бўлмайди. (Қарсаклар.)

Умуман айтганда, масала бундай таҳлилта турибди: агар биз ишлаб чиқаришдаги, экономикадаги муносабақни, фан, бадий ижод соҳасидаги беллашувни янги, мисли қўрилмаган юксак даражаға кўтара олмасак, мамлакатни со-циал-иқтисодий тараққийетни жадаллаштириш вази-фаларини ҳам уддалай олмаймиз. (Қарсаклар). Социалистик турмуш тарзини ривожлантириш коллективизмини, жамият жипслигини таъминлаш, шахсининг активлигини ўстириш учун мумкин қадар катта имкониятлар яратиш демакдир.

Оилани мустаҳкамлаш проблемалари жамоатчиликнинг эътиборини жалб этмоқда. Бизнинг янги, социалистик оилани вужудға келтириш борасидаги муваффақиятлари-миз шан-шўбҳасиздир. Со

ЎРТОҚ М. С. ГОРБАЧЕВ ДОКЛАДИ

(Давоми. Бош олтинчи бетда).

Миллий сисётат тааллуқли, ҳар бир миллат ва элатнинг манфаатларига, кишиларнинг миллий туйғуларига даҳддор бўлган ҳамма ишларда айниқса ҳушёр ва сергак бўлиш ва айни чоғда, қандай либос кийиб олганлигидан қатъи назар, миллий чекланганлик ва манмаллик, миллатчилик ва шовинизм кўринишларига қарши принципал курашиш — партиямизнинг Ленин бошлаб берган анъанасидир. Биз, коммунистлар, Лениннинг доно васиятларига оғишмай амал қилишимиз, бу васиятларни янги шароитда ижодий қўлланшимиз, Совет Социалистик Республикалари Иттифоқидаги барча халқлар қардошларча дўстлигини янада мустаҳкамлаш йўлида миллий муносабатлар соҳасида

III.

ЖАМИЯТНИ ЯНАДА ДЕМОКРАТЛАШТИРИШ, ХАЛҚНИНГ СОЦИАЛИСТИК ЎЗ-ЎЗИНИ БОШҚАРУВИНИ ЧУҚУРЛАШТИРИШ

Ўртоқлар! В. И. Ленин янги тузумни ривожлантиришнинг асосий кучи демократизмда, меҳнаткашларнинг жонли ижодиётида деб билар эди. У ҳаммадан кўпроқ халққа ишорарди, омманнинг сиёсий активлигини ва маданиятини юксалтириш ҳақида жон куйдириб, саводсиз киши сисётатдан ташқарида бўлади, деб таъкидларди. Ўша пайдан буюн салкам етмиш йил ўтди. Совет кишиларнинг умумий билим ва маданият даражаси мислсиз юксалди, уларнинг социал-сиёсий таърибаси бойиди. Демак, ҳар бир гражданининг жамият ва давлат ишларини бошқаришда иштирок этиш имкониятлари ва эҳтиёжлари жуда ҳам ортди.

Демократия — бу шундай соғлом ва мусаффо ҳаво бўлиб, социалистик ижтимоий организм фақат ана шу ҳаводан нафас олиб соғлом ҳаёт кечирishi мумкин. Ана шунинг учун ҳам социализмнинг қудратли потенциалидан бизда ҳали тўла-тўйис фойдаланилмапти, деганимизда шунга назарда тутамизки, социалистик демократияни, унинг барча жиҳатлари ва кўринишларини янада ривожлантирмасдан туриб, жамият ривожини жадаллаштиришни тасаввур қилиб бўлмайди ва бунинг илжои йўқ.

Партия, Марказий Комитет ана шунги ҳисобга олиб, социалистик тузум демократизмини чуқурлаштиришга қаратилган чора-тадбирларни кўрмоқда. Советларига, касабга союزلари, комсомол, меҳнат коллективлари, халқ контролнини активлаштириш, ошкораликин кучайтириш тадбирларини ҳам ана шулар жумласига киритмокд лозим. Лекин ҳар ҳолда нимаки қилинган ва қилинаётган бўлса, шуларга кечаги кун ўлчовлари билан эмас, балки янги вазифаларнинг миёсёлари ва мураккаблигига қараб баҳо бермок керак. Ана шу вазифалар, янги таҳрирдаги партия Программасида таъкидланганидек, халқнинг социалистик ўз-ўзини бошқарувини изчил ва оғишмай ривожлантиришни талаб этади.

Социалистик жамиятда, айниқса ҳозирги шароитда бошқарув мутахассислар тоу доирасининг имтиёзли иши бўлмаслиги керак. Биз фақат назариядан эмас, балки ўзимизнинг кўп йиллик таърибамиздан ҳам шунги биламизки, халқнинг ўзи ўз ишларини реал тарзда бошқариб борган, миллион-миллион кишилар сиёсий ҳаётида иштирок этган вақтдагина социалистик тузум муваффақият билан ривожланиб бориши мумкин. Ана шу нарса Ленин тушунган маънодаги меҳнаткашларнинг ўз-ўзини бошқаруви бўлиб, у Совет ҳокимиятнинг моҳиятини ташкил этади, ўз-ўзини бошқариш асослари давлатчилигимиздан ташқарида эмас, балки унинг ичида ривожланади, бу давлат ва ижтимоий ҳаётнинг ҳамма тўқималарига тобора чуқур кириб боради, демократик централизмнинг мазмунини бойиатаи ва унинг социалистик табиятини мустаҳкамлайди.

Партия социалистик ўз-ўзини бошқарувини ривожлантиришнинг етакчи кучи ва асосий талчи бўлиб майдонга чиқмоқда. У жамиятда раҳбарлик ролини бажара бориб, ўзи ҳам ижтимоий-сиёсий ўз-ўзини бошқарувчи ташкилотнинг олий формасига айланган. КПСС партия ички демократиясини авж олдириб, сиёсий системанинг ҳамма бўғинларидан ишлаган коммунистларнинг активлигини ошириб, халқнинг социалистик ўз-ўзини бошқарувини чуқурлаштириш, омманнинг, ҳар бир кишининг мамлакат ишларидаги иштирокини кенгайтириш жараёнини тўғри йўналтириб туради.

Меҳнаткашларнинг революцион ижодкорлиги билан вужудга келган халқ депутатлари Советлари давр синовидан ўтди, ўзининг ҳаётийлигини, тўла халқ ҳокимиятини амалга ошириш, оммани бирлаштириш ва сафарбар этишда улкан имкониятларга эга эканлигини исботлаб берди. Социалистик демократизм таррақийети мантқиқнинг ўзи ваколатли Совет органларининг ана шу имкониятларидан мумкин қадар тўлароқ фойдаланиш гоят заруриликни кўрсатиб турибди.

СССР Олий Совети, иттифодош ва автоном республикалар Олий Советларининг фаолиятлари йил сайин тобора изчил ва самарали бўлаётганлигини кўтлаш мумкин ҳоло. Улар қонунчилики қатъий билан такомиллаштириллари, қонуларимиз қандай амал қилаётганлигини, ҳар бир давлат органи ва раҳбаринг иши қандай амалий самара бераётганин назорат қилиб боришлари керак. Олий Советларнинг сессияларида касабга союزلари, комсомол, бошқа жамоат ташкилотлари киритган тақлифлар, бошқарув органларининг ҳисоботлари, айрим ҳўжалик тармокларидаги аҳвол, регионларни ривожлантириш масалалари активроқ муҳомада қилиниши лозим.

Съезд делегатларининг алоҳида диққат-эътиборини маҳаллий Советлар фаолиятига жалб этмокчиман: Бутунги кунда улар халқ оммасини мамлакатни социал-иқтисодий ривожлантириши жадаллаштиришга сафарбар этилининг энг самарали бўғинларидан бири бўлишлари мумкин ва шундай бўлиши ҳам керак. Маҳаллий ҳокимият органлари сайловчилардан ваколат олар эканлар, ўз территорияларида ҳаётнинг ҳамма жиҳатлари учун масъулияти ҳам ўз зиммаларига оладилар. Агар кимдир: бу мен ҳал қиладиган масала эмас, дейдиган бўлса, Советлар учун масалани бу тахлитда кўйиш мақбул эмас. Уй-жой ва маориф, соғлиқни сақлаш ва оммавий талаб қилинадиган моллар, савдо ва хизмат кўрсатиш соҳаси, жамоат транспорти ва табиятнй муҳофаза қилиш аини улар ғамхўрлик қиладиган соҳалардир. Ана шу масалалар хусусида биз меҳнаткашлардан ҳали кўплаб таъналар эшитаяётган эканмиз, демак, Советларда ишчанлик ва ташаббускорлик етишмапти, уларнинг контроли бўш бўлати. Аммо Советларга асосли талаблар кўйиш билан бирга, бошқа нарсани ҳам кўрмаслик мумкин эмас: маҳаллий аҳамиятга молик бир қанча масалаларни ҳал этишда ҳозирча уларнинг имкониятлари чекланган, юқоридан туриб қараганда ҳаминча ҳам кўзга ташланавермайдиган ва жойларнинг ўзида яхшироқ ҳал этиш мумкин бўлган ишларда ҳам халдан зиёд марказлаштириш мавжуд.

Шу босндан биз маҳаллий ҳокимият органларининг мустақиллиги ва активлигини кучайтириш йўлини қатъий ўтказаверамиз. Ҳозир КПСС Марказий Комитети, СССР Олий Совети Президиуми ва Министрлар Советида шунга оид тақлифлар ишлаб чиқилмоқда. Уларнинг моҳияти шундан иборатки, кишиларнинг кундалик талаб ва эҳтиёжларини қондириш, ажратилаётган маблағлардан, маҳаллий имкониятлар ва резервлардан фойдаланиш, барча ташкилотларнинг аҳолига хизмат кўрсатиш борасидаги ишларини мувофиқлаштириб бориш ва контрол қилишга тааллуқли ҳамма ишларда ҳар бир Совет тўла ва масъулиятли хўжайинга айланиши керак. Шу муносабат билан Советларнинг ўз территорияларидан жойлашган юқори ташкилотларга бўйсунувчи корхоналар билан ўзаро муносабати, ана шу корхоналар иши натижаларидан маҳаллий ҳокимият органларининг манфаъдорлигини ошириш масалаларини батафсил кўриб чиқиш керак бўлади.

Советларнинг сессияларини тагин ҳам самаралироқ қилиб ўтказиш, доимий комиссияларнинг тахлийли ва назорат қилиш фаолиятини кучайтириш, депутатлар сўровлари практикасини яхшилаш лозим. Комиссияларнинг тавсиялари, депутатларнинг тақлифлари ва мулоҳазалари ижроия органлари томонидан пухта қараб қилиниши ва ҳисобга олинishi керак.

Советлар фаолиятини яхшилаш юзасидан бундан кейинги қилинадиган ишлари белгилар эканмиз, бу ишларнинг бирортаси ҳам депутатлар ташаббускорлиги билан мустаҳкам

гоят зийрак ва принципал бўлишимиз лозим! (Давомили қараскалар).

Партия ишлаб чиққан социал сисётат кўп қиррали ва тамомила амалга оширса бўладиган сисётатдир. Аммо, муваффақият кадрларнинг социал мўлжалга биноан иш тутishi, планларининги рўёбга чиқаришдаги собитқадамлик ва ташаббускорликка ҳал қилувчи даражада боглиқдир. Партия, совет, ҳўжалик ташкилотлари, касабга союزلари, ҳар бир раҳбар кишиларнинг конкрет эҳтиёжлари, манфаатлари ҳақида ғамхўрлик қилишга тинимсиз эътибор беришлари лозим. Социал соҳа томон қатъий бурилиш ясай олсак, ана шунда ҳаётимизнинг кўпгина бутунги ҳамда эртанги проблемалари шу дамгача бўлганига қараганда тезроқ ва самаралироқ ҳал этилади. (Гўлдурос, давомили қараскалар).

ланмас экан, тегишли натижа бера олмаслигини унутмаслигимиз керак. Партия бундан буюн ҳам давлат ишларини юксак савияда олиб боришга қодир бўлган энг муносиб кишилар депутатликка сайланиши, Советларнинг состави мунтазам равишда янгиланиб бориши тўғрисида ғамхўрлик қилаверади. Шу жиҳатдан қараганда, афтидан, сайлов практикамизга ҳам зарур тузатишлар киритиш пайти келди. Бу соҳада ҳал этилиши керак бўлган кўпгина масалалар тўпланиб қолди.

Партия халқ сайлаб қўйган вакилларнинг обрў-эътиборини мустаҳкамлашни ва шу билан бирга уларнинг сайловчилар олдидаги масъулиятини ҳар жиҳатдан ошириши ўзининг бурчи деб ҳисоблаб келди ва ҳисобламоқда. Депутат деган ном лавозимга қўшимча нарса эмас, фахрли имтиёз эмас, балки Советда, аҳоли орасида катта ва қийин ишларни бажариш демокдир. Депутатлар статуси тўғрисидаги қонун оғишмай бажарилиши учун, ҳар бир депутат ўз ваколатларини реал амалга оширишда ҳамма имкониятларга эга бўлиши учун барча зарур ишларни қилиши лозим. (Қараскалар).

Халқнинг ўз-ўзини бошқарувини ривожлантириш бошқаришдаги, Советларнинг ижроия комитетлари, уларнинг аппаратлари, бошқа бирча давлат органлари фаолиятидаги демократик асосларнинг янада чуқурлаштирилиши тақозо этади. Бу соҳада асосан ўз ишини яхши биладиган, иш учун жон куйдирадиган ходимлар ишлайдилар. Бироқ шунги ҳаминча ёлда тутиш лозимки, ҳар қандай аппарат меҳнаткашларнинг манфаъадорлик билан қўрсатган мададига ҳамда бошқарувда иштирок этишга тайямас экан, у ҳолда бу аппарат ходимлари ҳар қанча эътиб бўлсалар ҳам ҳеч нарсага эриша олмайдилар. Давримиз аппарат иши даражасига нисбатан тобора кескин ва қатъий талаблар қўймоқда. Бу соҳада эса камчилиқларимиз оз эмас, маҳкамачилик ва маҳаллийчилик, масъулиятсизлик, бюрократизм, кишиларга ҳоқийдалик билан муносабатда бўлиш ҳолларида тез-тез дўр келимоқда. Бундай ҳолларнинг асосий сабабларидан бири — аппарат ишининг меҳнаткашлар томонидан, Советларнинг ўзлари, жамоат ташкилотлари томонидан назорат қилинишининг бўшашиб кетганлигидадир.

Шуни ҳисобга олиб, партия ҳар бир гражданга бошқарувга оид қарорларни ишлаб чиқишга фаол таъсир кўрсатиш, бу қарорларнинг бажарилишини текшириш, аппарат фаолияти тўғрисида зарур ахборот олиш учун реал имконият берадиган ҳамма восталарини ишга солиш вазифасини қўймоқда. Барча бошқарув органларининг меҳнат коллективлари олдида ва аҳоли йнгишлиларида мунтазам ҳисобот бериб бориш системаси ҳам ана шу мақсадга бўйсундирилиши лозим. Бу соҳада халқ контроли комитетлари, гуруппалари ва постлари, касабга союزلарнинг жамоатчилик асосидаги инспекциялари, оммавий ахборот воситалари кўп иш қилиши мумкин.

Сайлаб қўйиладиган органларнинг ўзлари ҳам ўз аппаратига нисбатан талабчанроқ, қаттиққўрқоб бўлиши керак. Аппаратнинг узок вақт алмаштирилимаган ходимлари кўпичига янгиллики сезмайдиган бўлиб қолиши, ўзлари тузатган иштуруқияларни пеш қилиб, кишилардан ўзларини олиб қочаётганликларини, баъзан эса сайлаб қўйиладиган органлар ишига тўсқинлик қилаётганликларини кўрмаслик мумкин эмас. Чамасан, Совет органларига, умуман барча жамоат органларига ҳар бир сайловдан сўнг ўз аппаратидан масъул ходимларни аттестациядан ўтказиб, шу аппарат кадрлар составида кераклик ўзгаришларни амалга ошириш имконини берадиган тартибни ишлаб чиқиш пайти келди. (Қараскалар).

Давр мамлакатни бошқариш ишига жамоат ташкилотлари тобора активроқ жалб этилишини тақозо этмокда. Бироқ бизнинг жамоат ташкилотларимиз ишига ана шу нуқтан-назардан қарайдиган бўлсак, уларнинг кўпларида ташаббускорлик етишмаётганлиги равшан бўлиб қолади. Бир қанча ҳолларда улар оммага етарли даражада тайяммай, энг аввало аппаратлардаги штатлар кучи билан бюрократларча ҳаракат қилишга уринадилар. Бошқача қилиб айтганда, жамоат ташкилотларининг халқчил, ижодий, ташаббускорлик табияти ҳали тўла рўёбга чиқмапти.

Бизда касабга союزلари энг оммавий ташкилотдир. Улар ишчилар, хизматчилар ва колхозчиларнинг талаб-эҳтиёжларини қондириш, муносабатни ривожлантириш, интнзомни мустаҳкамлаш, меҳнат унумдорлигини ошириш учун умуман кўп иш қиялтилар. Шунга қарамай, меҳнаткашларнинг қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш, меҳнатины муҳофаза этиш ва техника хавфсизлиги ҳақида, соғломлаштириш, спорт, клуб муассасалари қурилиши ва уларнинг иши тўғрисида гап борганда, касабга союз комитетларидан баъзан жановсар собитқадамлик ва қатъият етишмай қолмоқда. Ўз-ўзидан равшанки, бундай суф фаолият ишлаб чиқариш ҳақида ўйлаб, инсонни унутиб қўяётган ҳўжалик ходимларига қўл келмади. Аммо социал сисётат, меҳнаткашларнинг манфаатлари касабга союزلари учун ҳаминча биринчи галдаги вазифа бўлмоғи керак. (Қараскалар). Улар фаолиятининг асосий мазмунини ҳам мана шундан иборат. Бунинг учун ВЦСПС, бошқа касабга сою органлари жуда катта ҳуқуқларга, жуда кўп давлат маблағларига, ҳатто ўз маблағларига эга. Касабга союзлар зиммасига юклатилган вазифаларни улар учун бирор кимса ҳал қилишини кутиб ўтирмай, ана шу маблағлардан дадил ва кенг фойдаланиш лозим.

Ўртоқлар, келажатимиз кўп жиҳатдан бутунги кунда биз ёшларни қандай тарбиялаётганимизга боглиқ. Бу бутун партиянинг, бутун халқнинг вазифасидир. Бу Ленин комсомолнинг энг муҳим, тўб вазифасидир. Бизнинг ёшларимиз билимдон, меҳнатсевар, жасорат ва фидойиликка ҳаминча тайёр турган, социализмга садоқатли ёшлардир. Аммо кекса авлоднинг бурчи шундан иборатки, бу авлод ўринбосарлар тагин ҳам ақлдор, қўбиятдироқ, билимдонроқ бўлиши учун. Улар Октябрь васият қилган аждолат ва озоодлик идеаллари эстафетасини келакка сари муносиб олиб бориши учун ҳамма ишни қилиши керак. (Қараскалар).

В. И. Ленин коммунизм куриши фақат китоблардан ўрганиб бўлмайди, масъулиятли ишларни топишмай туриб, масъулият ҳиссини тарбиялаб бўлмайди, деб уқтирган эди. 80-йилларнинг ёшлари дунёқарашининг кенглиги билан, билимдонлиги, серғайратлиги билан ажралиб туради. Айтишим мумкинки, ёшларнинг гайрати жўшиб турибди. Улар ижтимоий ҳаётнинг ҳамма соҳаларида ўзларини кўрсатиш учун имконият қидирмоқдалар. Комсомол эса ана шу интилишни халқ ҳўжалигида, фан ва техникада, билимларни ва маданиятни эгаллашда, сиёсий ҳаётда ҳамда Ватанин ҳимоя қилишда — ҳамма жойда ҳар жиҳатдан қўллаб-қувватлаш лозим. Бунинг устига ана шу иш ҳар қандай ишга нисбатан ҳам изланувчанлик характерида бўлиши, ёшларга қизғинарли ва тушунарли бўлиши, ишлаб чиқаришда, ўқирда ва турмушда, бўш вақтдан фойдаланишда ёшларнинг эҳтиёжлари билан мустаҳкам боглиқ бўлиши лозим. (Қараскалар).

Партия, совет ва ҳўжалик органлари комсомол билан биргаликда ёшларнинг вакилларини бошқарув, ишлаб чиқариш, фан, маданиятда раҳбарлик ишларига кўтариш йўлини изчиллик билан ўтказишлари керак. Биз ёшларга ҳаминча йўл очик, деймиз. Бу тўғри гап. Аммо бу сўзлар ўз кучини йўқотмаслиги, йўл эса ҳаминча чинакамига кенг бўлиши учун мунтазам куч-гайрат сарфлаиши лозим.

Умуман, КПСС Марказий Комитети касабга союз ва комсомолнинг, ижодий союзлар ва қўнғилли жамиятларнинг

халқ социалистик ўз-ўзини бошқарув системасидаги ролини янада кучайтириш юзасидан бундан буюн ҳам тегишли чора-тадбирларни қўришни мақсадга мувофиқ, деб ҳисоблайди. Хусусан, давлат органлари тегишли касабга союз, комсомол,хотин. қизлар ташкилотлари иштироки билангина ёки уларнинг ролигини олдиндан олиш йўли билан ҳал этадиган масалалар доирасини кенгайтириш, бир қанча ҳолларда ана шу ташкилотларда бошқарувга оид қарорларнинг амалга оширилишини тўхтатиб туриш ҳуқуқини бериш кўзда тутилмоқда.

Бизнинг партия Программамиз бевосита демократиянинг, давлат қарорлари ва бошқа қарорларни ишлаб чиқиш, қабул этиш ва бажаришда халқ оммаси бевосита иштирокининг барча шаклларидан энг самарали фойдаланишга қаратилган. Бу соҳада ижтимоий ҳаётнинг барча жабҳаларида, аввало экономикада иш олиб боруви меҳнат коллективининг роли гоят каттадир. Корхоналар ҳуқуқининг кенгайтирилганлиги, ҳўжалик ҳисобининг жорий этилиши ва социалистик омиликорлиқнинг кучайтирилиши меҳнат кишинининг активлиги ошган тақдирдагина реал мазмунга эга бўлади. Ишчилар ўз корхонаси планларидан хабарсиз қоладиган, уларнинг тақлифлари тегишли эътиборсиз ва ҳисобга олинмай қолиб кетадиган фактлар ҳали ҳам учраб турганлигига тоғат қилиб бўлмайди. Бу фактлар баъзи жойларда ҳали ҳам эскичасига иш олиб борилаётганлигини, бу эса ишчи ва хизматчиларни бошқарувга жалб этишга, уларда ишлаб чиқаришнинг тўла ҳуқуқли хўжайинлари туйғусини тарбиялашга халаф бераётганлигидан дарак беради.

Бундан икки йил муқаддам қабул қилинган меҳнат коллективлари тўғрисидаги қонун сўзсиз равишда ишчи ва хизматчиларнинг ташаббускорлигини жонлангиришга ёрдам берди. Лекин, ҳозирча бу қонун биз кутган натижани бера-лпти, деб айта олмаймиз. КПСС Марказий Комитетиди Минис автозаводи ва бошқа корхоналарда мазкур қонунни қўлланиш практикаси ҳақидаги масаланинг муҳомада қилиниши ҳам худди шунги кўрсатди. Бундан бир хил хулоса чиқариш мумкин: қонунда кўзда тутилган демократик принциплар ва нормаларни кундалик иш практикасида айлантиришга имкон берадиган механизмини тўбдан яхшилаш лозим. Меҳнат коллективларининг қарорлари узил-кесил қарор, деб ҳисобланадиган проблемалар доирасини қадамба-қадам кенгайтириб бориш, ишчилар ва хизматчилар умумий йнги-лишлари ролини, уларнинг қарорларининг бажарилиши учун масъулиятини ошириш лозим. Фақат бригадалардагина эмас, корхонада ҳам, умумий мажлислар ўртасидаги даврда, ай-тайлик, маъмурият, партия, касабга союз, комсомол ташкилотлари, бригада кенашлари, ишчилар, мутахассислар вакилларидан иборат меҳнат коллективни кенгаши ишлаб туриши лозим, деган масала кўтарилмоқда.

Ҳўжалик ҳисобидаги илгор бригадалар ҳозирнинг ўзидаёқ ўз раҳбарларини ўзи сайлайдилар. Ўз-ўзини бошқаришини бошлангич аъчейкас бўлиб қолмоқда. Амалиёт бу ишининг ҳаётийлигини кўрсатиб турибди. Ишлаб чиқаришни бошқаришда демократик асосларни ривожлантирга бориб, афтидан, сайлаб қўйишни ҳамма бригадларига нисбатан қўланиши, сўнг эса корхонанинг баъзи бир категориядаги раҳбар ходимларига — мастерлар, смена, участка, чех бошлиқлари, совхозларнинг бўлим бошқарувчиларига нисбатан ҳам аста-секин жорий қилиш мақсадга мувофиқ эканлигини практика тасдиқламоқда. Централизмни демократия билан, халқ ҳўжалигини бошқаришда яна бошчилигини сайлаб қўйиш билан қўшиб олиб боришининг ҳозирги шароит талабларига жавоб берадиган формаларини худди шу жойдан қидириш кераклигини кўп йиллик таърибга кўрсатиб турибди. (Қараскалар).

Колхозларга ва бошқа кооператив ташкилотларга раҳбарлик қилишнинг демократик принципларига оғишмай риоя қилиниши, уларнинг уставлари талабларининг бажарилиши тўғрисида доимо ғамхўрлик қилиниши керак. Сўнгги вақтда бу ишларга эътибор бўшашиб кетди, кооперация ҳақида кўплар аралашмоқда. Партия ва совет органлари колхоз, кооператив ўз-ўзини бошқаруви беникусон ишлашини кузатиб боришлари, таъзиқ ўтказиш ва маъмуриятчиликнинг ҳар қандай кўринишларига йўл қўймасликлари керак.

Бизнинг Конституциямиз мамлакат ҳаётининг йирек масалалари, маҳаллий Советлар қарорлари лойиҳалари юзасидан умумхалқ муҳомадалари ўтказилишини ва умумхалқ овозига қўйилишини кўзда туттади. Бу жуда муҳим масала юзасидан қонун тайерлашни жадаллаштириш керак. Биз бевосита демократияни ривожлантиришнинг гражданиларнинг йнгилишлари, сайловчиларнинг нақазлари, меҳнаткашларнинг хатлари, матбуот, радио, телевидение, жамоатчилик фикрини билишининг, омма эҳтиёжлари ва кейфийатларига оператив таразда, сезгирлик билан жавоб қилишининг барча воситалари каби ишончли каналлардан тагин ҳам яхшироқ фойдаланишимиз керак.

Ошкораликин кенгайтириш биз учун принципал масаладир. Бу сиёсий масаладир. Ошкоралик бўлмаса демократизм ҳам, омманнинг сиёсий ижодкорлиги, унинг бошқарувда иштироки ҳам бўлиши мумкин эмас. Бу, таъбир жоиз бўлса, ўн миллионлаб ишчилар, колхозчилар, зиёлиларнинг ишга давлат нуқтан-назаридан, масъулият туйғуси нуқтан назаридан қарашининг таровидир, кадрларини психологиясини қайта куришнинг бошлангич нуқтасидир. (Давомили қараскалар).

Ошкоралик тўғрисида гап борганда, баъзан камчилик ва нуқсонларимиз ҳақида, ҳар қандай жонли ишда муқаррар равишда бўладиган қийинчиликлар тўғрисида эҳтиётроқ бўлиб гапиришга даъват этилади. Бу ўринда фақат битта, ленинча жавоб бўлиши мумкин: коммунистларга ҳаминча ва ҳар қандай шароитда ҳақиқат керак. (Давомили қараскалар). Совет кишилари олға ҳаракат қилишимизга халақит бераётган нарсаларга муросасизлик билан берилган ҳамадан қанчалик қатъият билан қўллаб-қувватлаётганликларини сўнгги йилининг таърибаси кўрсатди. Енгил-ели иш қилишга, қўбюямачилик билан шугулланишга ўрганиб қолган кишилар эса давлатда ва жамиятда қилинаётган ҳамма ишларнинг ошкоралиги,

IV. ПАРТИЯ ТАШҚИ СИЁСЙ СТРАТЕГИЯСИНИНГ АСОСИЙ МАҚСАДЛАРИ ВА ЙЎНАЛИШЛАРИ

Ўртоқлар! Мамлакатни иқтисодий ва социал ривожлантириш соҳасидаги энг асосий вазифалар КПССнинг халқаро стратегиясини ҳам белгилаб беради. Бу стратегиянинг бош мақсади бағоят равшан, у ҳам бўлса — совет халқига мустаҳкам тинчлик ва эринлик шароитида меҳнат қилиш имкониятини таъминлаб беришдан иборат. Партиянинг ташқи сисётатимизга нисбатан қўйилдиган энг биринчи программавий талаби, моҳият эътибори билан мана шундан иборат. Ҳозирги вазиятда бу талабни бажариш—аввало ядро урушига моддий таъйиарликни тўхтатиш демокдир.

КПСС вужудга келган вазиятни атрополича чамалаб кўриб, шу асрининг охиригача оммавий қирғин курулини бутунлай тутатишнинг ахлит программасини — ўз миёсёлари ва аҳамияти жиҳатидан тарихий программаи илгари сурди. Бу программаининг амалга оширилиши инсоният олдида ривожланишнинг принципал бошқа палласини, бутун диққат-эътиборни фаият бунёдкорликка қаратиш имконини очган бўлур эди.

Ўзларингизга маълумки, биз ўз тақлифларимиз билан одатдаги дипломатия воситалари орқалигина мурожаат этиб қолмай, шу билан бирга бевосита жаҳон афкор оммасига, халқларга мурожаат этидик. Замоначининг ақлиқ ҳақиқатларини پروвардигача тушуниб олиш пайти келди: ядро қурли замирида инсон зотини ер юзидан сулуриб ташлашга қодир бўлган офат яшириниб ётибди. Бизнинг мурожаатномамиз КПСС ташқи сиёсий стратегиясининг очик, ҳалол, ленинча характерини яна бир бор таъкидлаб турибди.

Социалзм давлатлараро сиёсий ва иқтисодий зиддиятларни, мафкуравий низоларни бартараф этиш воситаси сифатида урушни ҳеч сўзсиз рад этди. Қуролсиз ва зфравонликсиз дунё, ҳар бир халқ ўз ривожланиш йўлини, ўз турмуш тарзини эркин танлаб оладиган дунё — бизнинг олий мақсадимиздир. (Давомили қараскалар). Бу — коммунистик идеология инсонпарварлигининг, унинг маънавий қадриятларининг ифодасидир. Шу сабабли келгусида ҳам ядро уруши хавфига, қуролланиш пойгасига қарши, ялли тинччиликни сақлаш ва мустаҳкамлаш учун кураш партиянинг жаҳон майдонидидаги фаолиятининг асосий йўналиши бўлиб қолаверади.

Бу сисётатнинг ўрнини босаолдиган бошқа йўл йўқ. Халқаро ишлардаги кескинликлар даврида бу гап айниқса тўғридир. Урушдан кейинги ўн йилликларда ҳали ҳеч қачон

халқ назорати остида бўлиш, халқ назарида туриш шароитларида тинирчилаб қолишди. (Қараскалар). Шу босндан биз ошкораликин тўхтовсиз ишлайдиган системага айлантиришнинг керак. Бу марказда-ку зарур, лекин бу кишилар яшаб ва меҳнат қилаётган жойларда янада кўпроқ зарур. Кишилар давлат миёсёлида ҳал этилаётган нарсаларига эмас, маҳаллий партия ва совет органлари, корхоналарнинг маъмуриятлари ва касабга союз ташкилотлари қандай қарорлар қабул қилаётганликларини ҳам билишини истайдилар.

Совет кишининг социал-сиёсий ва шахсий ҳуқуқлари ҳамда эркинликлари жами социалистик демократизмни кенгайтириш ва янада ривожлантириш вазифаларига хизмат қилмоғи лозим. Бу ҳуқуқлар ва эркинликларни чуқурлаштиришни, уларнинг гарантйасини мустаҳкамлашни партия билан давлат ўзининг биринчи даражали бурчи деб ҳисоблайди. Лекин социализмнинг моҳияти шундаки, гражданининг ҳуқуқлари унинг бурчидан ажралган ҳолда бўлмайди ва бўлиши ҳам мумкин эмас. Худди шунингдек ҳуқуқларсиз бурч ҳам бўлмайди.

Бунёдкорлик ишида, камчиликларни бартараф этишда, суинишмолларни, ҳар қандай нохуш ҳолисаларни, ҳуқуқимиз ва ахлоқимиз низомадаридан чеклинишларни тутатишда меҳнаткашларнинг ҳамманинг ва ҳар бир кишининг активлигини ошириш лозим. Демократия социалистик қонунчиликни мустаҳкамлашнинг энг муҳим воситаси бўлиб келди ва шундай бўлиб қолаверади, мустаҳкам қонунчилик эса демократиямизнинг ажралмас қисмидир.

Сўнгги вақтда жамият ҳаётининг ҳамма соҳаларида ҳуқуқ-тартиботни мустаҳкамлаш юзасидан кўп ишлар амалга оширилди. Лекин бу соҳадаги куч-гайратлар мутлақ

СОВЕТ ИТТИФОКИ МУСОБИСТИК ПАРТИЯСИНИНГ XXVII СЪЕЗДИ ЎРТОҚ М. С. ГОРБАЧЕВ ДОКЛАДИ

(Давоми. Боши еттиччи бетда).

Биринчиси. Ҳозирги қуролининг характери биронта давлатнинг ҳарбий-техникавий воситалар билан, айтилик, ҳатто энг қудратли мудофаани барпо этиш билан ўзини ҳимоя қилиш умидини қолдирмайди. Хавфсизлигини таъминлаш тобора кўпроқ сиёсий вазифа бўлиб қолмоқда ва бу вазифасини сиёсий воситалар билангина ҳал этиш мумкин. (Қарсаклар). Қуролсизланиш йўлидан бориш учун аввало хоҳиш-ирода керак. Хавфсизлик абадул абад интиқомдан даҳшатга тушиш, яъни «тўхтатиб қолиш» ёки «қўрқува солиш» доктриналарига асосланиши мумкин эмас. Бутун дунё ядро қуролининг тутқин бўлиб қоладиган мана шундай вазиятнинг бемаънилиги ва гайри ахлоқийлиги тўғрисида гапирмаганда ҳам, бу доктриналар эртани ёки кечми назорат остида қичиб кетиши мумкин бўлган қуролининг пойгасини рағбатлантиради.

Иккинчиси. Башарти СССР билан АҚШ ўртасидаги муносабатлар тўғрисида гапирганда, хавфсизлик фақат муштарак бўлиши, умуман халқро муносабатлар олинган тақдирда эса — фақат ялпи бўлиши мумкин. Нукўл ўзи ҳақида, айниқса бошқа томон зарарига маъмурий қилиш олиб даражадаги донишмандлик эмас. Ҳамма ўзини баббаравар хавфсиз ҳис қилиши керак, чунки ядро асининг даҳшатлари ва ташвишлари сўйсизда ва нонкрет ҳаракатларда номуайилини келтириб чиқаради. Замон омилининг нозик моҳиятини эътиборга олиш жуда муҳим бўлиб қолмоқда. Оммавий қирғин қуролининг янги системалари пайдо бўлиш танглич ҳолатларида уруш ва тинчлик масалалари юзасидан сиёсий қарорлар қабул қилиш учун вақтни муттасил қисқартирмоқда, имкониятларни торайтирмоқда.

Учинчиси. АҚШ, унинг ҳарбий сановат машинаси милитаризминг ҳаракатлантирувчи кучи бўлиб қолмоқда, бу машина ўз тезлигини ҳозирча камайитирмоқчи эмас. Бунинг эътиборга олиш керак, албатта. Аммо биз яхши тушунамизки, ҳарбий сановат комплексининг манфаатлари ва мақсадлари Америка халқининг манфаатлари ва мақсадлари билан, шу буюк мамлакатнинг ҳақиқий миллий манфаатлари билан мутлақо айнан бир нарса эмас.

Дунё, табиқини, АҚШдан ва унинг чет эллардаги эгаллаб олган базаларидан анча кенгрок. Бинобарин, жаҳон сўйсизда гарчи жуда муҳим бўлса ҳам қандайдир бitta мамлакат билан муносабатларига ўралашиб қилиш ярамайди. Бундай қилиш, тажриба кўрсатадиган, кўнчинг ўзига ортқиқча ишончилини рағбатлантиради, холос. Аммо биз Совет Иттифоқи билан АҚШ муносабатларининг ҳолати ва характери жуда муҳим аҳамият бераётганимиз ўз-ўзидан равшан. Мамлакатларимизнинг бирталай яқинлашув нуқталари бор, бир-бири билан тинчликда яшашга, тенг ҳуқуқли ва ўзаро манфаатли асосда — фақат тенг ҳуқуқли ва ўзаро манфаатли асосдагина ҳамкорлик қилишга объектив эҳтиёжи бор. (Давомли қарсаклар).

Тўртинчиси. Дунё шитобли ўзгаришлар жараёнини бошдан кечирмоқда. Бас, шундай экан, унда ҳеч ким мавжуд ҳолатни абадий сақлаб қолишга қодир эмас. Дунё неча ўнлаб давлатлардан иборат, улардан ҳар бирининг мутлақо қонуний манфаатлари бор. Улар олдиди, истисносиз барча давлатлар олдиди улкан вазифа: социал, сиёсий ва мафкуравий зиддиятлардан кўз юммай, халқро майдонда ўзини ваъзин ва эҳтиёткор тутиш, маънавий яшаш, яъни болабалик билан халқро алоқа ва ҳамкорлик шарафотида яшаш илми ва маҳоратини эгаллаб олиш вазифаси турибди. Аммо бу ҳамкорлигини кенг майдонга олиб чиқиш учун ҳар бир давлат камситишдан, жазо чораларидан ва империалистик, янги мустамлакачилик сўйсизлигини боққа иллатиларидан баббаравар тарзда ҳимоя қиладиган халқро иқтисодий хавфсизлигини кенг қамровли системаси ҳам зарур. Бундай система қуролсизланиш билан бир қаторда умуман халқро хавфсизлигини ишончи таянчи бўлиб қолиши мумкин. (Қарсаклар).

Қисқа қилиб айтганда, ҳозирги дунё урушлар ва ўзвонлик сўйсиз учун жуда кичик ва мўрт бўлиб қолган. Асрлар давомида урушлар ва қуроли жоғроларлар маъбулчилиги, уларга йўл қўйиш мумкинчилиги асосланиб келган фикр ва ҳаракат тарзидан қатъийан ва узил-кесил воз кечилмас экан, дунёни омон сақлаб қолиб бўлмайди.

Бу эса ядро урушининг ўзида ҳам, қуролининг пойгасида ҳам ютиб чиқиш мумкин эмаслигини англаш демакдир. Бундай пойгани ерда давом эттириш, айниқса уни космога ёйиш ядро қуролини жамлаш ва тақомиллаштиришнинг бу сиз ҳам қалтис юксак сўйсизлиги жадаллантиради. Дунёдаги вазият сўйсизликларнинг ақл-идроқига ёни хоҳиш-иродага боғлиқ бўлиб қолмаган характер насб этиши мумкин. Бу вазият техникага, ҳарбий технократия мантқиқига қарам бўлиб қолади. Бинобарин, ядро урушининг ўзига эҳсос, унга тайёргарлик қўриш, яъни қуролининг пойгаси, ҳарбий устидики яшатиш ҳам объектив равишда ҳеч кимга сиёсий наф келтира олмайди.

Бу эса бир-бирига қарама-қарши бўлиб турган томонларнинг ядровий потенциаллари балансининг ҳозирги даражаси бениҳоя юқори эканини англаб олишга ҳам билдиради. Ҳозирча бу даража шу томонлардан ҳар бири учун баббаравар таҳлика солиб турибди. Фақат ҳозирчагина шундай. Ядровий қуролининг пойгасининг давом эттирилиши мана шу баббаравар таҳликани муқаррар қўйайтиради ва уни шундай бир маррага олиб бориши мумкинки, ўшанда ҳатто тенглич ҳам ҳарбий-сиёсий тийилиб туриш омили бўлмай қолади. Демак, аввало, ҳарбий қаршима-қаршилиқ даражасини анча камайитириш зарур. Бизнинг асримизда чинакам тенг хавфсизлигини стратегик балансининг энг юксак даражаси эмас, балки энг қўйи даражаси гарантйалайди, ядро қуроли ва оммавий қирғин қуролиларининг боққа турларини бу баланسدан бутунлай чиқариб ташлаш зарур. (Қарсаклар).

Нихоят, бу, ҳозирги вазиятда барча давлатлар ўртасида ҳамкорлик ва ўзаро ҳамжиҳатликдан боққа йўл йўқ эканини англаб олишни билдиради. Шундай қилиб, капитализм билан социализм ўртасидаги ўзаро кураш — фақат ва нукўл тинч мусобақа ва тинч рақобат шакарлиқидигана ўтиши мумкин бўлган объектив — таъйидлаб айтмади, объектив — шарт-шароитлар вужудга келди.

Биз учун тинч-тотув яшаш — сиёсий йўлдир, СССР келгусида ҳам шу йўлга муттасил амал қилавериш ниятидадир. (Давомли қарсаклар). КПСС ташқи сиёсий стратегиянинг давомилигини таъминлаш билан бирга ҳозирги дунёнинг реаллиқларидан келиб чиқадиган актив халқро сўйсизни ўтказиберади. Бир-иккита, ҳатто жуда интенсив тинчлик юришлари билан ҳам халқро хавфсизлик проблемаларини ҳал этиб бўлмайди, албатта. Ички, планли ва саботли ишгина муваффақиятга олиб бориши мумкин.

Ташқи сўйсиздаги давомилик, айниқса тўпналиб қолган проблемаларга ёндашишда босиб ўтилган йўлни шунчаки тақорлаш деган маънони асло билдирмайди. Ўз имкониятларини баҳолашда алоҳида аниқлик, қарорлар қабул этишда сабр-тоқат ва гоёт юксак масъулият лозим. Принциплар ва позицияларни ҳимоя қилишда қатъийлик, тактика соҳасида қайишқоқлик, ўзаро мақбул муроаларга келишга тайерлик, муқофлиқини эмас, балки мулоқот ва ҳамжиҳатлигини қўзлаб иш тутиш зарур.

Эларнингизга маълумки, биз ўз ташаббусимиз билан бир қанча қадамлар қўйди — Европада ўртача олислик ракета-ларини жоёлаштиришни тўхтатиб қўйди, шу ракета-лар сонини қисқартирди, жамми ядровий портлатишларни тўхтатди. Москвада ва чет элларда дунёдаги қўпгина давлатларнинг рақобатлари ёки ҳўкумат аъзолари билан сўбатлар ўтказилди. Совет—Ҳиндистон, Совет—Франция ва Совет—Америка олий даражадаги учрашувлари зарур ва фойдали қадамлар бўди.

Совет Иттифоқи қуролининг пойгасини тўхтатиш, давлатлар ўртасида ишончини мустаҳкамлаш мақсадида Женева, Стокгольм, Венадаги музокара-ларга янги омил бахш этишга интилиб, актив куч-гайрат сарфлади. Музокара-лар — ҳаммиса ҳам нозик, мураккаб иш. Манфаатларнинг ўзаро мақбул балансини қўзлаб иш тутиш музокара-лардаги асосий вазифадир. Оммавий қирғин қуролини сиёсий найранглар воситасига айлантириш ҳам деганда беадаблик, сиёсий жиҳатдан эса масъулиятсизлиқдир.

Нихоят бизнинг шу йил 15 январдаги Байёотимиз, умуман бизнинг программимиз — аслида ядро-космик даврида хавф-хатарсиз дунёни барпо этиш фалсафаси билан конкрет ҳаракат платформасининг қотишмасидир. Совет Иттифоқи қуролсизланиш проблемаларини бутун бир комплекс деб бил-б, унга шу тарзда ёндашишни тақлиф қилмоқда, чунки хавфсизликка тааллуқли ишларда бир нарса иккинчиси би-

лан боғлиқдир. Бунда гап бир йўналишда қаттиқ боғлиқ қилиб қўйиш ёки «ён беришга» уриниш, боққа йўналишда тўсиқ қўйиш ҳақида бораётгани йўқ. Бунда гап вақт жиҳатидан қатъий ҳисоб-китоб қилиб қўйилган айни аниқ-равшан ҳаракатлар плани ҳақида бормоқда. СССР бу планини келгуси йиллардаги ўз ташқи сўйсизлигининг марказий йўналишини деб билди, уни рўёбга чиқаришга сабот билан интилаберида. (Қарсаклар).

Совет ҳарбий доктринаси ҳам олға сурилган ташаббусларнинг ҳарфи ва руҳига тўла мувофиқ равишда қурилади. Бу доктринанинг йўналишини фақат мудофаа характериға эга. Биз ҳарбий соҳада бундан бунён ҳам ҳеч кимнинг ўз хавфсизлиги учун қўриқни, ҳатто ҳаёлда бўлса ҳам қўриқни учун асос тўғилмайдиган тарзда иш тутабериш ниятидамиз. Аммо биз ҳам, иттифокчиларимиз ҳам бизнинг боқимиз узра таҳлика солиб турган хавф-хатар тўғрисида баббаравар тарзда халос бўлишни истаймиз. СССР ядро қуролини биринчи бўлиб ишлатмаслик мажбуриятини ўз зиммасига олди ва унга қатъий амал қилади. (Қарсаклар). Ҳарбий сценарийларнинг ядро қуроли билан ҳўкум қилиш сценарийларининг мавжудлиги сир эмас. Бизнинг уларни эътиборга олмаслиқка ҳажимиз йўқ. Совет Иттифоқи ҳар қандай вариантдаги ядро урушига астойдил қаршидир. Бизнинг мақсадимиз оммавий қирғин қирғин қуролини муомаладан чиқариб ташлаш ҳарбий потенциални оқилона миқдорларда чеклаб қўйиш тарафдоридир. Аммо бу миқдорнинг характери ва даражаси АҚШнинг, унинг боқларати шерикларининг позициялари ва хатти-ҳаракатлари билан белгиланиб келмоқда. Мана шундай шарафотида биз шунга қайта-қайта тақорлаймиз: Совет Иттифоқи ор-тқиқ хавфсизлиқни даъво қилмайди, камроқ хавфсизликка рози бўлмайди. (Давомли қарсаклар).

Контрол проблемасига эътиборини қаратиб ўтмоқчиман, Биз контролда алоҳида аҳамият бераемиз. СССР контрол учун оқи эканини, биз контролдан боқшалар билан баббаравар манфаатдор эканимизни неча марталаб билдирдик. Кенг қамровли жуда қаттиқ текшириш — қуролсизланиш жараёнининг энг муҳим элементи деса бўлади. Бизнинг на-заримизда, ишонинг моҳияти қуйидагича: контрол бўлмаса қуролсизланиб бўлмайди, аммо қуролсизланиш бўлмаса контролдан ҳам маъно йўқ. (Қарсаклар).

Яна бир принципиал гап. Биз «самовий урушларда» ўз муносабатимизни етарли равишда батафсил айтдик. АҚШ ҳозирнинг ўзидаёқ бу программга қўпгина иттифокчиларини тортиди. Масаланинг ўзгариб бўлмайдиган тус олиб кети-тиш хавфи туғилмоқда. Қуролининг пойгасининг космога қўмаслигини гарантйалайдиган реал қарорни келиш йўлини вақт ганиматиди қилириб топиш гоёт зарурдир. «Самовий урушлар» программасидан ҳам қуролининг пойгасини да-вом эттириш омили, ҳам тубдан қуролсизланиш йўлидаги тўсиқ сифатида фойдаланилишига йўл қўйиб бўлмайди. Ядро қуроли потенциалларини кескин қисқартириш соҳасида сезиларли тараққиётга эришиш бу тўсиқни бартараф этишга катта ёрдам бериши мумкин. Шу сабабли Совет Иттифоқи бу йўлда реал қадам қўйишга, стратегик қуро-лар ва космо-мас проблемалари билан бевосита боғламалар туриб, Европа зонасидаги ўртача олислик-ракеталари масаласини алоҳида ҳал этишга тайёр.

Совет программаси миллион-миллион кишиларга гоёт манзур бўлди, сўйсизчилар ва жамоат арбобларининг унга қизиқиши олиб бормоқда. Ҳозир шундай вақт келдики, бу программдан қўл силташ қийин. Совет Иттифоқининг ке-чиктириб бўлмайдиган замонавий проблемани ҳал этиши — ядро қуролини йўқ қилиб ташлашни жадаллаштиришдан, амалий йўлга қўчиришдан гоёт манфаатдорлигини шўбха ос-майлди қўйиш йўлидаги уринишларга ишондиганлар тобора кайириб бормоқда. Ядровий қуролсизланиш фақат сўйсизчи-ларнинг иши бўлиб қолиши мумкин эмас. Ҳозир бутун дунё шў ҳақида ўйламоқда, чунки гап ҳаётнинг ўзи ҳақида бормоқда.

Бироқ, қуролсизланиш тўғрисидаги музокара-ларнинг му-ваффақияти ёки муваффақиятсизлиги калитини ўз қўл-ларига ўшлаб турган ҳўкимият марказларининг хатти-ҳара-катларини ҳам эътиборга олмақ керак. АҚШ ҳўкумрон син-фининг, тўғрисида, унинг ҳарбий-сановат комплекси билан алоқадор энг худбон тўғрўларининг мақсадлари боққада-ди, бизнинг мақсадларимизга мутлақо зиддир, албатта. Улар учун қуролсизланиш фойдалан маҳрум бўлишни, сўйсиз бобиди таваккал қилишни билдирса, биз учун ҳар жиҳат-дан: иқтисодий, сиёсий, маънавий жиҳатдан эзгу ишдир. (Қарсаклар).

Биз ўзимизнинг асосий муқофиларимизни биламиз, улар билан муносабат ва музокара-ларнинг мураккаб ҳамда узоқ вақтдан бери давом этиб келаятган тақрибасини ортиртган-миз. Ўтган кунинг биз 15 январдан Байёотимизга президент Рейгандан жавоб олдик. Америка томонинг ўз мулоҳазалари-ни Женевадаги музокара-ларда батафсилроқ баён этиа боқла-ди. Америкаликлар шу масалалар ўртасида чикамиз, албатта. Гапларни биз эътибор билан ўрнатиб чиқамиз, албатта. Аммо, жавоб айнан сўзд очилиши арасасида олинган экан, чамаси, АҚШ маъмурияти — ҳар ҳолда биз шундай деб ўйлаимиз — мана шу минбардан Американинг позиция-сига бизнинг муносабатимизни бутун дунё билди олишига умид боқлайтиш.

Доқлада халқро вазият ҳўсуслида мактуб олинишидан аввал асос қилиб олинган фикрларга бирон-бир тўзатиш ки-ришти учун президентнинг мактуби асос бўла олмаслигини дарров айтишми мумкин. Бу мактубда ядро қуролини тутати-тиш барча ядровий давлатлар интилиши лозим бўлган мақсад эканлиги ҳақида гап боради. Мактубда президент умуман қуролсизланиш ва хавфсизлик масалалари ҳақидаги ў ёки бу Совет тақлифлари ва ташаббусларига қўшмади. Боқшча қилиб айтганда, жавобда умид бахш этадиган баъзи муло-ҳазалар ва қондалар айтилгандек қўрилади.

Аммо бу ижобий фикрлар аслида қуролсизланишнинг тўб масалаларини ҳал этиш йўлига тўсиқ қўядиган турли-туман пинсалардан, «боғлиқликлар» ва «шартлар» ўпқинига рақб бўлиб кетади. Стратегик ядро қуролиларини қисқартириш учун «самовий урушлар» программаларига бизнинг фақат бир ёқлама тарзда совет олдий қурол-програ-ларини қисқар-тиришларга розилигимиз шарт қилиб қўйилади. Регионал жоғролар, икки томонлама муносабатлар проблемалари ҳам шунга боғлиқ қилиб қўйилади. Англия билан Франциянинг позициясини рўқач қилиш орқали, Американинг Шарқ-даги ҳарбий қўчлари сақланиб қолгани ҳолда, бизнинг шу региондаги мудофаамизни заифлаштириш тўғрисидаги талаб орқали Европадаги ядро қуролини тутатиш йўлига тўғаноқ қўйилади. Ядровий синовларни тўхтатишдан воз кечил-аётганлиги тўғ ядро қуроли «тийиб турувчи» омил бўлиб хиз-мат қилади, деган мулоҳазалар билан оқиймоқчи бўлилади.

Мактубда тақлидланган мақсад — ядро қуролини тутатиш зарурлиги билан бевосита зиддият мана шундан келиб чи-қади. Айни бутун дунё талаб қилаётган ядровий порта-лишларни тўхтатиш тўғрисидаги масалалар АҚШнинг, шу мамлакат ҳўкумрон қўчларининг ядровий қуролсизланиш йў-лига ўтишни истамаслиги жуда очиқ-равшан намоён бўлмоқ-да.

Хуллас, тафсилотга берилмаган тарзда шунини айтиш кераки-ки, биз эндигина олган ҳўжжатда Америка рақобатларининг ядро уруши ҳавфини тутатишнинг тўб проблемаларини ҳал этишга амалда қилинишига ишдиди равишда тайерлигини пай-қаб олиш қийин. Чамаси, Вашингтонда, қолаверса боққа жойларда ҳам ядро қуролига қўниқиб, ўзларининг халқро майдондаги режаларини шу қурол билан боғлаётганга ў-хашайлар. Ҳар ҳолда ҳар сўйсизчилар, истабдиларми ёки йўқми, ҳўш, сизлар умуман ядро қуролини тарк этишга тай-ермисиз, ёки йўқми? — деган саволга жавоб беришларига тўғри келади. (Давомли қарсаклар).

Женевада аҳдлашиб олинганга мувофиқ Америка прези-дент билан яна учрашув ўтказилади. Биз бу учрашу-ларнинг аҳамияти шундан иборат деб биламизки, у қурол-програ-ларни чеклаш ва қисқартиришнинг энг муҳим йўналишларида ама-лий натижалар бериши лозим. Битимга эришиш мумкин бўл-ган лоқал икки масала бор: ядровий синовларни тўхтатиш ҳақида Америка ва Совет Иттифоқининг Европа зонасидаги ўртача олислик ракета-ларини тутатиш мана шундай масала-лардир. Ана шунда, ҳўсусли, битимга келиш йўлини изла-ша тайерлик бўлган тақдирда учрашув мўддатлари масаласи ўз-ўзидан ҳал бўлади: биз бу ҳўсуслида ҳар қандай тақлиф-ни қабул қиламиз. Аммо қўруқ гаплар билан шўғулланиш-дан маъно йўқ. Икки ўртада боқшанган ҳамда яхшилик са-ри ўзгариш имконияти ҳўсуслида муайян ва асосли умидлар бахш этган Совет—Америка мулоқотидан қуролининг пой-гасини давом эттириш ва урушга моддий тайёргарлик қўриш учун фойдаланиладиган бўлса, биз бунга бефарқ қараб тур-маймиз, СССР ва АҚШ рақобатларидан қуролининг пой-гасини қандай қилиб тўхтатиш ҳўсуслида конкрет қадамлар қўйи-линиши, амалий ҳаракатлар қилиниши, реал аҳдио-малар қабул этилишини қўтиб турган яқнала мамлакатимиз, бутун дунё халқларининг умидларини оқлашга Совет Итти-фоқи қатъий аҳд қилган. Биз шундай қилишга тайёрмиз. (Давомли қарсаклар).

Боқшча ҳар қандай мамлакат каби, биз ҳам ўз чегарала-римизнинг — ҳам қўруқликдаги, ҳам деңиздаги чегарала-римизнинг хавфсизлигига катта эътибор беришимиз табиий. Бизнинг қўшнларимизда кўп ва улар ҳар қил. Булардан бирон-тасига нисбатан бизнинг территория ҳаёлларимиз йўқ. Биз булардан бирон-тасига таҳлика солмаймиз. Бироқ, бизнинг мамлакатимизнинг ҳам, бизга қўшни давлатларнинг ҳам миллий манфаатлари билан ҳисоблашмай, Совет Иттифоқи чегараларидаги аҳволини кескинлаштиришга уринаётган бир қанча ишқивозлар борлигини ҳаёт неча марта-лаб тақлидлади.

Масалан, контрреволюция билан империализм Афғони-стонни қон қақшатмоқда. СССР бу мамлакатнинг ўз суве-ренитетини ҳимоя қилиш йўлидаги куч-гайратларини қўзлаб-қўзлатмоқда. Биз Афғонистон ҳўкуматининг илтимосига биноан шу мамлакатда турган совет қўшнларини жуда яқин келажакда ўз Ватанига қайтаришни хоҳлар эдик. Ма-саланинг сиёсий жиҳатдан тартибга солинишига эришил-иб, Афғонистон Демократик Республикасининг ички ишлариға тақширдан қуроли аралашув реал равишда тўхтатилиш таъминланиши ва бу аралашу-нинг қайтадан боқшамаслиги пухта равишда гарантйалиниши биланок бу қўшнларини бос-қичма-босқич олиб чиқиб кетиш мўддатлари ҳам афғон то-мони билан келишиб қўйилган. (Қарсаклар). Бизнинг, ҳаётини миллий манфаатимиз шундан иборатки, СССР билан унга қўшни бўлган барча давлатлар ўртасида доимо яхши ва тинч муносабатлар бўлиш деимиз. Бу — ташқи сўйсизимизнинг жуда муҳим мақсади-дир. (Қарсаклар).

КПСС Европани ўз халқро фаолиятининг асосий йўна-лишларидан бири деб ҳисоблайди. Европанинг тарихий им-конияти, унинг келажаги — қитъа давлатлари билан тинч ҳамкорликда, Модомки шундай экан, шу пайтгача ор-тирилган натиқани сақлаб қолиб, кескинлиқни юмшатиш-нинг илк босқичидан янада барфдор босқичи сари, кескин-лиқни қосқитишнинг етук босқичи сари, сўнгга эса ядровий ва олдий қуро-ларни тубдан қисқартириш Хельсинки про-цесси негизида мустаҳкам хавфсизлиқни вужудга келтириш сари олға ҳаракат қилиш муҳимдир.

Осиё ва Тинч океан йўналишининг аҳамияти ортиб бормоқда. Бу бепеён райо-нда зиддиятларнинг бирталай чигал тутунлари бор, айрим жойлардаги сиёсий вазият ҳам барқор-ор эмас. Бу масалаларнинг ўз ечимларини, ўз йўлларини ҳеч кечиктирмай қилириш керак. Чамаси, қалтис муомало-ларни сиёсий жиҳатдан бартараф этиш, сўнгга эса параллел равишда шу асосда Осиёнинг турли райо-ларидидаги ҳарбий қарама-қаршилиқнинг кескинлигини лоқал камайитириш, у жойлардаги вазиятни стабиллаштириш манфаатларини қўз-лаб куч-гайратлари мувофиқлаштириш, кейин эса бирлаш-тиришдан иш боқлаш лозим.

Осиёда ҳам, боқшча қитъаларда ҳам уруш хавфи ўчоқлари ўмаётганлиги сабабли бу, айниқса, кечиктириб бўлмайди-ган ишдир. Биз Яқин ва Ўрта Шарқдаги, Марказий Амери-кадаги, Африка жанубидаги, Ер кура-сининг барча қанёон нуқталаридаги жоғро-ли вазиятларни бартараф этиш йўл-ларини коллектив бўлиб қидиришни қучайитириш тарафдори-миз. Ялпи хавфсизлик манфаатлари шунини қатъий талаб қил-моқда.

Тангиклар ва низо-лар — халқро терроризм учун ҳам қўлай заминдир. Пинҳона урушлар, барча шакарларда контрреволюционий экспорт қилиш, сиёсий қўтиқликлар, одамларни гаровга тутиб қолишлар, самолётларни олиб қо-чишлар, кўча, аэропорт ва вокзаллардаги портлатишлар терроризмининг жиққан бақараси мана шундай, уни терро-ризм илҳомчилари турли-туман сохтакорликлар билан сур-бетларча ниқоблашга уринмоқдалар. СССР терроризмининг пинҳон жиҳатда рақб қилмоқда ва уни тат-томир билан ту-тиш учун боққа давлатлар билан фаол ҳамкорлик қилишга тайёр. Совет Иттифоқи ўз гражд-ларининг ўзвонлик ҳара-катларидан қатъий билан муҳофаза этади, уларнинг ҳаётини, ор-номуси ва қадр-қимматини ҳимоя қилиш учун ҳамма иш-ни қилаверади. (Давомли қарсаклар).

Ўтган йилга назар ташлар эканмиз, халқро вазиятини со-ломлаштириш учун шарт-шароитлар вужудга кела боқшанган-дан дарак берувчи нишонларни қўриш мумкин. Аммо булар ҳали бурилишининг ўзи эмас, балки бурилиш сари шарт-шароит-лардир. Қуролининг пойгаси давом этмоқда, ядро уруши хав-фи сақланиб қолмоқда. Аммо халқро реакция қўчларини асло ҳақма нарасага қодир деб бўлмайди. Жаҳон революцион жараё-ни ривожланиб бораётганлиги, оммавий демократик ва урушга қарши ҳаракатлар юксалётганлиги тинчлик, ақл-идрок ва хо-лис ниятнинг жуда катта потенциаллини анча кенгайтирди ва қучайтирди. Бу — империализмининг агрессив сўйсизига қара-ма-қарши турган қудратли қучдир. (Қарсаклар).

Ҳозир тинчлик ва социал тараққиёт тақдирини жаҳон соци-ализм системаси иқтисодий ва сиёсий тараққиётнинг жүшқин-лиги билан ҳар қанчогидан ҳам чамбарчас боғлиқдир. Халқ-ларнинг фаровонлиги тўғрисидаги гамфўрлик мана шундай жүшқинликка эҳтиёжи талоо этади. Аммо бу жүшқинлик уруш хавфига қаршилик қилиш нуқтан назаридан ҳам соци-ализм дунёга зарурдир. Нихоят, бунда социализм турмуш тарзининг имкониятлари намоён бўлмоқда. Бизга дўстлар ҳам, ганимлар ҳам қараб туришибди. Ривожлантаётган мам-лакатларнинг жуда катта, хилма-хил дунёси бизга қараб ту-рибди. У танламоқда, ўзига йўл изламоқда, бас, шундай экан, унинг қай йўли танлаб олиши социализмининг муваффақият-ларига, социализм замон давлатлариға берадиган жаоблар-нинг ишончили бўлишига кўп жиҳатдан боғлиқдир.

Биз социализм ўзининг энг мураккаб вазифаларини ҳал этишга қодир эканлигига ишонамиз. Бунинг учун тобора ак-тив ўзаро баҳамжиҳат ҳаракат қилиш ҳаётини жиҳатдан му-ҳимдир, бу ҳаракат потенциалларимизни шунчаки бирлашти-риш қолмай, балки қўйайтириш имконини беради, олға томон ялли ҳаракатимизни жадаллаштириш омили бўлиб хизмат қилади. Социалистни ҳамдўстлик мамлакатларининг қўшма ҳўжжатларида ҳам шу фикр ифодаланган.

Ўз мамлакатларини идора қилаётган коммунистик партия-лар социалистик ҳамдўстлик мамлакатлари сиёсий ҳамкорли-гининг жо-натандир. Кейинги йил мубойида қардош мам-лакатлардан ҳар бирининг рақобатлари билан учрашувлар ва батафсил сўбатлар ўтказди. Бу ҳамкорлик шакарларининг ўзи ҳам янгиламоқда. Унинг янги, эҳтимолки, энг муҳим бўғини — қардош мамлакатлар рақобатларининг кўп томон-лама амалий учрашувлари тартиби таркиб топомқда. Бу учрашувлар социалистик қурилиш проблемаларининг бутун комплекси, унинг ички ва ташқи жиҳатлари ҳўсуслида опера-тив тарзда, ўртоқларча маслаҳатлашиб туриш имконини беради.

Варшава Партномасида қатнашувчиларнинг яқил қарори-га мувофиқ бу Партнома мўддатини узайтирилганлиги мурак-каб халқро вазиятга катта аҳамиятга эга бўлди. Бу Парт-нома бамосили қайта туғилгандек бўлди, ҳозир умуман жа-ҳон сўйсизини бу Партномасида тасаввур қилиш қийин. Парт-нома Сўйсиз маслаҳат комитетининг София Кенгашини олиб қўриш. Бу Кенгаш Женева мулоқотининг ўзига хос муқад-димаси бўлди.

Экономика соҳасида фан-техника тараққиётининг комплекс программаси қабул қилинди. Унинг моҳияти — ўзаро Иқти-содий Ердан Кенгаш мамлакатларининг келишиб олинган фан-техника сўйсизига ўтишдан иборат. Бизнинг назаримизда социалистик интеграция штаби—ўзаро Иқтисодий Ердан Кен-гаши фаолиятининг ўзида ҳам ўзгаришлар қилиниши лозим. Энг муҳим шунки, программани амалга оширишда маъму-риятчилик, турли-туман комитет ва комиссиялар камроқ бў-лиш, иқтисодий воситаларга, ташаббускорликка, социалистик омилкорликка, меҳнат коллективларини бу жараёнга тортиш-га кўпроқ эътибор берилиш. (Қарсаклар). Бу—шу қадар мураккаб янги иш учун зарур бўлган чўқур партиявий ёнда-шишнинг ўзидир. (Қарсаклар).

Куч-гайрат, ишчанлик, ташаббускорлик каби фазиалатлар-нинг ҳаммаси замон эҳтиёжларига мос бўлиб тушмоқда, бас, биз бу фазиалатларнинг қардош партиялар ўзаро муносаба-тлари бутун системасига ёйилишга интилаверамиз. КПСС социалистик мамлакатлар гражд-ларининг, турли касбларга, турли авлодларга мансуб кишиларнинг жоили, кенг алоқа боғлашларига тобора катта аҳамият бермоқда. Бу — ўзаро маънавий бойиш манбаидир, фикрлар, гоғларни, социализмни қурилиш тақрибасини баҳам қўриш воситасидир. Ҳозир эса бир мамлакатнинг эмас, бир қанча мамлакатларнинг тарақ-қиёт асосида социалистик турмуш тарзининг ҳаракетини тақлиф этиш, демократияни боққарув усулларини, қадрлар

ЎРТОҚ М. С. ГОРБАЧЕВ ДОКЛАДИ

(Давоми. Боши саккизinchи бетда).

2. Сийёсий соҳада

— Халқаро практикада ҳар бир халқнинг ўз ривожланиш йўли ва шаклларини мустақил танлаш ҳуқуқини сўзсиз ҳурмат қилиш;

— халқаро тангликлар ва регионал низооларни одилона сийёсий воситалар билан бартараф этиш;

— давлатлар ўртасида ишончни мустаҳкамлаш, уларга ташқаридан бўладиган ҳужумдан таъсирчан гарантйаларни вужудга келтириш, уларнинг чегаралари дахлсизлиги мақсадини қўзловчи чора-тадбирлар комплексини ишлаб чиқиш;

— халқаро терроризмининг олдини олиш, жумладан, ердаги, осмондаги ва денгиздаги халқаро алоқа йўлларидаан фойдаланиш хавфсизлигининг самарали усулларини ишлаб чиқиш.

3. Иқтисодий соҳада

— Ҳамма шакллрдаги камситишни халқаро практикадан чиқариб ташлаш; жаҳон ҳамжамиятининг тавсияларида бе-восита кўзда тутилмаган иқтисодий қамаллар ва жазо чоралари сийёсатидан воз кечиш;

— қарадорлик проблемасини одилона бартараф этиш йўллариини биргаликда кидириш;

— барча давлатларнинг тенг иқтисодий хавфсизлигини гарантйалайдиган янги жаҳон иқтисодий тартибини ўрнатиш;

— ҳарбий бюджетларни қисқартириш натижасида бўшаб қоладиган маблағларнинг бир қисмидан жаҳон ҳамжамия-тининг, аввало, ривожланаётган мамлакатларнинг фаровон-лиги йўлида фойдаланиш принципларини ишлаб чиқиш;

— космосни тадқиқ қилишдаги ва ундан тинчлик мақса-дларида фойдаланишдаги, цивилизациянинг тақдирига дахл-дор бўлган жаҳоншумул проблемаларни ҳал этишдаги куч-гайратларни бирлаштириш.

4. Гуманитар соҳада

— Тинчлик, қуролсизланиш, халқаро хавфсизлик гоёлари-ни омаллаштиришда ҳамкорлик қилиш; халқларнинг бир-бирлари турмушидан умумий ҳолисона хабардорлиги, ўзаро танишуви даражасини ошириш; улар ўртасидаги муносабат-ларда ҳамжиҳатлик ва иноқлик руҳини мустаҳкамлаш;

— геноцидн, апартейдн, фашизм ва бошқа ҳар қандай иррий, миллий ёки диний муомтозликни тарғиб этишнн ҳамда шу асосда одамларни камситишни бутунлай тутатиш;

— ҳар бир мамлакат қонунларини ҳурмат қилиб, инсон-нинг сийёсий, социал ва шахсий ҳуқуқларини амалга оши-ришдаги халқаро ҳамкорликни кенгайтириш;

— оилаларни бирлаштириш, никоҳ масалаларини инсон-

парварлик ва ижобий руҳда ҳал этиш, одамлар, ташкилот-лар ўртасидаги алоқаларни ривожлантириш;

— маданият, санъат, фан, маориф ва медицина соҳаси-даги ҳамкорликни мустаҳкамлаш ва унинг янги формалари-ни кидириб топиш.

Бу асослар КПСС Программасининг қоидаларидан ман-тиқан келиб чиқади. Улар бизнинг аниқ-равшан ташқи сийё-сий ташаббусларимизга тўла-тўкис мос бўлиб тушади. Шу асосларга амал қилиб, тинч-тотув яшаш давлатлараро му-носабатларининг бўйи универсал принципи бўлиб қолишга эришиш мумкин бўлар эди. (Давомии қарсаклар). Бизнинг назаримизда бу асослар жаҳон ҳамжамияти мамлакатлари раҳбарларининг ҳам икки томонлама, ҳам кўп томонлама бе-восита, мунтазам мулоқотининг илк нуқтаси ва ўзига хос доиралари бўлиб қолиши мумкин бўлар эди.

Модомики, гап тинчлик тақдирн ҳақида борар экан, Хавф-сизлик Кенгашининг доимий аъзолари — бешта ядровий давлат ўртасида мана шундай мулоқот айнақса мумкидир. Инсониятнинг тақдирн учун масъулиятининг, таъкидлаб ай-таманки, имтиёз эмас, дунё ишларига «раҳбарлик»ни даъво қилиш учун негиз эмас, балки масъулиятнинг асосий юки шу давлатларнинг зиммасига тушади. Бунн унутншга ҳеч кимнинг ҳаққи йўқ. Бас, шундай экан, бу давлатларнинг раҳ-барлари давратга тўпланиб, тинчликни мустаҳкамлаш учун нима-лар қилиш мумкин ва лозимлигини муҳокама қилсалар бўлмайдими. (Қарсаклар).

Қурол-яроғларни чеклаш соҳасидаги музокараларнинг таркиб топган бутун механизми ҳам, бизнинг фикримизча, тўла самарадорлик билан ишлаши керак. Аммо бундай му-зокаралар неча йиллар давомида бамисоли бир-бирига па-раллел йўлларда давмо этиб, айнн вақтда қурол-яроғлар кўпайиб бораверишига «кўникиб» бўладими, ахир?

СССР жаҳон экономикасига, қуролсизланиш билан ривож-ланишининг ўзаро боғлиқлигига, савдо-сотиғи ва фан-тех-ника ҳамкорлигини кенгайтиришга оид проблемалар ва ис-тибволларни халқаро анжуманларда, шу жумладан Хельсинки процесси доирасида биргаликда кўриб чиқишга катта эъти-бор беради. Келгусида биз иқтисодий хавфсизлик проблема-ларида бағишланган жаҳон конгресси қақирисини муҳим иш деб ҳисоблаймиз, бу конгрессда Жаҳон ҳўжалик алоқалари-ни мушкуллаштираётган ҳамма масалаларни комплекс тарз-да муҳокама қилиш мумкин бўлар эди.

Биз шу йўлга хизмат қиладиган бошқа ҳар қандай та-килфларни ҳам жиддий равишда кўриб чиқишга тайёриймиз.

Урушга қаршн жангда албатта муваффақиятга эришиш керак. Бу муваффақият бутун инсониятнинг, Ер юзидagi ҳар бир кишининг тарихий галабаси бўлиб қолади. КПСС бу жангда актив қатнашишни ўз ташқи сийёсий стратегияси-нинг асл моҳияти деб билди. (Давомли қарсаклар).

V. ПАРТИЯ

Ўртоқлар! Олдимизда турган ишларнинг кўлами ва янги-лиги бутун мақсад, ярода ва нитизомнинг муштараклиги би-лан янжислалдан 19 миллиондан ортнқ коммунистн ўз са-фарларида бирлаштирган КПССнинг сийёсий, идеологик ва та-шкнлотчилик фаолияти характерига нисбатан ниҳоятда юксак талаблар қўяди. (Қарсаклар).

Партиянинг кучи у давр нафасини, ҳаётнинг томир ури-шини ҳис қилиб турганлигига, доимо омма орасида иш олиб бораётганлигидир. Зотан, ҳар гал мамлакат олдига янги вазифалар қўйилар экан, партия бу вазифаларни ҳал этиш йўлларини топади, раҳбарлик методларини қайта қуради, ўз-ғайратиди, мамлакат тақдирн учун, социализм ва коммунизм учун тарихий масъулият даражасида бўла олишини намойиш этади.

Бизнинг имкониятларимизни ҳаётнинг ўзи доимо синовдан ўтказмоқда. Бу жиҳатдан сўнгги йил алоҳида йил бўлди. Партия сафарларини жипслиди, Марказий Комитетнинг бир-лиги ҳар қачонгидан ҳам кўпроқ талаб қилинди. Биз жамия-тининг ривожлантиришдаги этилган проблемалардан энди ўзимизни четта олмаслигимизни, масъулиятсизлик, бў-шанглик, сустнашлик билан муросасозлик қилмаслигимизни яхши аңглар эдик. Ана шундай шароитда Марказий Ко-митет Сийёсий бюроси, Секретариати Марказий Ко-митет давр тақозо этган тўб масалаларни ҳал этишга якириш-ти, Марказий Комитетнинг апрель Пленуми бу йўлда гоёт му-ҳим босқич бўлди. Биз ишмиздаги қийинчиликлар ва нуқ-сонларни, яқин келажакка ва истиқболга мўлжалланган режа-ларимизни халққа рўй-рост айтдик. Бутун съездда ишонч би-лан шуни айтиш мумкинки, апрель Пленумнинг йўлини коммунистлар, миллионларча меҳнаткашлар актив қўллаб-қувватладилар. (Қарсаклар).

Жамиятнн сифат жиҳатидан ўзгартириш босқичи бўлган ҳозирги босқич партиядан, унинг ҳар бир ташкилотидан яна-да кўпроқ куч-гайрат сарфлашни, ўз фаолиятига баҳо бериш-да принципиал бўлишни, омилдорлик ва фидокорликни талаб қилади. Партиянинг янги тахрирдаги Программаси ва КПСС Уставига киритиладиган ўзгартиришларнинг съездга тақдим этилган лойиҳалари шунга асосланиди, халқ манфаатла-рини қўзалаб яшайдиган партия, илмий асосланган истиқболга эга бўлган, ўз меҳнати билан қўйилган мақсадларга эри-шишга ишонч тугдираётган партиягина жадаллаштиришнинг барча омилларини сафарбар этиш вазифасини ҳал қила ола-ди. (Қарсаклар).

Партиянинг ўзи доимо ривожланиб бораётгани, «хатолар-дан холи» эканлигини даъво қилмайдиган, эришилган нати-жаларга танқидий баҳо берадиган, қилиниши керак бўлган ишларни аниқ кўрадиган бўлсагина янги вазифаларни муваф-фақиятли ҳал эта олади. Кадрларга, бутун иш услубига, иш методлари ва характерига нисбатан қўйиладиган янги талаб-лар проблемаларнинг кўламдорлиги ва мураккаблигидан, ўт-мишдан тўла-тўкис муросасиз сабоқ олиш зарурлигидан кели-б чиқади.

Бугун, ўртоқлар, биз эътиборимизни ишни амалда ташкил этишга, кадрларни, партия активини жой-жойига қўйиш ва тарбиялашга, ҳамма поғоналардаги, ҳамма бўғинлардаги бу-тун фаолиятимизга партиявий нуқтан назардан янғича назар ташлашга қаратомизмиз лозим. Шу муносабат билан Ленин-нинг қуйидаги сўзларини эслатиб ўтмоқчиман: «Вазият ўз-гаргандан кейин, биз бошқача вазифаларни ҳал қилишимиз керак бўлганидан кейин, бунда орқага қарамок ва кечати йўл билан ҳал қилишга уринмок мумкин эмас. Бундай ҳа-ракат қилмангиз, ҳал қила олмайсиз!» (Қарсаклар).

1. Янгичасига ишлаб, партия ташкилотларининг роли ва масъулиятини оширайлик

Партия ишнн қайта қуришнинг моҳияти шундан ибор-атки, ҳар бир партия ташкилоти — республика ташкило-тидан то бошланғич ташкилотгача апрель Пленуми йўлини амалга ошириш учун фаол қурашмоғи, из-ланиш, ўз фаолиятининг форма ва методларини янгилаш мукхтида ишмоғи керак. Бу ишни барча комму-нистларнинг куч-гайрати билангина, партиянинг ўз ичнда демократияни бутун чоралар билан ривожлантириш, ҳамма поғоналарда коллектив раҳбарлик принципини амалга оши-риш, танқид ва ўз-ўзини танқидни, контролни, ишга масъу-лият муносабатини авж олдириш йўли билангина қилиш мумкин. Ана шундангина янгилик руҳи вужудга келади, қо-лоқлик ва турғунликка нисбатан муросасизлик пайдо бў-лади.

Биз ҳар хил камчиликлардан, ўз бурчига бепарво бўл-ган, ижтимоий манфаатларга лоқайд қарайдиган конкрет кишилар — брақчилар ва ишқамаслардан, юлғичлар ва юма-лоқ хат ёзувчилардан, туралар ва поряхўрлардан ҳақли ра-вишда нафратланамиз. Аммо улар қаредлар, биздан ало-ҳида ажралган ҳолда эмас, балки конкрет коллективда, шахарда, кишлоқда яшайдилар ва мўайян бир ташкилотда ишлайдилар-ку, ахир. Шундай экан, бизнинг меҳнаткаш жамиятимизда ҳар бир киши ҳалол ишлаши, ҳамма учун бир хил бўлган социализмни турмуш нормаларига сўзсиз риоя қилиб яшати керак, деб коллектив, коммунистлар ба-

вистик айнашлар.Йўлига ров солиши, пухта ўйланган, асосланган қарорлар қабул қилиш учун шарт-шароит яратиши мумкин. Ишнн яхши тушуниб олган раҳбар узоқ вақт ва самарали бўлишга умид қила олади.

Танқид ва ўз-ўзини танқидни ривожлантириш, дабдаба-бозликка қарши курашни кўчатириш зарурлиги илгаригига нисбатан ҳозир жиддийроқ сезилмоқда. Яқин ўтмишдан бизга шу нарса маълумки, танқид ва ўз-ўзини танқид бў-ғилган, реал вазиятни, партиявий таҳлил қилиш ўрнини му-ваффақиятлар ҳақидаги гаплар эгаллаган жойда бутун пар-тиявий фаолият издан чиқади, беғамлик, гоёт жиддий оқи-батларга олиб келадиган бебошлик ва жазодан чўчмаслик вазиятга вужудга келади. Жойларда ҳам, марказда ҳам тан-беҳдан ранжидиган ва ҳақто танқид қилувчиларни таъкиб остига оладиган кўпгина ходимлар пайдо бўлиб қолди.

Москваликларнинг меҳнат муваффақиятлари ҳа-мага маълум. Аммо шунн ишонч билан айтиш мумкинки, шахар партия ташкилотига бирмунча вақтдан бе-ри ўз-ўзини танқид, эришилган ютуқлардан ҳам наюнатлан-маслик руҳи йўқола бормаганида, хотирнамали кайфияти вужудга келмаганида эди, улар эришган муваффақиятлар а-ча кўпроқ бўлар эди. Шаҳар партия конференциясида таъкид-ланганидек, шахар партия комитетининг раҳбарлари ютуқлар-ни бўғтириб кўрсатиб, мураккаб проблемаларни ҳал этиш-лан ўзларини четга олдилар, Худди шу нарса хотирнамлик-ни келтириб чиқарди, жиддий камчиликларни принципиал баҳолашга имконият бермади.

Танқид ва ўз-ўзини танқиднинг йўқлиги натижасида кели-б чиққан салбий жараёндар ўзбекистонда жуда кескин на-моён бўлди, десак хато қилмаймиз. Республиканинг собиқ раҳбарлари ҳаётдан акрალიб қолиб, фақат ютуқлар ҳақида гапириб, камчиликлар тўғрисида лом-лим демасликни оқди қилиб олди, ҳар қандай танқидий мулоҳазалардан эса аса-биллашадиган бўлиб қолди. Республика партия ташкилотига нитизом бўшашиб кетди, принципсизликни, ўз ҳузур-халова-тини ўйлашни ва амаллаштиришни бирдан-бир принцип қи-либ олган шахслар ҳурмат кўра борди. Лаганбардорлик, «мартабаси улуг кишиларни» беҳад мақташ кенг ёйилди. Буларнинг ҳаммаси ишга зарар келтиришни турган гап эди. Экономикада ва социал соҳада аҳвол кескин ёмонлашди, турли фирибгарлик, ўғирлик, поряхўрлик авж олди, соци-алистик қонунчилик кўпол равишда бузилди.

Вазиятни соғломлаштириш учун КПСС Марказий Комите-тининг аралашншига тўғри келди. Республикага ҳар томон-лама ёрдам кўрсатилди. Партия, давлат, ҳўжалик ишининг кўпгина участкалари кадрлар билан мустаҳкамланди. Бу чо-ре-тадбирларни ўзбекистон коммунистлари, меҳнаткашлари маъқулладилар ва актив қўллаб-қувватладилар.

Бошқа бир нарса ҳам ташвиш тугдирмоқда. Республикаи-да камчиликлар дафъатан пайдо бўлиб қолгани йўқ, улар йиллар давомида тўпланиб келди, кичик нуқсонлар катталаш-иб борди. Ўзбекистонга Иттифок органларининг ходимла-ри, шу жумладан Марказий Комитет ходимлари бир неча марта бордилар, улар рўй бераётган аҳволни сезмасликни ру-ми мумкин эмас эди. Номакбўл тартиб-қоидалар ҳақида рес-публика меҳнаткашлари марказий органларга дарғазаблик билан ёзган эдилар. Аммо бу сигналлар тегишли даражада кўриб чиқилмади.

Бундай бўлишига сабаб шукки, мўайян босқичда бизда ай-рим республикалар, ўлкалар, областлар ва шахарлар тан-қиддан холи қилиб қўйилди. Бу ҳол жойларда ўзига хос даҳшис раёонлар, колхозлар, совхозлар, саноат корхонала-ри ва шу сингарилар вужудга келишига олиб борди. Бун-дан қўйидаги қатъий ҳулосани чиқариб олиш зарур: пар-тияда контролдан холи, танқид қилиб бўлмайдиган ташки-лотлар йўқ ва бўлиши мумкин эмас, партиявий жаовбар-ликдан холи қилиб қўйиладиган раҳбарлар йўқ ва бўлиши мумкин эмас. (Қарсаклар).

Бу гап министрликлар идоралар, ҳар қандай муассаса ва ташкилотларга ҳам баб-баравар тааллуқлидир. КПСС Марказий Комитети министрликлар ва идоралар партком-ларининг ролини кескин кўчатиришни, уларнинг бошқарув аппарати, умуман тармоклар фаолиятини қайта қуриш со-ҳасидаги иш савиясини оширишга зарур, деб ҳисоблайди. Марказий Комитетда бир қатор министрликлар парткомла-рининг жисбатларини муҳокама қилиш шунн кўрсатдики, улар контрол қилиш ҳуқуқларидан хали ҳам гоёт жузъат-сизлик, эҳтиётлик билан фойдаланмоқдалар, янгиликни, маҳмамачиликка қорғозбозликка ва сансалорликка қарши курашни жадаллаштирувчилар даражасига кўтарилмагач-лар.

Партия сийёсий раҳбарлигини амалга оширади, тараққиёт-нинг бош истиғболини белгилайди. У ҳаётнинг социал-иқти-содий ва маънавий соҳаларидаги бош вазифаларни таъриф-лаб беради, кадрларни танлаш ва жой-жойига қўйиш билан, умумий контролни амалга ошириш билан шугулланади. Конкрет ҳўжалик ва социал маданий масалаларни ҳал этиш йўллари ва методларига келганда, шунн айтиш керакики, бунда ҳар бир бошқарув органига, меҳнат коллективига, ҳўжалик кадрларига кенг эркинлик берилди.

Партия раҳбарлик формалари ва методларини таконил-лаштириш борар экан, партия комитетларининг функциялари билан давлат ва жамоат органларининг функциялари аралаштириб юборилишга қатъий қарши чиқади. Бу оддий гина масала эмас. Ҳаётда баъзан партиявий контрол, ама-лий вазифанинг бажарилишини ташкил этиш билан майда-чўйда ишларга аралашавериш, баъзан эса давлат ва ҳўжа-лик органлари ишнн бажаришга киришиб кетиш ўртасидаги чегарани пайқаб олиш қийн бўлади. Ўз-ўзидан маълумки, ҳар бир вазият конкрет ёндашшнни талаб қилади, зотан бун-да кўп нарса раҳбарларнинг сийёсий маданияти, етуқлиги билан белгиланади. Партия ишнн шундай йўлга қўйишга интиладики, бунда ҳар бир киши ўзига топширилган уаста-када билимдонлик ва гайрат билан, масъулиятни ўз зимма-сига олишдан кўрқмай ҳаракат қиладиган бўлсин. Бу ма-салани ленинчасига принципиал ҳал этиш ана шундан ибор-ат бўлиб, биз партия фаолиятининг барча поғоналарида у-нга оғишмай амал қилишимиз лозим.

2. Партия аъзосининг соф ва ҳалол қиёфаси учун, кадрлар масаласида принципал сийёсат учун

Ўртоқлар! Биз совет жамияти тараққиётини жадаллаш-тириш учун партиянинг гоёт катта ижодий потенциални қанчалик изчиллик билан ишга солсак, апрель Пленумнинг кадрлар ташаббускорлиги ва масъулиятини ошириш зарур-лиги ҳақидаги,партия аъзосининг соф ва ҳалол қиёфаси учун ҳормай-толмай кураш олиб бориш муҳимлиги ҳақидаги ҳулосаси чуқур асосланганлиги шу надар ақлол қўринмоқда.

Коммунистнинг партия — ҳам сийёсий, ҳам маънавий аван-гарддир. Ўтган беш йил ичнда унинг сафлари қарийб 1.6 миллион кишига ёшди. Унинг ишчилар сифидаги, жамият-нинг барча қатламларидаги илдилари тобора мустаҳкамла-ниб бормоқда. Партия аъзолитига қабул қилинган ҳар юз киши орасида 69 ишчи, халқ ҳўжалигининг турли тармоқ-ларида ишловчи 26 мутахассис бор, партияга қабул қилин-ганларнинг бешдан тўрт қисми ёшлардир.

Умуман партия составининг шаклланиши, унинг сафлари-нинг ўсиши Устав нормаларига мувофиқ амалга оширил-моқда, лекин ҳар қандай жонли иш сингари, партияга қа-були ҳам янада таконимлаштириш керак бўлади. Айрим ташкилотларда партия сафларини сифатта зарар етказган ҳолда ўстришга ҳаракат қилмоқдалар, партия сафларига кирувчиларга талабчанлик қилмайтирлар. Бизнинг вазифа-ми—партия сафларининг тозални ҳақида тинмай гапму-рлик қилишдан, партияга тасодийий кишилар кириб қолиши-га мутлоқо йўл қўймасликдан, партияга мансабпарастлик ёки бошқа ғаразли мақсадлар билан кирмоқчи бўлган киши-лар йўлга қатъий ров солишдан иборат.

Биз коммунистларнинг гоёвий тарбиясини бундан бўён ҳам яхшилашимиз, партия нитизомига риоя қилиниши, Устав талабларининг сўзсиз бажарилиши учун масъулиятни кучайтиришимиз зарур. Ҳар бир партия ташкилотига ком-мунистларнинг ўзлари ўзаро талабчанлик вазиятини вужуд-га келтиришлари лозим, бу вазият ким бўлишини қатъи назар, бирорта ҳам кишининг партия нормаларини менс-и

маслиғи учун ҳеч қандай имкон бермаслиги керак. Шу му-носабат билан коммунистларнинг ўз ўртоқлари олдидаги ҳи-соятларини мунтазам ўтказиб келаётган, партиявий ҳарак-теристикани партия йнгилишларида муҳокама қиляётган ва тасдиқлаётган кўпгина партия ташкилотларининг тажриба-сини қўллаб-қувватлаш ва кенг ёйиш керак. Бу эса беистис-но барча партия аъзоларнинг ўз ташкилотлари олдидаги масъулиятини мустаҳкамлашга ёрдам беради.

Айрим коммунистлар ўзларини номўносиб тутиб, доғ ту-ширадиган хатти-ҳаракатлар қиляётганликлари сабабли биз кўп зарар кўрмоқдамиз. Кейинги вақтларда бир қатор раҳ-бар ходимлар турли сунистемьомларга йўл қўйганликлари учун вазифаларидан овоз қилинди ва партиядан ўчирилди. Уларнинг айримлари жиноий жаовбарликка тортилди. Жум-ладан Олмаота, Чимкент ва бошқа айрим областларда ва республикаларда, шунингдек министрликлар ва идораларда шундай фактлар юз берди. Бундай ҳодисалар одатда кадр-ларни танлаш ва тарбиялашнинг, улар фаолиятини контрол қилишнинг партиявий принциплари бузилганлиги натижаси-да рўй беради. Партия бундан бўён ҳам коммунист деган номин обрўсизлантирувчи барча кишилардан ўз сафларини қатъий билан тозалайверади. (Қарсаклар).

Съездимизда ишчанлик ҳақида яна бир бор гапириб ўт-моқчиман, бу принципиал масалалар. Айтилган сўз билан қилинган иш ўртасидаги ҳар қандай тафовут энг муҳим на-рсага — партия сийёсатининг обрўсига путур етказида — бичобарин бу билан сира ҳам муроса қилиб бўлмайди. Коммунистлар партияси — сўзи билан иши бир партиядир. Бунн ҳар бир раҳбар, ҳар бир коммунист эсда туттиш ке-рак. Совет халқи бизнинг фаолиятимиз ҳақида худди мана шу сўз билан иш билиргига қараб мулоҳаза юрיתהди.

Апрель Пленумидан кейин марказда ҳам, жойларда ҳам муҳим қарорлар қабул қилинди, диққатга сазовор гоёлар ва тақлифлар айтилди. Башарти ана шу қарорлар, гоёлар ва мулоҳазалардан қайси бири турмушга татбиқ этилганлигини, ишларимизда нима-лар ўз аксини топанлигини таҳлил қиладиган бўлсак, шубҳасиз силжишлар билан бир қаторда хали кўп нарса орто йўлда қолиб кетганлигини кўрамиз. Агар ҳар бир коммунист, айнақса раҳбар амалий ҳаракатларнинг гоёт катта аҳамиятини аңглаб олмаса, ҳеч қандай қайта қуриш, ҳеч қандай бурилиш бўлиши мумкин эмас, чуқни амалий ҳаракатларига ҳаётин олга силжитиши, меҳнатнинг самар-дорлигини ошириши мумкин. Ташкилотчилик ишн ўрнига кўпдан-кўп мажлислар ва кенгашларда гап сотиш ва сафса-тадонлик қилишга йўл қўйиб бўлмайди.

Яна бир масала ҳақида тўхталиб ўтмоқчиман. Партия, бюрократизмга қарши қатъий ва шафратсиз уруш этлон қи-лиши лозим. Владимир Ильич Ленин бурилиш пайтларида, бошқарувнинг бир системасидан иккинчи системасига ўтиш пайтида, иложи борича ишчанлик, жадаллик ва куч-гайрат талаб қилинадиган пайтда бюрократизмга қарши кураш ай-ниқса муҳим, деб ҳисоблар эди. Бутунги кунда бюрокра-тизм — энг муҳим вазифамизни — мамлакатни социал-иқ-тисодий ривожлантиришни жадаллаштириш ва шу билан боғлиқ равишда ҳўжалик юришти механизминн тўдан қай-та қуриш вазифасини ҳал этиш йўлидаги жиддий гондир. Бу масала ташвиш тугдирмаслиги мумкин эмас, у ҳулосалар чиқаришни талаб қилади. Бунда шу нарсани назарда туттиш керакики, ишчанлик, ошкоралик, пастандан контрол бўлмаган, топширилган иш учун талабчанлик сусайган жойларда бюро-кратик бузиллишлар айниқса ҳаммадан кўп намоён бўлади.

Ўртоқлар! Кейинги вақтларда кўпгина янги, сергайрат, замо-навий ходимлар масъул лавозимларга кўтарилди. Партия раҳ-барликда тақрибли кадрлар билан ёш кадрларни қўшиб олиб бориш йўлини бундан бўён ҳам ўтказаверади. Раҳбарлик ишига хотин-қизлар активроқ кўтарилаётир. Партия ва совет органлари составида улар кўпайди. Юқори лавозимга кўтариш ва бошқа ишга ўтказиш учун битта мезон бор, у ҳам бўлса, ходимнинг сийёсий ва ишчанлик фаъаллари, қо-билияти, реал ютуқлари, унинг одамларга муносабатидан иборатдир. Мен бу гапни шунинг учун ҳам таъкидлаб ўтиш зарур деб ҳисоблайманки, баъзи бироялар оддий коммунист-лар, меҳнаткашлар билан доимо мулоқотда бўлишдан иборат партиявий ағъанани унутиб қўймоқдалар. Бу эса партиявий ишнинг моҳиятига путур етказида.

Омма билан чамбарчас боғланган, гоёвий этиқодлик, та-шаббускорона фирқовчи, фаол раҳбар—бутунги кунда ҳар бир партия ташкилотига худди ана шундай киши бошчилик қилиши керак. (Қарсаклар). Одамлар ўзлари яшайётган кон-крет, реал ҳаётдаги ҳамма ютуқ ва камчиликларни раҳбарга, аввало партия раҳбарига боғлашларини эслатмасак ҳам бўлар. Оддий меҳнаткаш партия комитети ҳақида, бутун пар-тия ҳақида район, шахар ёки област партия комитетининг секретарига қараб мулоҳаза юрיתהди.

Партия ишига содик, унинг сийёсий йўлини амалга ошириш учун курашда пешкадам бўлган кадрлар — бизнинг энг му-ҳим, энг бебаҳо бойлигимиздир. Партия активи, барча ком-мунистлар бошлывезининг буюк анталаларини эгаллаш-лари, ана шу анталалар руҳида тарбияланишлари лозим. (Қарсаклар). Принципиаллик ва партиявий ўртоқлик партия-да, унинг ҳар бир бўғинида қатъий норма бўлиб қолишига эришиш керак. Фақат шундай позициягина партиянинг маъ-навий соғломлигини таъминлай олади, бу эса бутун жамият соғломлигининг гаровидир.

3. Идеологиянинг ҳаёт билан алоқасини мустаҳкамлайлик, инсоннинг маънавий дунёсини бойитайлик

Ўртоқлар! «Назарий ишни олиб бормасдан туриб, гоёвий раҳбар бўлиш мумкин эмас, шунингдек, бу назарий фаолият иш томонидан қўйилган талабларга мувофиқ равишда олиб борилмаган, бу назариянинг натижалари ишчилар ўртасида пропаганда қилинмаган ва уларнинг уюшншларида ёрдам берилмаган тақдирда ҳам бундай раҳбар бўлиши мумкин эмас» — В. И. Ленин шундай тасълим берган эди.

Марксизм-ленинизм — буюк революцион дунёқарашидир. У инсоният ҳали ҳеч қачон ўз олдига қўймаган энг инсоний мақсадни — Ер юзнда адолатли социал тузумни барпо этиш мақсадини асослаб берди. У ижтимоий тараққиёт жараёнини қонуний тараздаги, гоёт кенг кўламдаги кўпқирраллиги ва зиддиклиглиги билан ахлит ҳолда илмий асосда ўрганиш йўлини кўрсатиб беради, иқтисодий ва сийёсий қурулларнинг характери ва ўзаро муносабатларини тўғри аңглаб олишга, курашнинг тўғри йўналиш

ЎРТОҚ М. С. ГОРБАЧЕВ ДОКЛАДИ

(Давом. Боши тўқизинчи бетда).

Давр ижтимоий фанлар практиканинг конкрет эҳтиёжларига кенг миқёсда чиқиши ҳақидаги масалани қўядир, жамиятшунос олимлар ҳаётда бўй бераётган ўзгаришларга сергаклик билан қараб, ўз мулоҳазаларини айтишларини, янги ҳодисаларни кўзда тутишларини, практикага тўғри йўл-йўриқ бераоладиган хулосаларини чиқаришларини талаб қилмоқда. Практикага асосланидиган ва практикага қайтадиган, чуқур умумлашмалар ва омилиқорна тавсиллар билан бой-ган илмий йўналишларгина ҳаётдир. Схолостика, қироат-хонлик ва догматизм ҳаммиса билимларнинг чинакам бойи-шига тўшув бўлиб келди. Бу иллатлар фикр турғунлигига олиб боради, илм-фани ҳаётдан қалин девор билан акри-тиб, илм-фаннинг ривожланишини сустлаштиради. Ҳақиқат дабдабозлик ва фармойиш-қўрсатмаларда эмас, балки илмий мунозаралар ва баҳсларда вужудга келади, амалиётда синовдан ўтади. Марказий Комитет жамиятшунослигининг йирик назарий ва амалий натижаларга эришиш имконини бе-дарсан ана шундай ривожланиш йўлининг тарафдоридир. (Қарсаклар).

Партия ҳаётининг ҳамма соҳаларида қарор топтираётган ижодий муҳит ижтимоий фанлар учун айнақса самаралidir. Бу муҳитдан бизнинг иқтисодчилар ва философлар, юрист-лар ва социологлар, тарихчилар ва адабиётшунослар янги проблемаларни дадил, ташаббус билан ўртага қўйиш учун, уларни ижодий тарзда назарий ишлаб чиқиш учун актив-фойдаланадилар, деб умид қиламиз.

Аммо голларнинг ўзи ҳар қанча жозибали бўлмасин ом-манинг социал-сиёсий тажрибаси билан қўшилиб кетмаса, ўз-ўзидан ахлит ва актив дунёқарашии шакллантира олмайд. Илгор голлар ва янги жамият қуриш практиканининг ўзаро богланишидан социалистик идеология куч-қувват олади ва амалий натижага эришади.

Партия идеологик фаолиятининг асосий йўналишлари КПССнинг янги тахрирдаги Программасида белгилаб берил-ган. Бу йўналишлар КПСС Марказий Комитетининг Пленум-ларида, 1984 йил декабрь ойида бўлиб ўтган Бутуниттифоқ ил-мий-амалий конференциясида муҳокама қилинди. Бу йўналиш-ларнинг айримлари хусусидagina тўхталиб ўтмоқчимиз.

Бугунги кунда партия тас-сирининг бутун кучи тўпланади-ган энг муҳим ҳисса бошдан кетираётган пайтнинг кескин-лигини, унинг бурлиш характерини ҳар бир киши аниқлаб олишига эришишдан иборатдир. Агар плавларимиз кишилар-ни қизиқтира олмаса, агар биз омманинг меҳнат ва ижтимоий активлигини, унинг гайрат-шижоати ва ташаббускорлигини уйғота олмасақ, ҳар қандай планимиз ҳам ҳаюда муяллас бўлиб қолди. Жамиятнинг янги вазибалар томон бурлиб юри-ши, бу вазибаларни ҳал этишга ҳалқнинг, ҳар бир меҳнат қилувчининг ижодий потенциалини сафарбар этиш — мамлакат социал-иқтисодий ривожланишини жадаллашти-ришнинг энг муҳим шартидир. (Қарсаклар).

Дано ва ҳаққоний сўз гоат катта таъсир кучига эга экан-лиги шубҳасиз. Аммо, агар бундай сўз сиёсий, иқтисодий ва социал таъбирлар билан қўшилиб, унинг аҳамияти юз карра ошади. Фақат шу таркиятгина ҳаммамнинг гашига тегадиган масхаттўвлияка барҳам бериш, қаҳриқлар ва шпорларга қўйиш ҳаёт нафасини бахш этиш мумкин.

Сўзининг ҳаётини заминдан акриллаб қоллиши идеологик куч-гайратларимизнинг қадрига жиддий пўтур етказида. Биз қўрсикли ва бюрократизмни қоралаб, меҳр-эътибор ҳақида қанча лекция ўқиймалар, агар киши муассасаларда, кўчада, мағазинда қўполликка қўл келса, бу лекцияларнинг ҳаммаси ҳаюда учиб кетди. Юриш-туриш ҳақида ҳар қанча сўхбат ўтказамалар, агар бу сўхбат ишлаб чиқариш, турмуш, ин-сон муносабатларининг юксак маданияти учун амалий кураш билан мустаҳкамланмаса, улар ҳеч қандай наф келтирмайд. Биз социал адолат, тартиб ва интизом ҳақида ҳар қанча мақолалар ёзмайлк, агар бу иш меҳнат коллективининг актив ҳаракатлари, қонунни ижтис татбиқ этиш билан қўшиб олиб боришмаса, улар бефойда бўлиб қолаверди.

Одамлар идеологизмининг буюк ҳақиқатини, сиёсатининг принципчаллигини доимо қўриб, ҳис қилиб туришлари керак. Меҳнатни ва неъматлар тақсирини шундай ташкил этиш, социал-иқтисодий турмуш қонунилари ва принципларига шу қадар қатъий риоя қилиш керакки, ҳар бир совет кишисида бошнинг идеалларимиз ва қадриятларимизга қатъий ишонч ҳосил бўлсин. (Давомли қарсаклар).

Ўй-кой озиқ-овқат таъминоти, ҳалқ истеъмоли молларининг си-фати, соғлиқни сақлаш савияси —буларнинг ҳаммаси одамларнинг онги ва қайфиятга бевосита таъсир қилади. Биз партия, совет ва жамоат ташкилотларининг тарбиявий фаолияти билан боглиқ масалаларнинг бутун ком-плексига худди ана шу позициядан ёндашмоғимиз керак.

Социал-иқтисодий ривожланишини тезлаштириш учун ку-ранда идеология ишнинг самардорлигини ошириш учун гоат қўлай ижтимоий шароитлар вужудга келмоқда. Аммо бу билан гоайий-сиёсий, меҳнат тарбияси ва ахлоқий тарбия осонлашади, деб умид қилиб бўлмайди. Бугунги вазият, у қанчалик қўлай бўлсин, ўз эиндикларига ва қийинчилик-ларига эга эканлигини доимо назарда тутиш керак. Баҳо беришда ҳеч қандай енгил-елиликка йўл қўйиб бўлмайди.

Ижтимоий онининг ривожланиши — ҳаммиса мураккаб жараён бўлиб келди, аммо ҳозирги босқиннинг ўзига хос жиҳатлари кўпгина етилган проблемаларга алоҳида кескин-лик бахш этди. Биринчидан, жадаллаштириш вазибалари кўламларини ўзи ижтимоий муҳитини, унинг характерни ва хусу-сийларини белгилаб бермоқда. Рўй бераётган ҳодисаларни тушунишга ва қабул қилишга ҳали ҳамма ҳам тайёр эмасли-ги маълум бўлиб қолди. Икинчидан, шунинг ҳам таъкид-лаб ўтиш мумкин, социал-иқтисодий ривожланишнинг се-кинлашуви ҳужалиқна раҳбарлик ҳосидагина эмас, балки идеология ишида ҳам йўл қўйилган жиддий камчиликлар-нинг оқибати бўлди.

Бу хусусда гап-сўз, тўғри гап-сўзлар кам бўлди, деб айтолмаймиз. Практикада эса собитидаман тарбиявий иш ўрнига пропаганда ҳаётдан йироқлаштиридиган, суний кампаниялар ўтказилди, бу эса ижтимоий муҳитга салбий таъсир қўрсатди. Ҳаётини эиндикларнинг кескинлиги кўпчи-ка инобатга олиниб, ҳалқ экономикада социал соҳада ва бошқа соҳаларда ишларнинг ҳақиқий аҳолига тўғри баҳо бе-рилмади. Умумин иллатлари исиз қолмади. Улар кишилар онига, уларнинг хатти-ҳаракатида ва ҳулқ-атворида намоён бўлиб турибди. Турмуш услубини дарҳол ўзгаришиб бўл-мади, тафаккурдаги ланжликни бартафат этиш эса аянда мураккаброк ишдир. Бунда гайрат-шижоат билан иш олиб бориш зарур.

Сиёсат сифдлар, социал гуруплар, шахсларнинг манфа-атларини аниқ қисқача олиш асосида курилган тақдирдагина керакли натижа беради. Бу гап жамиятнинг бошқариш нўқтани назардан тўғри бўлса, идеологик, тарбиявий жиҳатдан аянда тўғрироқдир. Жамият —бу конкрет кишилар, уларнинг конкрет манфаатлари, ўз қувончлари ва ташвишлари, ҳаёт ҳақида, ҳаётнинг ҳақиқий ва сохта қадриятлари тўғрисида ўз тасаввурлари бўлади.

Шу муносабат билан мен тарбиянинг энг муҳим формаси сифатида яқмама-яқма тартибда иш олиб бориш хусусида тўх-талиб ўтмоқчимиз. Бу ишга эътибор берилаётган, деб бўл-майди, аммо, идеология соҳасида ҳам одат тусига кириб қолган «ялпи» ёндашиш жиддий халақит бермоқда. Бу соҳа-даги рақамлар ҳақиқатан ҳам зўр таасирот қолдиради. Ўн ва юз мингларча пропагандистлар, агитаторлар, сиёсий ах-боротчилар, тўғараклар ва семинарлар, миллионлаб нусхада чиқадиган газета ва журналлар, миллионлаб кишилар лек-цияларга жалб этилаётганлиги — буларнинг ҳаммаси аяши. Аммо, рақамлар ва «қамаб олишлар»нинг ана шу силси-ласида жонли одам четда қолиб кетмаётганми? Идеология соҳасидаги статистика бир томондан, катта ижтимоий обрўга сазовор бўлган фидокор меҳнаткашларни, иккинчи томондан антисоциалистик ахлоқ эгаларини биздан паналаб қўймай-турми? Шу сабабли тарбия ишида гоат даражада конкрет-дликка эришиш гоат муҳимдир.

Идеология ишнинг муҳим хусусияти ана шундан иборатки, бу иш социалистик идеология билан буржуа идеология-сининг ўзаро кескин кураши вазиётида олиб борилади. Буржуа идеология — капиталга ва монополияларнинг фой-дасига, авантюризм ва социал реваншизм хизмат қўрсатуви-ни идеология истиёболси жамият идеологиясидир. Унинг йўл-йўриқлари: капитализмни ҳар қандай усуллар билан бўлиб қўрқатишдан, унинг табиятат инсониятга зид ва адолатсиз эканлигини ҳаспўланишдан, турмуш ва маданиятга оид ўз-астандларнинг тийиштирилишдан; социализмни бутун чоралар билан қоралашдан, демократия, соқлиқ, тенглик, социал тараққиёт сингари қадриятларнинг моҳиятини бузиб қўрса-тишдан иборатдир.

Империализм авж олдириб юборган «психологик уруш»ни ҳалқлар суверенитети, тарихи, маданиятини поймол этаётган агрессиянинг, информацион империализмнинг алоҳида фор-масидан бошқа нарса эмас. Бу — урушга бевосита сиёсий-психологик тайёргарлик ҳамдирки, унинг Ғарбда мунофи-қона тарғиб қилинаётгандек на қарашларни чинакамга қислаш билан ва на голларни эркин айирбошлаш билан ҳеч қандай алоқаси йўқлиги табиийдир. Одамларни импери-ализмга ёқмайдиган ҳар қандай жамиятни милитч билан мўлжалга олишга ўргатишгаётган экан, бу ҳаракатларга бош-қача баҳо бериб бўлмайди.

Буржуа пропагандасининг таъсирини ортиқча баҳолаш учун асос йўқ, албатта. Совет кишилари турли хилдаги ав-лиё-анбиёлар ва баъоратларнинг ҳақиқий башарасини етар-ли даражада яхши биладилар, ҳўкморон монополистлик куч-ларнинг қўпурувчилик ҳаракатларининг фарқига яхши бора-дилар. Аммо, «психологик уруш» — одамларнинг ақли, дунёқараши учун, уларнинг ҳаётини, соқил ва маънавий мақсад-йўналишлари учун олиб борилаётган кураш эканли-гини унуттишга ҳаққимиз йўқ. (Қарсаклар). Биз пи-хнини ёрган сиёсий душман билан юзма-юз туриб-миз, унинг асрлар давомида тўллаган сиёсий тажри-баси хилма-хилдир. У замонавий техника во-ситалари билан қўруллаган, социализмнинг устмон ганимларидан иборат жуда катта аппаратга эга бўлган ёпи-рилма пропаганданинг гоат катта машинасини яратган.

Идеология ҳодимларимизнинг юксак профессионализми, со-циалистик жамият ахлоқи, унинг маданияти, ахборотининг иж-коралиги, пропагандаимизнинг дадил ва ижодий характери бур-жуа пропагандистларининг маккорлиги ва принципсизлигига қарши қийилишни лозим. Идеологик қўпурувчиликни фош қилиш соҳасида ҳам, социализмнинг реал ютуқлари, соқиа-листик турмуш тарзи тўғрисидаги ҳаққоний ахборотни ет-казиш соҳасида ҳам ҳўжумкорлик бўлиши керак. (Қарсак-лар).

Биз зулмсиз ва эксплуатациясиз дунё қўрдик, социал жипсиди ва ишонч жамиятини барпо этдик. Биз, ўз она юр-тимизнинг ватанпарварлари, бундан буён ҳам уни бутун куч-имиз билан сақлаймиз, Ватан бойлигини кўпайтираверамиз, унинг иқтисодий қўдрати ва маънавий кучини мустаҳкамлай-верамиз. (Давомли қарсаклар). Совет ватанпарварли-гининг теран манбалари — ижтимоий тузумда, ин-сонпарварлик идеологиямиздадир. Чинакам ватанпар-варлик фаол граждандлик позицияда намоён бў-лади. Социализм — юксак ахлоқ жамиятидир. Инсон ҳалол, номусли, пок қалбли, ўзига талабчан бўлмадан туриб, гоайий инсон бўлиши мумкин эмас. Янги жамият идеала-рий, принциплари ва қадриятлари қанчалик зўр гайрат билан қарор топтириб борилса, тарбиямиз шунчали самаралироқ бўлади. Ҳаётнинг почилиги учун кураш — гоайий-тарбиявий ишлар самарадорлигини, унинг социал самарасини ошири-шинг, носоғлом ҳодисалар рўй беришидан сақланишнинг энг таъсирчан усулидир.

Хуллас, ўртоқлар, биз идеология ишнинг қайси соҳасини олмайлк, ҳамма соҳада ҳаётдан келиб чиқиб иш қўриш керак. Ахборот, пропаганда, бадий ижодият ва бадий-ҳа-васкорлик, клуб ва театрлар, кутубхоналар ва музейлар иш — гоайий-сиёсий ва меҳнат, ахлоқий ҳамда атеистик тарбиянинг барча соҳалари сингари жонли, доимо ривож-ланиб борадиган кўп қиррали ишда турғунликка мутлақо йўл қўйиб бўлмайди.

Тараққиёт ва ўзгаришларга тўлиқ бўлган бизнинг даври-мизда оммавий ахборот воситаларининг роли ошиб бормоқ-да. Марказий Комитет апрель Пленумидан кейин ўтган давр бутун партиявий журналистика учун жиддий имтиҳон бўлди. Редакцияларнинг коллективлари мураккаб, кўп жиҳатдан янги масалаларни ёритишга дадиллик билан киришдилар. Газета, журналларнинг саҳифаларида, телевизион программалар-да ҳаётнинг ўзи, ютуқлари ва эиндиклари билан қўш ура бошладил, аналитиклик ва граждандлик тўғриси аянда ошди, проблемалар жиддий равишда қўйилиб, камчиликлар ва нуқ-сонлар конкрет танқид қилинадиган бўлиб қолди. Актуал-иқтисодий, соқил ва идеологик масалалар юзасидан кўпчи-ка амалий тақлифлар айтилди.

Ҳозир оммавий ахборот воситаларининг таъсирчанлиги аянда катта аҳамият касб этмоқда. Марказий Комитет улар-ни яратувчилик воситаси деб, тоғ маҳкамачилик ва маҳал-лийчиликка мурасасиз бўлган умумпартиявий нуқтан назар-нинг ифодачиси деб билади. Зотан, принципал мулоҳа-залардан, ишчи яхшилаш манфаатларидан келиб чиқадиган ҳамма тақлифларнинг партия бундан буён ҳам қўллаб-қувва-тлаверди. Оммавий ахборот воситаларида чуқур мулоҳаза, оперативлик қанча кўп бўлса, ҳамда тасодифий, сенсацион хабарлар кетидан қувиш қанча кам бўлса, уларнинг иши шунчалик самарали бўлади. (Қарсаклар).

Бизда замонавий техника даражасига кўтарилаётган теле-видение ва радио жадал ривожланимоқда. Улар ахборот, пропаганданинг ҳамда маънавий бойликлар ва маданиятла-римизни қарор топтиришнинг кенг қамровли воситалари си-фатида ҳаётимизга сингиб кетди. Бу соҳада аяхшилик томон силжиш равшан қўринмоқда — телекўрсатувлар ва радио эшиттиришлар хилма-хил ва жонлироқ бўлиб қолди, таркиб топган андозаларни бартафат этишга, томошабинлар ва тингловчиларнинг турли хил қизиқишларини тўлароқ ҳисоб-га олишга интилиш сезилмоқда.

Аммо, ахборот ва пропаганда воситаларимиз ўз имони-ятларини тўла ишга солаётлар, деб айта оламизми? Ҳозир-ча бундай, деб олмаймиз. Ҳамон сийқа материаллар қамай-маётир, лоқайдлик бартафат этилмаган, янгиликни илгамиз-лик касалидан қутула олганимиз йўқ. Одамлар воқеаларни ёритишда етарли даражада оперативлик қўрсатилмаётганли-гидан, практикага кириб келаётган илгор нарсалар учун кураш юзани қўрсатилмаётганлигидан қаноат ҳосил қилма-ётлар, айрим бадий асарлар, телераммалар, кино-фильмларнинг савияси паслиги ҳақда таъналарга сабаб бўлмоқда. Уларда гоайий ва эстетик таъсирот у ёқда тур-син, шунчалик олдий дид ҳам етмайди. Кинопрокат, китоб нашр қилиш ва журнал ишини жиддий тақомиллаштириш керак бўлади. СССР Мадааният министрлиги, Гостелерадио, Госкино, Госкоминдустрия, ахборот агентликларининг раҳбар-лари жамоатчиликнинг қўлдан-қўл танқидий мулоҳазаларидан тедаду хулосалар чиқариб олишлари керак. Камчиликлар умумий, лекин масъулият конкрет бўлади, идеология қадр-лари бунин доимо ёлда тутишлари керак.

Партия ўз мадааний сиёсатининг бош вазифаси одамлар-нинг қобилиятини намоён қилиш учун гоат кенг имконият яратиб беришдан, уларнинг ҳаётини маънавий жиҳатдан бой, кўп қиррали қилишдан иборат, деб билади. Бу соҳада ҳам аяхшилик сари тўз ўзгаришларга эришиб, бутун маде-ний-тарбиявий ишни шундай қўриш керакки, бу иш одам-ларнинг маънавий эҳтиёжларини тобора тўлароқ қондиради-ган, уларнинг манфаатларига мос келадиган бўлсин.

Жамиятнинг маънавий соғломлиги, одамлар яшайдиган маънавий муҳит кўп жиҳатдан адабият ва санъатнинг аҳо-ли билан белгиланади. Адабиётимиз янги дунёнинг туғили-шига акс эттириб, шу билан бирга янги дунёнинг қарор то-пишида актив қатнашиди, ана шу дунё кишисини—ўз она юртининг ватанпарварини, чинакам интернационалисти юр-га етказди. Бу билан адабиётимиз умумхалқ ишидан ўз-ўрнини, ўз ролини тўғри танауб олди. Аммо, ҳалқ, партия ёзу-чининг, санъаткорнинг ишига баҳо беришда, адабият ва со-вет санъатининг ўзи ўз вазибаларига ёндашишда қўллана-диган мезон ҳам ана шундан иборатдир.

Даврни, айнақса бурилишлар даврини идрок этишдан ибо-рат ижтимоий эҳтиёж вужудга келган пайтда даврининг ўзи ҳаммиса ана шу ишни қилиш иччи эҳтиёжига айланиб қола-диган одамларни майдонга чиқаради. Биз ҳозир ана шундай даврда яшашмиз. Партия ҳам, ҳалқ ҳам дабдабали, мазе-матриси асарларга ва турмуш кичир-кичиклари баён қилин-ган китобларга, тўғуруқсузлик ва тоғ амалиётчиликка эҳти-ёж сезмайди. Жамият ёзувчилар бадий кашфиётларни, ҳа-ёт ҳақиқатини кутмоқдаки, бу фазилатлар ҳаммиса чинакам санъатнинг моҳияти бўлиб келди.

Лекин ҳақиқат — маълум эмас, конкрет тушунчадир. Ҳақиқат ҳалқнинг ишларида ва жамият тараққиётининг эид-дикларида, қаҳрамонлик ва олдий меҳнат кунларида, гала-баларда ва муваффақиятсизликларда, янги ҳаётнинг ўзида, унинг кўп қирраллигида, драматизми ва улғуровлигида на-моён бўлади. Гоайий, бадий, ҳалқлиқ адабиётинга ҳалол, матонатли, ўз зиммасига давр юкини олишга қодир бўлган кишиларни тарбиялайди. (Қарсаклар).

Танқид ва ўз-ўзини танқид жамиятимиз ҳаётлигининг табиий принципидир. Адабий-бадий танқид ўз елкасидан соғ-лом ахлоқ ҳаётни зил кетказадиган қўнғилчанлик ва амагга сиғинишларни қўчиб ташлайдиган вақт келди. Танқид муал-лифларнинг иззат-нафис ва инжиқликларига қараб иш тута-диган соҳа эмас, балки ижтимоий фаолиятдир, ана шунинг эс-да тутмоқ керак. (Қарсаклар).

Ижодий союэларимизнинг анъаналари бой, уларнинг санъ-ат ҳаётидаги қолаверса бутун жамият ҳаётидаги роли кат-тадир. Лекин бу соҳада ҳам ўзгаришлар қилинмоғи лозим. Ижодий союэлар ишнинг асосий якуни резолюциялар ва маклислар билан эмас, балки ҳалқнинг маънавий ҳаётини бойитишга қодир бўлган талантли, оригинал, жамиятга керакли китоблар, фильмлар, спектакллар, картиналар ва музика асарлари билан белгиланади. (Қарсаклар). Шу муно-сабат билан жамоатчиликнинг юксак мукофотларга тақдим этиладиган асарларга бўлган талабчанлигини ошириш тўғри-сидаги тақлифлари жиддий эътиборга лойиқдир. (Қарсак-лар).

Маънавий, мадааний ҳаётга раҳбарлик қилиш олдий иш эмас. Бу соҳа одоб билан иш қўришни, ижод табиатини ту-шунишни ва албатта, адабият ва санъатга меҳрин, истеъдод соҳибини ҳурматлашни талаб қилади. Бу ўринда кўп нарсалар партиянинг мадааний сиёсатини пропаганда қила олишга, уни амалга ошира олишга, ёзувчи, композитор, расмсининг ижо-

ди, изланишлари ҳақида гап бормганда, уларни баҳолашда адолатли, хайрихоҳ бўлишга боглиқдир.

Идеология иши — ижодий иш. У ҳаётда бўладиган ҳоди-саларнинг ҳаммаси учун ҳам мос тўшаверадиган воситалар-ни биламиз. Доимий изланишни, ҳаёт билан баб-баравар қадам ташлашни талаб этади. Бугунги кунда ҳозирги вази-фалар характерини, мустаҳкам илмий дунёқарашни, прин-ципчаллигини, юксак маданиятни, ҳар қандай соҳада ишга масъулият билан муносабатда бўлишни чуқур тушуниб этиш-ни шакллантириш айнақса муҳимдир. Жамиятнинг етуклик даражасини ошириш, коммунизм қўриш — онгининг етукли-гини муттасил ошира бориш, инсоннинг маънавий дунёсини бойитиш демакдир. (Давомли қарсаклар).

Партия ўз идеология активининг билимини, тажрибасини, фидокорлигини юксак қадрлайди. Бу ерда, бизнинг съезди-мизда партия фаолиятининг энг асосий йўналишларидан би-рида унинг гоат масъулиятли топиригини шараф билан бажарган ва бажаратган миллион-миллион партиячилар шайинга энг илиқ сўзларни айтиш керак. (Қарсаклар). Иде-ология ишига шахсий этилодигани амалда исботлаётган ўткир фикрли одамларни эинтиб биладиган ва ўзи ҳам фикр би-лдир оладиган, хуллас назарий ва касб жиҳатидан тайёр-гарлиги пухта, давримизнинг янги вазибаларини муваффа-қиятли ҳал қила оладиган ўртоқларни бундан буён ҳам ак-тивроқ кўтариш керак.

VI.

ЯНГИ ТАХРИРДАГИ ПРОГРАММА ВА ПАРТИЯ УСТАВИДАГИ ЯЗГАРТИШЛАР МУҲОКАМАСИНИНГ ЯКУНЛАРИ ТЎҒРИСИДА

Ўртоқлар! КПСС Марказий Комитетининг Сиёсий докла-дида партиянинг программ мақсадлари, унинг ҳозирги даврдаги иқтисодий ва сиёсий стратегияси, партия ички ҳаё-тини, иш услуби ва методларини тақомиллаштириш пробле-малари — янги тахрирдаги Программа ва КПСС Уставида-ги ўзгаришлар лойиҳаларининг моҳиятини ташкил этади-ган жиҳатларнинг ҳаммаси қўриб чиқилди. Шунинг учун ҳам уларнинг мазмунини батафсил баён этишга зарурат йўқ. Ана шу ҳужжатлар лойиҳаларининг умумпартиявий ва умумхалқ муҳокамаси якунларини ҳисобга олган ҳолда ай-рим принципал жиҳатлар устидagina тўхтаб ўтмоқчиман.

Бу якунлар қандай бўлди? Бу аввало, КПСС Программ-аси ва Уставининг хулосалари ва қондалари кенг маъқулла-нганлигидир. Коммунистлар, совет кишилари партиянинг мам-лакатни социал-иқтисодий ривожлантиришни жадаллашти-риш йўлини, унинг коммунистик истиёболга, Ер юзида тинчи-лини мустаҳкамлашга аниқ-пухта қаратилган программ-асини қўллаб-қувватламоқдалар, улар янги тарихий вазифа-лар ижтимоий тараққиётнинг етилган проблемаларини чуқур таҳлил этишга асосланганлигини таъкидламоқдалар. (Давом-ли қарсаклар).

Янги тахрирдаги Программа чет элда ҳам катта қизиқиш-уғйотди. Илгор жамоатчилик бу Программанинг чуқур ин-сонпарварлик характерини, инсонга қаратилганлигини, ҳалқ-лар ўртасидаги ҳамжиҳатликка, инсониятнинг тинч келаже-гини таъминлашга эҳтиросли даъват эканлигини таъкидла-моқда. СССРнинг жаҳон социалистик системасидаги ҳамма давлатлар билан мустаҳкам ўртоқларча муносабатда бўлиш ва ҳар томонлама ҳамкорлик қилишга сабот билан интила-ётганлиги, тинчлик, демократия, социал тараққиёт учун, мустақиллигини мустаҳкамлаш учун ҳалқларнинг антимпе-риалистик курашини қатъий билан қўллаб-қувватлаётганли-ги чет эллардаги дўстларимизни илҳомлантирмоқда. Бур-жуа лагеридида соғлом фикрловчи кўпгина арбоблар Про-грамманининг тинчликсевар йўналишини, КПССнинг кулос-сизлигини, барча давлатлар билан нормал, соғлом муно-сабатлар ўрнатишга қаратилган йўлини таъкидламоқдалар.

Съездолди ҳужжатларини тайёрлаш ва унинг муҳокама-си партиянинг гоайий-сиёсий ишини жонлантирди, миллион-миллион меҳнаткашлар оммасининг ижтимоий активлигини оширишга ёрдам берди.

Янги тахрирдаги Программа ва Устав лойиҳалари бош-ланғич партия ташкилотлари йнгилишларида, район, шаҳар, округ, область, ўлка ҳисобот-сайлос конференцияларида, итти-фоқош республикалар Компартияларининг съездларида кенг муҳокама қилинди. Программа лойиҳасининг ўзигагина му-ҳокама қилина бошлангандан буён 6 миллиондан кўп тақлиф ва мулоҳаза олинди. Уларнинг муаллифлари — ишчилар ва колхозчилар, олимлар, ўқитувчилар, инженерлар, врачлар, Совет Армияси ва Флотининг жангчилари, коммунистлар ва партиясизлар, ветеранлар ва ёшлар янги тахрирдаги Про-граммани совет ҳалқининг ҳаётини манфаатларига мос бўлиб тушувчи ҳужжат, деб баҳолаб, қўлдан-қўл тақлифлар, қў-шимча ва тахририй аниқликлар киритдилар. Шуларнинг баъзилари хусусида тўхталиб ўтиш мақсадга мувофиқдир.

Бир қанча хатларнинг муаллифлари муҳокама қилинаёт-ган лойиҳанинг аниқлигини таъкидлаб, съездда уни партия-нинг тўрттинчи Программаси сифатида қабул этиш керак, деган фикр билдирмоқдалар. Маълумки, партиянинг янги Программаларининг — аввалги иккинчи, кейин эса учин-чисининг қабул қилинишига олдинги Программага белгила-ган марраларга эришилганлиги сабаб бўлган эди. Ҳозир эса вазият бошқача.

Партиянинг социализмни ривожлантириш ва мустаҳкам-лаш, уни планли равишда ва ҳар томонлама тақомиллашти-риш борасидаги, совет жамияти коммунизм сари янада ол-га боришидаги асосий вазибалари ўз кучида қолмоқда. Тақ-дим этилган ҳужжатда давр синовидан ўтган тўз назарий ва сиёсий қондалар тақроқланмоқда.

Шу билан бирга, партиянинг учинчи Программаси қабул қилингандан буён ўтган чорак аср ичида ҳаётда кўп нарс-алар ўзгарди. Янги тарихий тажриба тўпланди. Баҳолар ва хулосаларнинг ҳаммаси ҳам тасдиқланмади. Коммунизм қу-рилишини авж олдириш вазибаларининг бевосита амалий ҳа-ракатлар майдонига қўчириш бевақт бўлиб қолди. Бир қанча конкрет масалаларни ҳал этиш мўддатларида ҳам муайян камчиликларга йўл қўйилди. Социализмни тақомил-лаштириш, уни ривожлантиришни жадаллаштириш, ҳалқроқ сиёсатнинг янги проблемалари кун тартибига қўйилиб, кес-кин тус олди. Буларнинг ҳаммасини партиянинг программ ҳужжатида акс эттириш талаб этилди.

Шундай қилиб, тақдим этилган ҳужжати партия учинчи Программасининг янги тахрири, деб баҳолаш реал асослан-ган бўлиб, принципал аҳамиятга эгадир. У КПССнинг асос-ий мақсадини, коммунистик қурилишнинг асосий қонунлар-ларини тасдиқлайди ва шу билан бирга тўлланган тарихий тажриба ижодий идрок этилганлидан, стратегия ва тактика ҳо-зирги бурилиш пайтнинг хусусиятларига мувофиқ тарзда ишлаб чиқилгандан далолат бермоқда.

Программанинг мамлакатимиз ижтимоий тараққиётда эришган босқичга ва уни амалга ошириш натижасида эгал-ланиши лозим бўлган марраларга татриб берилган қондала-ри жамоатчиликнинг зўр эътибор

ЎРТОҚ М. С. ГОРБАЧЕВ ДОКЛАДИ

(Охири. Боши ўнинчи бетда).

Совет кишиларини коммунистик идеаллар ва ахлоқ нормалари руҳида тарбиялаш, бу идеаллар ва нормаларга эид нарсаларга қарши курашни кучайтириш ҳақидаги истаклар жамиятимизни маънавий жиҳатдан юксалтириш тўғрисидаги ғамхўрлик билан йўғрилган. Программа комиссияси юксак ғоявийлик ва ахлоқ принциплари партия Программаси талаблари мазмунига тўлароқ сингдирилиши учун ана шу тақлифларни қабул қилишни мақсадга мувофиқ, деб топди.

Салкам 2 миллион киши КПСС Устави хусусида ўз фикр-мулоҳазаларини билдирди. Партия Марказий Комитети муҳокама натижаларини ҳисобга олиб, Устав лойиҳасига бир қанча жиддий қўшимча ва аниқликлар киритишни зарур деб топди. Бу қўшимча ва аниқликлар коммунистларнинг авангардлик ролини, бошланғич партия ташкилотлари жанговарлигини оширишга, партия ички демократиясини ривожлантиришга, ҳар бир партия ташкилоти, ҳар бир ходим фаолияти устидан доимий контролни таъминлашга қаратилган.

Баъзи ўртоқлар коммунистларга нисбатан талабчанликни ошириш тўғрисидаги тезисни маъқуллаш билан бирга, ана шу мақсадда партияни ҳуқ-атвори ва турмуш тарзи бизнинг нормаларимиз ва идеалларимизга эид бўлган кишилардан халос қилиш учун уни тозалашни тақлиф этмоқдалар. КПСС сафларини тозалаш юзасидан махсус кампания ўтказишга зарурат йў, деб ўйлайман. Бизнинг партиямиз—соғлом организмдир, у ўз фаолияти услуби ва методларини такомиллаштиришда, расмийатчилик, бюрократизм ва тўрачилиқни тугатиб бормоқда, олға томон ҳаракатимизга ҳалақит бераётган барча қотиб қолган, консерватив нарсаларни тугатмоқда, ёмон иши ва номуносиб ҳуқ-атвори билан

ўз обрўсини тушириб юборган кишилардан халос бўлмоқда. Партия ташкилотлари бундан буён ҳам ана шу ишни изчилик билан, мунтазам ва оғишмай давом эттиришлари керак.

Программанинг янги таҳрири, шунингдек партия Устави тақлиф этилаётган ўзгаришлар Ленин томонидан ишлаб чиқилган ва амалда тасдиқланган партия қурилишининг бошленикча принципларини, партиявий иш услуби ва методларини, коммунистлар ҳуқ-атвори маънавий нормаларини мустаҳкамлайди ва ривожлантиради.

Умуман, ўртоқлар, КПСС Программаси ва Уставини муҳокама қилиш натижалари гоят самарали бўлди. Улар кўплаб ғоя ва қондаларни ривожлантириш, таърифларга аниқлик киритиш, таҳрирни яхшилаш имконини берди. Съездолди ҳужжатларини муҳокама қилишда ишчанлик, қизиқиш билан қатнашган коммунистларга, барча совет кишиларига съездимиз номидан самимий миннатдорчилик билдиришга рухсат этгайсиз. (Давомли қарсаклар).

Партия Марказий Комитетининг фикрича, партия таърибаси халқ таърибаси билан боғлиқлиги, тақдим этилган лойиҳалар давр талабига, ҳозирги тарихий босқич талабларига мос бўлиб тушади. Улар партияимиз буюк марксаленинча таълимотга содиқ эканлигини тасдиқлайди, ички ва халқаро ҳаётнинг энг муҳим саволларига илмий асосланган жавоблар беради, коммунистларни, барча меҳнаткашларни порлоқ истиқбол режалари билан қуроллантиради. (Гулдурос қарсаклар).

Ўртоқлар! Бундан буёнги тараққиётимизнинг XXVII съезд муҳокамасига тақдим этилган программанинг вазифалари мана шулардан иборат.

Белгиланган ланларнинг реаллигини биз нималарда қўраимиз? Социал-иқтисодий тараққиётни жадаллаштириш

йўли тўғрилиги ва бу йўл амалга оширилишининг гарантияси нимада?

Энг аввалда шундаки, бизнинг ланларимиз марксча-ленинча фаннинг мустаҳкам пойдеворига қурилади. Владимир Ильич Ленин ғояларининг битмас-туганмас бойлигига таялади.

КПСС социализмнинг улкан имкониятларидан, оманинг жонли ижодидан куч олади. Ленин партияси мураккаб тарихий бурилишларда олға қараб ҳаракат қилишнинг энг тўғри йўлини топа олиш, миллион-миллион меҳнаткашлар омани руҳлантириш, жиқлаштириш ва уюштириш қобилиятини кўп марта намойиш қилган. Революция, тинч қурилиш, ҳарбий синов йилларида, урушдан кейинги оғир пайтларда шундай бўлган эди. Биз бундан буён ҳам шундай бўлишга аминимиз. (Давомли қарсаклар).

Биз ишчилар синфининг мададига умид қиламиз, чунки партия сиёсати ишчилар синфининг сиёсатидир. (Давомли қарсаклар).

Биз деҳқонларнинг мададига умид қиламиз, чунки партия сиёсати деҳқонлар сиёсатидир. (Давомли қарсаклар).

Биз халқ интеллигентининг мададига умид қиламиз, чунки партия сиёсати халқ интеллигентининг сиёсатидир. (Давомли қарсаклар).

Биз хотин-қизларнинг, ёшларимизнинг, ветеранларнинг, барча социал гуруҳларнинг, Советлар Ватанида яшовчи барча миллат ва элатларнинг мададига умид қиламиз, чунки партия сиёсати бутун халқ орау-умидлари, манфаатлари ва тилақларининг ифодасидир. (Давомли қарсаклар).

Ишончимиз комилки, барча онгли, софидил кишилар, ҳар бир совет ватанпарвари партиянинг Ватанимиз қудратини мустаҳкамлашга, турмушимизни яхшироқ, мусафороқ ва адолатлироқ қилишга қаратилган стратегия йўлини қўлаб-қувватлайдилар. (Давомли қарсаклар).

КПССга мадад бериб турган қудратли ижтимоий кучлар ана шулардир. Улар КПСС йўлидан бормоқдалар, коммунистлар партиясига ишонадилар. (Гулдурос қарсаклар).

Тарихнинг жўшқин оқими ҳозирдаёқ иккинчи ва учинчи минг йилликлар ўртасидаги довол сари динилмоқда. Шу довол ортида нима бор? Каромат қилиб ўтирмаймиз. Аммо биз бутун олға сураётган ланлар оддий ланлар, омаслигини, балки дадил ланлар эканлигини ҳамда бизнинг қудалик ишларимиз социалистик ахлоқийлик ва адолат пафоси билан йўғрилганини биламиз. (Давомли қарсаклар). Ҳозирги таъбишчи асрда бизнинг социал ва айтиш мумкинки, ҳаётини стратегиямиз кишилар планетамизни, омон ва космик фазони асрашларига, уларни Тинчлик цивилизациясининг янги қўчиб келган кишилари сифатида ўрлаштиришларига, турмуш ядро даҳшатларидан тозалаб ҳамда бунёдкорлик ва фақат бунёдкорлик мақсадлари учун Коинотнинг нодир жонзоти бўлиш Инсоннинг энг яхши фазилатларини тўла-тўқис намоён этишларига қаратилгандир. (Давомли қарсаклар).

Совет халқи амин бўлсинки, партия мамлакатнинг келажиги учун ва Ер юзида мустаҳкам тинчлик бўлиши учун, белгиланган йўлнинг тўғрилиги учун ўзининг бутун масъулиятини чуқур англаб турибди. (Гулдурос қарсаклар).

Бу йўлни ҳаётда амалга ошириш учун зарур бўлган энг муҳим нарсас — гайрат билан ишлаш, партия ва халқ бирлиги, барча меҳнаткашлар ҳаракатларининг жиқлигидир. Биз улўф Лениннинг гайрат билан, ирода бирлиги билан янада юқори кўтарилиш, олға бориш ҳақидаги васиятини шу йўл билан ва фақат шу йўл билан бажара оламиз. Тарих биз учун бошқа тақдир ато этмаган. Аммо бу нақадар гўзал тақдир, ўртоқлар! (Гулдурос, давомли қарсаклар, ҳамма ўрнидан туради).

КРЕМЛНИНГ СЪЕЗДЛАР САРОЙИ, 25 ФЕВРАЛЬ

(Давомли. Боши биринчи бетда).

Ўртоқлар!

Съездда коммунистик, ишчи, революцион-демократик, социалистик, социал-демократик, лейбористлар ва бошқа партияларнинг 152 делегацияси, демократик жамоат ташкилотларининг намоёндалари иштирок этмоқда. Улар турли қитъалардаги 113 мамлакатдан келганлар. Уларнинг тўла руҳияти қўлиғизда бор. Москвага ўз делегатларини юбориб, бизга ҳўрмат-эътибор қўрсатган партиялар, ташкилотлар, ҳаракатларга съезд номидан самимий миннатдорчилик билдиришга рухсат этгайсиз. Совет Иттифоқи Коммунистик партиясига ҳўрмат-эътиром, унинг халқаро обрў-эътиборини эътироф этиш шунда намоён бўлмоқда. (Давомли қарсаклар).

Съезд ишида социалистик мамлакатлар коммунистик ва ишчи партияларининг делегациялари қатнашмоқда. Партияларимиз ва давлатларимизнинг тобора мустаҳкамланиб бораётган биргаликдаги ҳаракатлари, уларнинг интернационализм жаҳон ижтимоий тараққиётининг қудратли кучи бўлиб қолди.

Биз билан биргаликда янги жамият — эксплуатация ва зулмдан холи бўлган жамият кураётган, ялпи тинчлик ва социал тараққиёт ишига ҳал қилувчи ҳисса қўшаётган партиялар ва халқларни чин қалбдан табриқлаймиз. (Қарсаклар).

Шу залда Африка, Осиё, Лотин Америкасидagi социал тараққиёт ва миллий-озодлик йўлини таллаб олган мамлакатлар бир қанча ҳўжмрон партияларининг делегациялари ҳам ўтиришди. Биз империализмга қарши, жаҳон ҳамкаманиятида сиёсий ва иқтисодий муносабатларни демократлаштириш учун курашаётган мана шу янги, улкан халқаро куч билан бирдамликимизни изҳор қиламиз. (Қарсаклар).

Съездимизга Ғарбий Европа, АҚШ ва Канада, Осиё ва Тинч океан мамлакатларидан, Лотин Америкаси ва Африка мамлакатларидан коммунистик ва ишчи партиялари делегациялари келган. Биз синфдош биродарларимиз, коммунизм идеаллари учун, меҳнат аҳлининг манфаатлари учун, тинчлик, демократия ва бутун инсоният озодлиги учун мард курашчилар билан яна дийдор қўришганимиздан хурсандимиз. Бизнинг фикри-зикримиз бугунги кунда ўз илгор қатмарлари учун зиндон ва турмаларда азоб чекаётган, қийноққа солинаётган ва таъқиб қилинаётган кишилардир. Съездимиз овозини, совет коммунистлари бирдамлиги овозини улар ҳам эшитишларига аминимиз. (Қарсаклар).

Съездда революцион-демократик ва миллий-демократик партияларнинг делегациялари ҳам келган. Биз империализм, мустамлакачилик ва ирқчиликка қарши, сиёсий ва иқтисодий мустақиллиқни мустаҳкамлаш учун курашаётган халқларнинг вакилларини қизгин табриқлаймиз. (Қарсаклар).

Съезд меҳмонлари орасида социалистик, социал-демократик, лейбористлар партияларининг вакиллари бор. Социалистик интернационал вакиллари ҳам шу ерда. Бизнинг алоқаларимиз ва мулоқотларимиз уруш хавфини бартараф этиш, қуролсизланиш ишини олға силжитиш, ижтимоий тузумидан қатъи назар давлатларнинг ўзаро тинч-тотув яшаш принципларини мустаҳкамлаш манфаатлари йўлида бундан буён ҳам ривожланаверади, деб ишонч билдиришга рухсат этгайсиз.

Биз таниқли сиёсат ва жамоат арбоблари, оммавий, нуфузли демократик ташкилотларнинг намоёндалари съездда ҳозир бўлганлигидан хурсандимиз.

Ўртоқлар, социализм, тинчлик, демократия, миллий-озодлик ва социал тараққиёт кучларини сиэларнинг номингиздан, мамлакатимизнинг барча коммунистлари номидан самимий

табриқлашга ижозат этгайсиз. Уларга муваффақият ва бахт-саодат тилаймиз! (Давомли қарсаклар).

Ўртоқлар! XXVI съезддан кейин ўтган вақт ичида таниқли совет сиёсат ва давлат арбоблари: Леонид Ильич Брежнев, Юрий Владимирович Андропов, Константин Устинович Черненко, Михаил Андреевич Суслов, Арвид Янович Пельше, Дмитрий Федорович Устинов оламдан ўтдилар.

Худди шу даврда жаҳон коммунистик, ишчилар ва миллий-озодлик ҳаракати Сугисвара Викремасингхе, Вальдек Роше, Вилле Пессе, Никола Шаун, Исмаил Билен, Юсуф Даду, Густаво Маchado, Энрико Берлингуэр, Томио Нисидзава каби мард интернационалист курашчилардан жудо бўлди. Империализмга ва мустамлакачиликка қарши, тинчлик ва халқлар хавфсизлиги учун курашга натта ҳисса қўшган Ҳиндистон Бош министри Индира Ганди фожиали ҳалок бўлди.

Ўз ҳаётини порлоқ коммунистик идеаллар учун, ер юзиди тинчлик ва кишилар бахт-саодати учун курашга астойдил бағишлаган дўстларимиз ва сафдошларимизнинг номи қалбларимизда ҳамisha сақланиб қолади.

Уларнинг хотирасини бир минут суқут сақлаб ҳўрмат билан эсга олишни сўрайман. (Ҳамма ўрнидан туради).

Делегатлар съезд кун тартиби ва иш тартибини муҳокама қилишга киришадилар.

КПСС XXVII съездининг қуйдаги кун тартиби бир овоздан тасдиқланди:

1. КПСС Марказий Комитетининг ҳисоботи ва партиянинг вазифалари.

2. КПСС Программасининг янги таҳрири тўғрисида.

3. КПСС Уставидаги ўзгаришлар тўғрисида.

Дастлабни уч масала бўйича: КПСС Марказий Комитетининг Совет Иттифоқи Коммунистик партияси XXVII съезиди-га Сиёсий доклады — докладчи КПСС Марказий Комитети Бош секретари ўртоқ М. С. Горбачев.

4. КПСС Марказий Ревизия комиссиясининг ҳисоботи — докладчи КПСС Марказий Ревизия комиссиясининг раиси ўртоқ Г. Ф. Сизов.

5. СССРни иқтисодий ва социал ривожлантиришнинг 1986 — 1990 йилларга ҳамда 2000 йилгача бўлган истиқболга мулкаланган Асосий йўналишлари тўғрисида — докладчи СССР Министрлар Советининг Раиси ўртоқ Н. И. Рижков.

6. Партиянинг Марказий органларини сайлаш.

Дастлабни уч масала юзасидан алоҳида-алоҳида докладлар қилинмай, уларнинг моҳиятини КПСС Марказий Комитетининг партия XXVII съезиди-га Сиёсий докладыда баён этиш тўғрисидаги тақлиф қабул қилинади.

Партия Марказий Комитетининг сиёсий докладини қилиш учун КПСС Марказий Комитети Бош секретари ўртоқ Михаил Сергеевич Горбачевга сўз берилди.

Ўртоқ М. С. Горбачев доклады зўр эътибор билан тинг-ланди ва бир неча бор давомли қарсаклар билан бўдиниб турди.

КПСС Марказий Комитети Бош секретари М. С. Горбачев докладынинг охири сўзларида янраган: Лениннинг гайрат билан, ирода бирлиги билан янада юқори кўтарилиш, олға бориш ҳақидаги васиятини бажарайлик, деган даъватини съезд делегатлари ва меҳмонлари гоят яқдиллик ва гулдурос қарсаклар билан кутиб оладилар.

Сўнгра съезд КПСС Марказий Ревизия комиссиясининг ҳисобот докладини тинглади. Бу ҳақда КПСС Марказий Ревизия комиссиясининг раиси Г. Ф. Сизов доклад қилди.

26 февралда партия XXVII съезди ўз ишини давом этти-ради.

(ТАСС).

ЗАРБДОР МЕҲНАТИМИЗ—ПАРТИЯ СЪЕЗДИГА



«СССР 50 йиллиги номи» Тошкент трактор заводи» ишлаб чиқариш бirlашмаси коллективининг КПСС XXVII съезди шарафига ўтказилган

социалистик мусобақасида коммунист Анавар Маҳмудов бошлиқ бригада ғолиблар сафида бўлди. Бригада аъзолари партия съезди ишлаб

турган ҳар бир кунини зарбдор меҳнат билан ишонлашга аҳд қилиб, ҳар сменада планга қўшимча маҳсулот тайёрлапти.

Суратда: Анавар Маҳмудов бошлиқ бригада аъзоларидан бир гуруҳчаси.

В. Молгачев фотоси.

ЮКСАК УНУМДОРЛИККА ЭРИШИЛАДИ

«Ташсельмаш» заводининг меҳнаткашлари КПСС XXVII съезди иш кунларини энг юқори меҳнат унумдорлигига эришиш билан ишонлашга қарор бердилар.

Съездолди зарбдор вахта-сида жадал суръатлар билан меҳнат қилишганиги коммунистларнинг Бутуниттifoқ анжумани арасида янги модификациядаги пахта териш машиналарининг дастлабки туркуминин ишлаб чиқариш имконини берди. 25 февраль кунини машинасозлар эришилган муваффақиятини мустаҳкамлаш, кун сайин кўпроқ ютуқларга эришишга интилаётганликлари тўғрисида гапирдилар.

Биз жонажон партия съезди иш бошлаган мана шу кунда эришган ютуқларимизни гўё яна бир бор назардан ўтказамиз, — деди иш сменаси бошлангани олдидан бўлиб ўтган митингда механика-термогальваника цехининг бригадари О. Г. Карпова. — Бу — ҳар бир участкада ишларни тубдан яхшилашга оид катта ишнинг бошлангани ва уни қатъият билан давом эттириш зарур эканлигини яхши англаймиз. Ҳар биримиз юксак уюшқоқлик ва омилдорлик, меҳнатга коммунистик муносабат намунасини кўрсатишимиз лозим. Бригадамиз партиянинг ҳозирги талабларини шундай тушунади. Биз бу

талабларга жавобан съезд ишлаб турган кунларда пландан ташқари 4,5 мингта шпиндель ишлаб чиқариш ва 450 сўмлик қириқш асбобларини тежаишга қарор бердик.

Илгор коллективдан намуна олиб, корхонанинг қўнгина бригадалари, ишчилари ўз анжумаларига съезд иши давом этаётган кунлар учун оширилган мажбуриятлар набул қилдилар. «Ташсельмаш» заводи меҳнатчилари партия белгиллаб берган вазифаларни рўёбга чиқаришга, мамлакат пахтакорларини серунум мустаҳкам машиналар билан таъминлашга муносиб ҳисса қўшадилар, деб ишонч билдирилди.

(ЎзТАГ).



МУНОСИБ ТУҲФА

Ўзбекистон ССР саноат паррандачилиги давлат комитети корхоналарининг коллективлари жонажон партияимиз XXVII съездини муносиб кутиб олиш учун мусобақани кенг авж олдиришга ҳолда меҳнат қилдилар. Натижада улар чорвачилик маҳсулотларини ишлаб чиқариш ва давлатга сотиш юзасидан январь-февраль ойлари планини муддатдан ялғари адо этишга муваффақ бўлдилар. Гўшт етатириш плани 25 февралда бажарилиб, топириқ 110 процент адо

этилди. Тухум тайёрлаш плани 105,2 процент бажарилди. Уларни давлатга топириқни ланларни эса 110,4 ҳамда 102,3 процент ўрнилатилди. Жами 29,7 миллион сўмлик ялпи маҳсулот ишлаб чиқарилади.

Бу корхоналарда ой охиригача пландан ташқари 5,2 миллион сўмлик, шу жумладан, 1,4 минг тонна гўшт ва 18,7 миллион дона тухум тайёрланади ва давлатга сотилади. Ялпи маҳсулот ишлаб чиқариш суръатларининг ўсиши ўтган йилнинг шу

даврга нисбатан 118 процентни, гўшт тайёрлаш суръатлари ўсиши 115 процентини ва тухум тайёрлаш суръатларининг ўсиши 122 процентни ташкил этди.

Эришилган муваффақиятга Тошкент облатидати Ильич номи паррандачилиги ишлаб чиқариш бirlашмасининг,

Бухоро, Термиз, Тахнатом паррандачилик фабрикаларининг ва бошқа бир қатор корхоналарининг коллективлари салмоқли ҳисса қўшдилар.

Ўзбекистон ССР саноат паррандачилиги давлат комитети корхоналарининг меҳнатчилари 1986 йил планлари ва социалистик мажбуриятларини барнақт бажариш учун барча чора-тадбирларни кўрмоқдалар.

ТАЙЁРЛАНМОҚДА

АНМОҚДА

Республика министрликлари ва идоралари, Тошкент шаҳар ижроия комитети раҳбарларининг уч қўтга кинематографларининг аъзаънавий анжуманига тайёргарликнинг бориши ҳақидаги ахборотлари тингланди.

(ЎТАГ).

қисмини кўздан кечиравётган
уч жангига ишора қилди Ла-
данов.

— Сиз қайси газетадансиз?
— дея қизиқиб қолди кенг яғ.

ринлиги механик-хайдовчи Жўрабой Оразнов мен Тошкенттеги кириб ўтишгани биллиб, — ота-она Паркент райониди яшашди. Бизнинг уйга кириб ўтсангиз яхши буларди, — дей қолди.

Жўрабой ақинда хизмат бурчини ўтаб булади. Узинини агрономлик касби билан яна шуғуллана бошлайди.

— Мен қишлоқ хўжалиги ишлари энг қизиган пайтда уйга қайтман, — дейди Жўрабой. — Албатта, ўзиниғи ёқадиган иш топиб осанмеким.

— Олдин тракторнинг қисми-
ларини ўрганган эдим, кейин-
чалик танк даягетилсини, ку-
рол-яроғларини, отиш назария-
сини ўрганишга тўғри келди.
Экилапнинг навабига аъзо-
сини Қудрат Шарофуддинов бу-
ерда экиндан бўён қилиб қил-
моқда. У ўзининг меҳнатсевар-
лиги ва довуораклиги тугайли-
қулолдошларнинг хурматига

Янгитлар мамлакатимиз ҳаётидаги янги ютуқлар ҳақида сўзлаб беришини илтимос қилишди. Сўхбатимиз қизиқ турганда шийпонда телефон жиринглаб қолди.

— Эшитман, — деди Леда, — нов телефон трубкасини кўтариб жаран экан, — тушундим.

Жангчилар ҳушёр тортишди. Уларнинг қўйидаги қўярийлар...

— Үт очинг...

Отишма зарбидан замин ларзага келди. Яна телефон жиринглади. Трубкани кулбига тутганича Ладанов кулиси- раб турарди.

— Энди бас қилинг.

Маълум бўлишича, Ладанов

Э. АЛИСКЕНДРОВ,
ҳафий журналист.

тутилади. Жануби-шарқдан сел
кундига 9-14, Бекобод райони-
да 24-29 метр тезликда ша-
мол эсади. Кечаси 0-5 дара-
жа, Бухоро, Қашқадарё, Сур-
хондарё областларида ва На-
воий областининг жанубида
5-10 даража иссиқ бўлади.
Кундузи 17-22, шимолда 12-17
даража иссиқ бўлади.

Тошкентда ҳаво очик бўла-
ди. Шарқдан селкунди 3-8
метр тезликда шамол эсади.
Кечаси 4-6, кундузи 19-21 да-
ража иссиқ бўлади.

(УзТАГ).

Редатор
Н НАСИМОВ

БИРИНЧИ ПРОГРАММА. 8.30
— «Ленин даҳоси билан». На-
тата. 9.15 — «Мангу бонг таро-
налари». Композиция. 10.00 —
Москва. КПСС Марказий Коми-
тетининг КПСС XXVII съездида
сиёсий доклади. 16.00 — КПСС
Марказий Комитетининг КПСС
XXVII съездида сиёсий докла-
ди. 22.20 — Сўнгги ахборот.
23.30 — Дам олинган композиция.

РАДИО

БИРИНЧИ ПРОГРАММА, 8.30 — «Ленин дахоси билан». Нантата, 9.15 — «Мангу бог тарналар». Композиция, 10.00 — Москва. КПСС Марказий Комитетининг КПСС XXVII съездага сиёсий доклади, 16.00 — КПСС Марказий Комитетининг КПСС XXVII съездага сиёсий доклади, 22.20 — Сўнгги ахборот, 23.30 — Дам олинган ҳафта.